

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU

Uuden edellä

Oppilaitosten turvallisuuskansion käsikirja

Ari Mattila

2014 Leppävaara

Laurea-ammattikorkeakoulu
Leppävaara
Turvallisuusalan koulutusohjelma

Oppilaitosten turvallisuuskansion käsikirja

Ari Mattila
Turvallisuus
Opinnäytetyö
Toukokuu, 2014

Laurea-ammattikorkeakoulu
Leppävaara
Turvallisuusalan koulutusohjelma

Tiivistelmä

Ari Mattila

Oppilaitosten turvallisuuskansion käsikirja

Vuosi	2014	Sivumäärä	27+51

Tämän tradenomi AMK tutkinnon toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa asiakirja, johon on kerätty sellainen tutkittu tieto jota kouluissa tarvitaan turvallisuuskansion ylläpitämiseen. Työssäni on koottuna myös ohjeita turvallisuustyön tekemiseen kouluissa. Työ on toteutettu tuotosportfolio muotoisena (Sasi 2010,20). Tuotoksena sähköisessä muodossa julkaistava oppilaitoksen turvallisuuskansion kokoava asiakirja, joka on tarkoitettu oikeusministeriön selvityksessä (2010) oppilaitosturvallisuuden hallinnoinnin kannalta välttämättömäksi. Toinen osa työstäni on opinnäytteen raportti.

Opinnäytteessäni keskityn käytännön läheisesti Matti Waitisen väitöskirjassaan "Turvallinen koulu? Helsingiläisten peruskoulujen turvallisuuskulttuurista ja siihen vaikuttavista tekijöistä" esiintuomiin ongelmiin, jotka näyttävät keskittyvän yläkäsitteen turvallisuusjohtamisen alle. Tutkimuksen mukaan muillakin osa-alueilla on puutteita, mutta pääsääntöisesti johtaminen ja turvallisuustiedon lisäys ja asennekasvatus ovat niistä suurimmat. Waitisen tutkimusta lukiessani sain kuvan, ettei kouluissa tiedetä tarkkaan mitä heidän oikeastaan tulee tietää ja mistä tietoa löytyy tarvittaessa. Edellä mainitut kommentit antoivat minulle sykäyksen tehdä tämän opinnäytetyön. Tavoitteenani oli tehdä sähköisesti julkaistava versio oppilaitosturvallisuuden käsikirjasta, johon kootaan lyhyesti turvallisuusasiat joita jokaisessa oppilaitoksessa tarvitaan. Lyhyen asian esittelyn jälkeen on linkki asiantuntijoiden laatimille nettisivuille, joissa on mahdollista saada hyvinkin täsmällistä tietoa sekä valmiita riskianalyysi-tarkastuslistoja tai muuten yksityiskohtaista tietoa turvallisuuden osa-alueilta.

Asiasanat: turvallisuuskansio, turvallisuudenhallinta, turvallisuusjohtaminen

Laurea University of Applied Sciences

Abstract

Laurea Leppävaara

Bachelor's Degree Programme in Security Management

Ari Mattila

Safety portfolio manual for educational establishments

Year	2014	Pages	27+51

The purpose of this bachelor's thesis is to produce a document which contains all necessary information required to maintain a school safety portfolio. This thesis also contains instructions for executing safety procedures in schools. The thesis is formed and structured as a product portfolio (Sasi 2010, 20). The end product is a document which aggregates a safety portfolio of an educational establishment published in electronic form. It is defined by the Ministry of Justice (2010) as a necessity to manage safety in educational establishment. The thesis focuses on problems introduced by Waitinen which for executing to concentrate on the superordinate term of safety management. According to Waitinen it is mainly management, attitude raising and enhancement of safety knowledge that are problematic. As I was reading the Waitinen's report the author got an impression that schools are not aware of what they should know safety and where to find the required information. These comments actually initiated an urge to write this thesis. The objective is to create an electronic version of safety manual for educational establishments. After a brief introduction there is a hyperlink to the website created by experts. That site contains specific information, risk analyses, checklists and other detailed facts about various sectors of safety.

Keywords, safety portfolio, safety management, safety in educational establishment

Sisällys

1. Johdanto	6
1.1. Työsuunnitelma	8
1.2. Tutkimuskysymykset	9
1.3. Tutkimusmenetelmänä kvalitatiivinen tapaustutkimus	10
1.4. Tutkimustulosten arviointi	11
2. Toimenpidesuosituksia turvallisuusosaamistason parantamiseksi	11
2.1. Koulujen turvallisuusvastaavien koulutus	12
2.2. Opinturva-projekti	12
2.3. Koulutuskonseptin kehitystyö	12
2.4. Oppilaitosten organisaation kehittämiseen liittyviä huomioita	13
2.4.1. Turvallisuuskumppanuus palotarkastuksissa	13
2.4.2. Laajentuva professionaalisuus	14
2.4.3. Skenaario luominen oppilaitosten turvallisuuden parantamiseksi	15
2.4.4. Jaettu ja osallistava johtajuus käytännöksi	15
2.4.5. Tuotteistettujen turvallisuuspalveluiden käyttäminen	15
2.4.6. Kumppanuudella kohti turvallisuutta	16
3. Tutkimuksen luotettavuuden tarkastelu	18
4. Johtopäätökset ja tulokset	20
Lähteet	22
Kuvat	25
Liitteet	26

1. Johdanto

Tutkimuksen taustaa

Seuraavat kaksi kappaletta ovat Kauhajoen ja Jokelan koulusurmien tutkijalautakunnan raporttista (Oikeusministeriö 2009:2.) kerättyjä otteita, jotka ovat innoittaneet tämän opinnäytetyön tekemiseen.

Suosituksia oppilaitosturvallisuuden parantamiseksi

Sisäasiainministeriön tulisi yhdessä sosiaali- ja terveysministeriön kanssa edelleen kehittää moniviranomaisyhteistyötä siten, että se on suunnitelmallista ja säännöllistä. Yhteistyöllä varaudutaan erilaisiin tilanteisiin sekä harjoitellaan ja yhteen sovitetaan myös ennaltaehkäisevää turvallisuustyötä. Sisäasiainministeriön ja opetusministeriön tulisi ohjeistaa koulujen kokonaisturvallisuuden suunnittelu, eri suunnitelmien yhteensovittaminen ja suunnitelmien käyttöönotto. Suunnitteluun tulee kuulua erilaisten riskien tunnistaminen ja niiden toteutumisen ennaltaehkäisy. Tämä saattaa edellyttää esimerkiksi kuulutuslaitteistoja, lukitusjärjestelyjä tai muita rakenteellisia ratkaisuja sekä toimintamalleja eri uhkatilanteisiin.

Sisäasiainministeriön, opetusministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön tulisi yhdessä huolehtia siitä, että turvallisuuteen liittyvä suunnittelu ja ohjeistus keskitetään oppilaitoksissa yhteen säännöllisesti päivitettävään asiakirjaan. Keskeistä on riskien tunnistaminen, niiden toteutumisen suunnitelmallinen ehkäisy sekä helposti opittavat ja esimerkiksi taskukokoisena opiskelijoille jaettavat toimintamallit eri tilanteisiin.

Oppilaitosten kokonaisvaltainen turvallisuussuunnittelu

Pelastuslainsäädäntö edellyttää oppilaitoksille pelastussuunnitelmaa, jossa painopiste on yleensä paloturvallisuudessa mutta myös muissa onnettomuuksissa. Peruskouluille ja lukioille vaaditaan opetussuunnitelman perusteissa kriisisuunnitelmaa ja suunnitelmaa oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta. Vastaavat varautumisveloitteet ovat nykyisin myös ammattikorkeakouluja ja yliopistoja koskevassa lainsäädännössä.

Koulujen ja oppilaitosten näkökulmasta veloitteet vaikuttavat monimutkaisilta, sektoroituneilta ja sellaisilta, että kokonaisuuden sijaan korostuvat kunkin aiheen omat erityispiirteet. Vaarana on, että useita erillisiä suunnitelmia ei pystytä ylläpitämään ja kouluttamaan riittävästi. Lisäksi eri suunnitelmissa voi olla päällekkäisyyksiä ja niiden väliin voi jäädä aukkoja. Parhaiten oppilaitosten tasolla toiminee pelastussuunnittelu, jota

pelastusviranomainen ohjaa säännöllisissä palotarkastuksissa. Turvallisuussuunnittelun tuloksellisuutta edistäisi kokonaisvaltainen, laajasti turvallisuusriskejä arvioiva lähestymistapa.

Helsingin pelastuskoulun rehtori Matti Waitinen on tiivistänyt tutkimuksensa ”Turvallinen koulu? Helsingiläisten peruskoulujen turvallisuuskulttuurista ja siihen vaikuttavista tekijöistä” tuloksia seuraavasti: ”helsingiläisten koulujen henkilökunnan turvallisuusasenteissa ja turvallisuuteen liittyvässä arvostuksessa on paljon kehittämisen varaa. Turvallisuutta kyllä arvostetaan, mutta henkilökunta ei ole ymmärtänyt täysin rooliaan koulun turvallisuustyössä. Turvallisuustyön tekijöitä ja vastuunkantajia etsitään mielellään ulkopuolisista tahoista.”

Saman tutkimuksen mukaan koulujen henkilöstön turvallisuus osaamisen puutteet voivat olla jopa kriittisen kohtalokkaita. Oppilaitosten henkilöstö myöntää oman osaamisen vaatimattoman tason ja epäilee itsekin kykyään toimia erilaisissa vaaratilanteissa. Puutteellisilla turvallisuustiedoilla varustetut aikuiset eivät pysty ennakolta ehkäisemään vaaratilanteiden syntymistä eivätkä, tarpeen tullen selviämään uhkatilanteista. Oppilaitosturvallisuutta koskevassa tutkimuksessa peräti 70 % kaikista vastaajista oli sitä mieltä, ettei osaa toimia oikein erilaisissa vaaratilanteissa (Waitinen 2011,190).

Tutkimuksessa kävi selväksi myös se että koulujen fyysisessä turvallisuudessa on paljon parantamisen varaa. Tutkimuksen valossa voidaan todeta, ettei kouluympäristön turvallisuudesta huolehtiminen ole jokaisen työntekijän työtehtävä. Tutkimuksessa selvisi myös se, että koulurakennusten varsin vaatimaton turvatekninen varustelu hankaloittaa koulujen turvallisuustyötä. Toisaalta kouluista ei haluta vankilamaisesti valvottuja paikkoja, mikä tuli erinomaisen hyvin selville tutkimuksesta (Waitinen 2011, 187-189). Opinnäytteessäni keskityn käytännön läheisesti Waitisen esiintuomiin ongelmiin, jotka näyttävät keskittyvän yläkäsitteseen turvallisuusjohtaminen. Tutkimuksen mukaan muillakin osa-alueilla on puutteita mutta pääsääntöisesti johtaminen ja turvallisuustiedon lisäys ja asennekasvatus ovat suurimmat puutteet. Tutkimuksen haastatteluosuudessa eräs koulun työntekijä totesi seuraavasti omavalvonnasta: ”Ei oo mitään semmosta listaa. Sehän olis helppoa, jos olis joku sellainen lista mitä tsekata” (Waitinen 2011,172). Samantyyppisiä kommentteja löytyi Waitisen tutkimuksesta usealta vastaajalta, niistä sain kuvan, ettei kouluissa tiedetä tarkkaan mitä heidän oikeastaan tulee tietää ja mistä tietoa löytyy tarvittaessa. Edellä mainitut kommentit antoivat minulle sykäyksen tehdä tämän opinnäytetyön. Työskentelin 2000 luvun alussa Helsingin pelastuskoululla opettajana, jolloin yhtenä tehtävänäni oli opettaa koulujen turvallisuusvastaavia. Koulutuksen aikana heille annettiin eri ikäryhmille tarkoitettua opetusmateriaalia pelastustoimen ammattilaisten näkökulmasta tuotettuna. Koulutuksessa kävimme läpi asioiden ja ilmiöiden taustoja sekä arjen vaaratilanteita kotona, koulussa ja työpaikoilla.

1.1. Työsuunnitelma

Tämän tradenomi AMK tutkinnon toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa erillinen sähköisessä muodossa oleva produktio, johon on kerätty sellaista tietoa, jota kouluissa tarvitaan turvallisuuskansion ylläpitämiseen. Työssäni on kerättyä myös ohjeita turvallisuustyön tekemiseen kouluissa. Työ toteutetaan tuotosportfolio muotoisena (Sasi 2010,20). Tuotoksena sähköisessä muodossa julkaistava oppilaitoksen turvallisuuskansion kokoava asiakirja, joka on tarkoitettu oikeusministeriön selvityksessä (2010) oppilaitosturvallisuuden hallinnoinnin kannalta välttämättömäksi. Omassa tutkimuksessani pyrin selvittämään, voidaanko seuraava ohje kirjoittaa auki oppilaitosympäristöön sopivaksi ohjeistukseksi:

”Hyvään turvallisuusjohtamiseen oppilaitoksissa tarvitaan: oppilaitoksen turvallisuuspolitiikan luominen, toimintavelvoitteiden ja valtuuksien määrittäminen, ohjeistus, riskienarviointi, mittaaminen, seuranta ja dokumentointi, koulun työntekijöiden osaamisen varmistaminen oppilaiden turvallisuusopetus sekä osaava turvallisuus tiedottaminen. Turvallisuusjohtaminen vaatii myös toimivan palaute ja seuranta järjestelmän, jonka avulla työpaikka pystyy järjestelmällisesti varmistamaan omien käytäntöjensä jatkuvan parantamisen (<http://www.tyosuojelu.fi/fi/turvallisuusjohtaminen/69>)”

Oppilaitosten turvallisuuskansion käsikirja

Tavoitteenani on tehdä sähköisesti julkaistava versio oppilaitosturvallisuuden käsikirjasta, johon kootaan lyhyesti turvallisuusasiat joita jokaisessa oppilaitoksessa tarvitaan. Lyhyen asianesittelyn jälkeen on linkki asiantuntijoiden laatimille nettisivuille, joissa on mahdollista saada hyvinkin täsmällistä tietoa sekä valmiita riskianalyysi-, sekä tarkastuslistoja tai muuten yksityiskohtaista tietoa turvallisuuden osa-alueilta. Tämä opinnäytetyö on tarkoitettu julkaistavaksi v 2014 aikana, tavoitteenani on tarjota tutkittua tietoa yhdessä käytännön läheisen sähköisen version kanssa, jota oppilaitokset voivat täydentää ja käyttää tätä asiakirjaa oppilaitoksen turvallisuuskansion osana. Tavoitteena on luoda kokoava sekä, helposti päivitettävä asiakirja (oikeusministeriö 2010,176). Suositus on annettu Oikeusministeriön julkaisemassa Kauhajoen surmien tutkijalautakunnan raportissa seuraavasti: Sisäasiainministeriön, opetusministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön tulisi yhdessä huolehtia siitä, että turvallisuuteen liittyvä suunnittelu ja ohjeistus keskitetään oppilaitoksissa yhteen säännöllisesti päivitettävään asiakirjaan. (Oikeusministeriö 2010,154).

Oppilaitosten vastuu turvallisuudesta

Turvallisuustyö on oppilaitoksen johdon vastuulla olevaa päivittäistä toimintaa, jossa toteutetaan oppilaitoksen turvallisuusasioiden (= lakisääteisen ja omaehtoisen

turvallisuustoiminnan) kokonaisvaltaista toteutusta ja joka on luonteva osa oppilaitoksen riskienhallintaprosessia. Oppilaitosturvallisuustoiminnan tarkoituksena on siten parantaa turvallisuutta vähentämällä hallitsemattomia turvallisuusriskejä kustannustehokkaasti ja parantaa toimintavalmiuksia mahdollisten onnettomuus-, vaara- ja vahinkotilanteiden varalta. Oppilaitoksissa tulee varmistaa laillisten toimintaedellytysten, toiminnan ja palvelujen häiriöttömyyden, jatkuvuuden ja turvallisen työskentely- ja asiointiympäristön edellytykset. Oppilaitosten henkilöstölle tehdyn kyselyn mukaan peräti 56,6 % peräänkuulutti viranomaisten parempaa huolenpitoa koulujen turvallisuudesta. Turvallisuustyö ei ole siis vakiintunutta toimintaa oppilaitoksissa. (Waitinen 2011,101).

Kun oppilaitoksessa on tällainen käsikirja, niin puitteet turvallisuuden kunnossa olemiselle ovat olemassa. Turvallisuudenhallintakäsikirja etuina voidaan pitää sitä, että se on laaja-alainen teos, jossa turvallisuusjohtamisella on oma, kuvattu ja dokumentoitu prosessi, joka on käytännön läheinen johtamisen kannalta, ei niinkään turvaratkaisujen kannalta. On pidettävä siitä huolta, ettei hallintakäsikirjasta tule ”liian raskas” teos, johon koko henkilöstö ei jaksanut tutustua, saati omaksua sitä. Päivittämistä ei saa jättää puutteelliseksi. Pitää varoa myös sen sekoamista muihin ”hallintakäsikirjoihin” ja lisäksi siihen voi tottumattomalta upota herkästi liika aikaa vieviä oppilaitoskohtaisia räätälöityjä ohjeita ja ratkaisumalleja. Se antaa kuitenkin erittäin hyvät taustatiedot ja vaatimukset oppilaitoksen turvallisuuden hallitulle kehittämiselle, johtamiselle ja toteuttamiselle. Voimavaroja ei pidä käyttää muihin kuin sellaisiin kohteisiin, joissa riski todella ylittää tietyn rajan.

Tässä raportissa esitän vastauksia toiseen tutkimuskysymykseeni eli miten koulujen turvallisuustietämystä voitaisiin lisätä? Tarjontaa on täydennyskoulutuksen puolella melko paljon, opettajien peruskoulutuksessa sitä voisi olla enemmän. Raportissani esittelen muutamia hankkeita joilla turvallisuustietämystä voitaisiin oppilaitoksissa lisätä. Pelkkä tietämys ei vielä nosta tasoa, koska turvallisuuden parantaminen on aina sisäsyntyistä. Tarvitsemme myös asenteiden parantamista turvallisuutta kohtaan, ja näitä tarvittavia asennemuutoksen kohteita esitän myös tässä opinnäytteessä. Moni haastateltava kaipasi valmiita lomakkeita, joita siis on runsaasti tarjolla. Tähän työhön sisältyy linkkejä näille sivustoille.

1.2 Tutkimuskysymykset

Matti Waitisen tutkimustulosten pohjalta olen johtanut seuraavat kaksi kysymystä, joihin etsin ratkaisua. Kysymykset ovat; 1) Tutkimuksessa haastatellut henkilöt pitivät turvallisuus asioiden hyvää hoitamista hankalina, koska ne ovat monen eri toimijan ohjeistamia sekä hajalleen sijoitettuna. 2) Toisena asiana haastatelluilla henkilöillä nousi epäily omasta osaamisesta, sekä ajatus siitä, että turvallisuusasiat kuuluvat viranomaisille.

Edellä mainittujen kysymysten pohjalta tein seuraavat havainnot:

1) Matti Waitisen väitöskirjassa ilmitulleet puutteet ovat pääsääntöisesti ratkaistavissa hyvällä johtamisella. Tavoitteenani on löytää niihin käytännön läheisiä ohjeita sekä toimivan ja käytännönläheisen mallipohjan, jonka avulla oppilaitosten henkilöstö voi kirjoittaa oman oppilaitoksen turvallisuuskäsikirjan ja yhdistää eri dokumentit oppilaitoksen turvallisuuskansioksi. (liite1)

2) Oppilaitosten henkilöstön turvallisuusosaamista pitää lisätä yhteistyössä oppilaitosten ja muiden toimijoiden kanssa jo olemassa olevilla toimintamalleilla. Oppilaitosten henkilökunnan toiminta ja ajatusmaailmaa tulee muuttaa turvallisuusmyönteisemmäksi. (luku 2)

1.3 Tutkimusmenetelmänä kvalitatiivinen tapaustutkimus

Tapaustutkimus on usein käytetty menetelmä esimerkiksi liiketaloustieteessä. Tutkittavia tapauksia voi olla muutamia, joita verrataan tai ne voivat olla ainutkertaisia yksittäistapauksia. Niitä analysoidaan, tulkitaan ja pyritään ymmärtämään niiden omassa erityisessä kontekstissa. Tapaustutkimus on prosessinomainen ja johdonmukaisesti etenevä, tulkintoihin ja analyyseihin nojaava lähestymistapa. Tapaustutkimuksella huomataan totuukien monimutkaisuus ja sisäkkäisyys. Tapaustutkimukset voivat tarjota tukea vaihtoehtoisille tulkinnoille. (Metsämuuronen 2006, 91.) Tutkija kerää aineistoa yhdestä tapauksesta, tekee tulkintoja ja uusia kysymyksiä, etenee toiseen tapaukseen vastatakseen näihin kysymyksiin ja syventääkseen tulkintoja. Aineiston analyysi voi olla puhtaasti aineistotai teorialähtöistä, mutta myös näiden kahden yhdistelmä, jolloin puhutaan teoriaohjaavasta analyysistä. Tällöin teoreettinen ja käsitteellinen viitekehys antavat tulkintaperustan tutkimuksen tuloksille (Silverman 2001, 25-26; Eskola & Suoranta 2000, 14, Eskola 2001, 138-139, Metsämuuronen 2003, 171), kuten tässäkin tapaustutkimuksessa. Tapaustutkimuksen raportti sallii myös lukijan tehdä omia johtopäätöksiä tutkimuksen tuloksista. (Metsämuuronen 2006, 91) Tämän tutkimukseni tutkimusstrategiaksi ja lähestymistavaksi valitsin yksittäisen kvalitatiivisen tapaustutkimuksen, sillä tutkimus perustuu Matti Waitisen väitöskirjassaan havaitsemista puutteista kouluissa työskentelevien henkilöiden keskuudessa tehdyn kattavan tutkimuksen mukaisesti. Tapaustutkimus soveltui tutkimusstrategiaksi tällaisessa tilanteessa hyvin, koska yhdenkin ainutkertaisen tapauksen perusteella voitiin sanoa jotain oleellista tutkittavasta asiasta,

Epistemologisena kysymyksenä tapaustutkimukseen liittyen voidaan esittää, että mitä voidaan oppia yhdestä tapauksesta. Staken (1994, 236-237) mukaan kysymys on siitä, että halutaan optimoida tapauksen ymmärtäminen ennemmin kuin sen yleistäminen. Hänen mukaansa

tapaustutkimus on kyseisestä tapauksesta oppimista. Oleellisempaa kuin yleistäminen on selkeästi kuitenkin tapauksen ymmärtäminen (Stake 1994, 238, Cohen & Manion 1995, 106-107). Kvalitatiivinen tapaustutkimus kohdistuu prosessiin ja uuden oivaltamiseen. Tapaustutkimuksen lähtökohtana on yksilöiden kyky tulkita tapahtumia ja muodostaa merkityksiä maailmasta, jossa he toimivat.

1.4 Tutkimustulosten arviointi

Yleisen mielipiteen mukaan suomalaiset pitävät oppilaitosten turvallisuutta erittäin tärkeänä asiana, mikä ilmeni selkeästi keskusteluissa koulusurmien jälkeen. Tämän vuoksi tutkimustulosten tulee olla luotettavia ja niiden tulee olla siirrettävissä koko valtakunnan oppilaitosten käyttöön. Eskola ja Suoranta (2000, 208-210) pitävät laadullisen tutkimuksen yhtenä lähtökohtana tutkijan subjektiviteettia ja sen asian esiintuomista, että tutkija itse on keskeinen tutkimusväline (human instrument) tutkimuksessaan sen vuoksi, että tutkija joutuu koko tutkimuksen ajan miettimään ratkaisujaan, ottamaan kantaa analyysin kattavuuteen ja työnsä luotettavuuteen.

Maxwell (1992) korostaa tutkittavan ilmiön suhdetta kontekstiin, jolloin ilmiö tulee ymmärrettäväksi siinä ympäristössä, jossa se esiintyy. Luotettavuus määräytyy siis suhteessa tutkittavaan ilmiöön. Luotettavuuden pohdinnalla pyritään arvioimaan sitä ja saamaan vahvistus sille, etteivät tulokset ole satunnaisten asioiden seurausta, vaan että tuloksista voidaan tehdä ne tulkinnat, joihin on päädytty. (Metsämuuronen 2006, 200) Tutkimuksen luotettavuus on ymmärrettävyyttä. Toinen käsite, tutkimuksen yleistettävyyys, perustuu tutkimuksen empiiriseen yleistettävyyteen ja teoreettisiin päätelmiin (Hammersley 1992, 86). Empiirinen yleistettävyyys tarkoittaa tulosten yleistettävyyttä ja siirtämistä korkeammalle yhdistämisen tasolle myös muihin tutkimuskonteksteihin. Hammersleyn (1992) käsitys teoreettisista päätelmistä on yhdenmukainen Yinin (1994, 349) ja Kvalen (1997, 210) käsitykseen analyttinen yleistettävyyys, jolla he tarkoittavat teorian yleistettävyyttä analyysin ja siitä tehtävien päätelmien tuloksena. Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnista ei olemassa mitään yksiselitteisiä ohjeita, mutta Tuomi ja Sarajärvi (2002, 135-136) antavat luettelon asioista luotettavuuden arvioimiseksi. Hänninen (2000, 31-32) kuvaa narratiivista aineistoa kertomuksiksi, jossa informantit tuovat esiin kokemustensa kautta tiettyyn elämäntilanteeseen liittyviä merkityksiä.

2. Toimenpidesuosituksia turvallisuusosaamistason parantamiseksi

Tässä kappaleessa esitän jo toteutuneita ratkaisuja joihin oppilaitosten henkilöstön voi osallistua parantaakseen osaamisen tasoa turvallisuusasioissa. Koulujen henkilöstö koki osaamisensa tason varsin alhaiseksi. Alla oleva koulutustarjonta antaa koulujen henkilöstölle kuitenkin mahdollisuuksia kehittää itseään turvallisuusasioissa.

2.1 Koulujen turvallisuusvastaavien koulutus

Opinturvaprojektissa turvallisuuskoulutusta opettajille järjestää aikuiskoulutuskeskukset. Kumppanuus perustuu ammattiopettajiin, jotka ovat saaneet tarvittavan koulutuksen sekä pelastustoimen ammattilaisten laatiman materiaalin. Pilottihankkeeseen osallistuu 6 aikuiskoulutuskeskusta. Jatkossa on mahdollista myös pelastuslaitosten itsensä antama koulutus suoraan opettajille, kunhan laitoksissa on riittävästi osaamista kouluttamisen osa-alueella.

2.2 Opinturva-projekti

Helsingin mallin mukainen opettajille annettavan turvallisuuskoulutuksen pituus on kolme päivää ja se muodostuu seuraavista aiheista: turvallisuuskulttuurin luominen, turvallisuussuunnittelu oppilaitoksissa sekä paloturvallisuus ja riskien tunnistaminen sekä alkusammutus valmiuksien lisääminen koulutuksen avulla. Turvallisuutta pyritään lisäämään myös sisäisiä palotarkastuksia tekemällä ja omatoimista varautumista harjoittelemalla. Opettajille annettavaan turvallisuusopetukseen kuuluu myös hätäensiapu sekä vss- alalohkon johtajakoulutus. Turvallisuuskulttuurin kehittäminen sekä johdon sitoutuminen takaa sen, että eri suunnitelmat saatetaan kuntoon. Koulujen henkilökuntaa kannustetaan käsikirjaston kartuttamiseen turvallisuutta koskevalla materiaalilla. Tavoitteena on myös vaiheittainen poistumisen harjoittelu vuosittain.

Helsingin pelastuskoulun mallin innoittamana Suomen palopäällystöliitto ry (SPPL) aloitti kumppanuusmallin avulla toteutettavan kumppanuushankeen pilottivaiheen sopimalla kuuden aikuiskoulutuskeskuksen (Akk) turvallisuusvastaavien kouluttamisen yhteistyöstä. Sopimuksen osapuolia ovat Suomen Palopäällystöliitto (SPPL), Hyria Koulutus Oy (HYRIA), Tampereen Aikuiskoulutuskeskus (TAKK), Turun Aikuiskoulutuskeskus (TUAKK), Länsirannikon Koulutus Oy, WinNova (WinNova) sekä Pohjois-Karjalan koulutuskuntayhtymä (PKKY). Yhteistyön tarve on muodostunut sopimusosapuolten molemminpuolisesta intressistä kehittää ja tarjota laadukasta turvallisuuskoulutusta alueellisesti sekä valtakunnallisella tasolla. Yhteistyön tavoitteena on laajentaa tunnettavuutta turvallisuuskoulutuksen tuottajana opetusalailla.

2.3 Koulutuskonseptin kehitystyö

Oppilaitoksen turvallisuusvastaavan kurssi on aikuiskoulutuskonsepti. Opetuksen tavoitteena on antaa valmiudet ymmärtää ja hallita oppilaitoksen turvallisuustoimintaa sekä valmiudet turvallisuuskansion laatimiseen ja oman henkilökunnan perehdyttämiseen. Kohderyhmäksi määriteltiin: toisen asteen oppilaitokset (lukiot, ammatilliset oppilaitokset yms.), peruskoulutaso, aikuiskoulutuskeskus ympäristö sekä kansalais- ja työväenopistot. Kurssin

kehitystyössä tullaan pohtimaan: peruskäsitteitä ja kokonaisuuksien määrittelyä, toiminnan organisointia ja jalkautusta käytännössä, vaikuttavuutta yhteiskunnallisella tasolla sekä sidosryhmäyhteistyötä. Samalla on päätettävä kuinka viranomaisorganisaatioita voidaan hyödyntää, mitä dokumentteja opetuksessa edellytetään ja miten asetettuihin tavoitteisiin päästään mahdollisimman käytännönläheisesti.

Opetuksen pituus on kaksi (2) työpäivää, se antaa tarvittavan perustietämyksen asiasisällöistä ja tuo välineet turvallisuuskansion kokoamiseen. Teoreettiset tiedot liitetään käytännön elämään etätehtävän kautta. Opetusmateriaali koostuu sisäasianministeriön oppilaitosten turvallisuuden kehittämistyöryhmän raportista, luentomateriaalista sekä opetus DVD - levystä.

2.4 Oppilaitosten organisaation kehittämiseen liittyviä huomioita

Tässä osiossa esitän jo olemassa olevia koulutuksia sekä, asioita joita oppilaitosten tulee tehdä muutoksesta kohti turvallisempaa koulua.

2.4.1 Turvallisuuskumppanuus palotarkastuksissa

Waitisen (2005) mukaan perinteisesti palotarkastuksen kohteena tekniikka (80 %) ja ihmisten toiminta (20 %). Pelastustoimen onnettomuustietokannasta (pronto) saatujen tilastojen mukaan tulipaloista aiheutuu ihmisen toiminnasta 80 % ja viallisesta tekniikasta 20 %. Tilastot perustuvat pelastustoimen johtajan antamiin tietoihin onnettomuuksien syystä.

Kouluissa sama henkilö tarkastaa ja kouluttaa, erityisenä mielenkiinnon kohteena järjestelmä ja ennen kaikkea käyttäjät. Tämä käytäntö tuo uusia näköaloja sekä laajemman tarkastelukulman turvallisuuteen. Näkökantaa tulisi edelleen laajentaa koko turvallisuus sektoria kattavaksi, esimerkiksi koulujen rikosilmoituslaitteiden toimittajat ja poliisin mukaan saaminen koulutuksiin lisäisi hankkeen arvoa. Vuosittain järjestettävillä opetusalan turvallisuus foorumeilla nimetään ja palkitaan hyvän turvallisuuskulttuurin kouluja. Turvallisuuskulttuuri voidaan ymmärtää yläkäsitteenä kaikelle organisaation turvallisuustoiminnalle. Käsitteenä turvallisuuskulttuuri on usein määritelty hyväksi, vakiintuneeksi tavaksi toimia. Käsite muodostui vakavan ydinvoimala onnettomuuden jälkeen 1980 luvulla. Se sisältää turvallisuuden hallinnan, jolla tarkoitetaan turvallisuusjohtamisen toteuttamiseen tarvittavia toimintatapoja.

Palotarkastustoiminta kouluilla (viranomaistarkastus) on järkevää antaa koulujen yhteyshenkilönä toimivan pelastuslaitoksen viranhaltijan tehtäväksi jatkossakin. Tämä ei poista koulujen omatoimiseen varautumiseen liittyviä sisäisten tarkastusten merkitystä. Näitä tarkastuksia voi tehdä myös oppilaiden kanssa osana turvallisuusopetusta. Turvallisuusopetuksen vaikuttavuutta selvitettiin, ja tehtiin havaintoja kouluissa työskentelevien henkilöiden kaikkien turvallisuuden osa-alueiden tietämyksestä. Tutkimusten

tuloksista ilmeni selkeästi, että koulujen turvallisuustyöhön kannattaa panostaa. Erot vertailuryhmien välillä olivat selkeät (Waitinen 2005,23-24). Turvallisuusopetusta saaneiden koulujen henkilökunta menestyi tutkimuksessa selkeästi paremmin kuin henkilökunta niissä kouluissa, jotka eivät opetusta turvallisuusasioissa ole saaneet. Myös palotarkastusten pöytäkirjoista myönteinen kehitys on havaittavissa.

Ville Maunulan tekemän selvityksen mukaan pelastuslaitoksen antamaa koulutusta pidetään kouluissa suuressa arvossa. Viesti on ollut varsin yksiselitteinen. Koulutusta halutaan lisää ja monipuolisesti koko henkilökunnalle. Säännöllinen alkusammutuskoulutus koetaan tärkeäksi, jotta taidot pysyvät yllä ja henkilökunnan vaihtuessa mahdollisimman monella olisi kokemusta alkusammutuksesta. Muutamassa koulussa esitettiin kiinnostusta myös oppilaiden ottamista mukaan alkusammutuskoulutukseen. Tämä tukisi koulun opetustavoitteita ja koulutuksesta saisi toimintamallin myös kotiin. Julkisuudessa on ollut lukuisia esimerkkejä, jossa koulussa saatu koulutus on osoittautunut toimivaksi myös kotona, onnettomuuden sattuessa.

Jos turvallisuusvastaavista halutaan yksi työkalu kouluille lisää, tulisi heillä olla tietoa, aikaa ja resursseja panostaa tähän tehtäväänsä. Kouluilla, joita Maunulan selvitys koski, ei heidän panoksensa juurikaan tullut esiin. Tarkastuksilla ei ollut indikaatiota siitä, että he esimerkiksi tekisivät havaintoja koulun turvallisuudesta tai toimenpide ehdotuksia turvallisuuden parantamiseksi. Tämän ongelman poistamiseksi on tehtävä kuukausittaiset sisäisen tarkastuksen listat joita palotarkastusten yhteydessä käydään läpi. ”Turvallisuusvastaavat lienevät saaneen perehdytystä esimerkiksi poistumisteiden merkityksestä. Useassa koulussa juuri poistumisteistä jouduttiin antamaan korjausmääräyksiä”. Liekö selityksenä se, että silmä tottuu tietyn ajan jälkeen ja puutteiden havainnointiin tarvitaan ulkopuolinen henkilö. Useassa keskustelussa esimerkiksi kollegojen kanssa on turvallisuusvastaavien roolia korostettu koulun turvallisuuden ylläpitäjinä.

Maunula (2010,20) mukaan kaikesta päätellen pelastuslaitoksen henkilökunnalla on heille melko kovia odotuksia, jotka eivät kuitenkaan käytännössä toteudu. Mitä turvallisuusvastaavat sitten ovat tehneet? Päälimmäiseksi ajatukseksi ja mielikuvaksi on muodostunut se, että he lähinnä osallistuvat ja osaltaan järjestävät poistumisharjoituksia. Muut toimenpiteet ovat olleet näkymättömiä. On toki mahdollista, että he antavat rehtorille palautetta mutta haastattelujen ja omien havaintojen perusteella ei tätä voida vahvistaa.

2.4.2 Laajentuva professionaalisuus

Ensimmäinen tulevaisuuden asettama vaatimus on se, että turvallisuudesta vastaavan professionaalisuuden tulee kehittyä yhä laajemmaksi. Turvallisuudesta vastaavan tulee olla pedagogisen näkemyksen ja oppilaitosmaailman hallinnollisen osaamisen lisäksi yhteiskunnallisten ilmiöiden käsittelemiseen tarvittavaa asiantuntemusta ja osaamista. Lisäksi

edellytetään selkeää kuvaa omasta ammattiroolista, itsensä johtamisen taitoja ja kykyä voimaantua ja voimaannuttaa muita. Verbinä "empower" tarkoittaa vallan antamista ja kykeneväksi tekemistä. Ruohotie (1998) käyttää käsitettä "empowerment" myös valtuuttamisena pohtiessaan tiedon luomisen mahdollistamista ja edistämistä yrityksessä. Valtuuttaminen on tässä vallan luovuttamista, toiminnan ja aloitteellisuuden sallimista ja resursointia työyhteisölle sekä luottamusta siihen. Koulumaailmassa voisi olla uranuurtavaa valita oppilaskuntiin turvallisuudesta vastaava henkilö.

2.4.3 Skenaario luominen oppilaitosten turvallisuuden parantamiseksi

Skenaariotyöskentelyn tarkoituksena ei ole vain tuoda esille tulevaisuuden mahdollisia kehityssuuntia vaan pikemminkin herättää keskustelua ja aktiivista toimintaa tavoitellun tulevaisuuden suuntaan. Tulevaisuuden kehittymiseen vaikuttavat monet tekijät, eikä se ole koskaan ennustettavissa tai edeltä määräten rakennettavissa. Voimme kuitenkin valita suhtautumisemme tulevaan - toimimme vain reaktiivisesti vai proaktiivisesti - tulevaisuuteen vaikuttaen, sitä osaltamme rakentaen. Oppilaitosten tulisi miettiä miten tulevaisuuden muutokset vaikuttavat kokonaisuutena turvallisuuteen. Vaikuttavatko säästöt, luokkakokojen kasvaminen ja sijaisten vähentäminen turvallisuuteen omissa oppilaitoksissa?

2.4.4 Jaettu ja osallistava johtajuus käytännöksi

Yksin johtamisen aika on ohi ja tilalle tarvitaan jaettua ja osallistavaa johtamista, joka vahvistaa johtajuutta koko oppilaitosorganisaatiossa. Se vaatii hyviä ihmisten johtamisen ja vuorovaikutuksen taitoja, jotta erilaisten osaajien työpanos saadaan toimimaan työyhteisön eduksi ja yhteisten tavoitteiden hyväksi. Luomalla luottamuksen ilmapiiriä asiantuntijayhteisössä voi johtaja omassa työssään keskittyä kokonaisuuksien muodostamiseen, olennaisten asioiden käsittelyyn sekä keskittyä muutosjohtamiseen. Tulevaisuudessa vaaditaan yhä nopeampaa reagointikykyä ja päätöksenteon joustavuutta. Jaetun johtajuuden joustavat rakenteet ja tasavertaisempi toiminta auttaa myös kohtaamaan ja käsittelemään eri suunnista tulevia muutoksia. (Karkulehto & Virta 2006, 153, 154). Jaetussa johtajuudessa johtaminen nähdään toimintona, joka tarvittaessa voidaan jakaa ryhmässä tai organisaatiossa. Näin voi käydä esimerkiksi jossain tietyssä tilanteessa, kun ryhmän jäsenen erikoistilanteessa asiantuntijuudellaan ja osaamisellaan nousee johtajaksi, mutta väistyy kun tilanne palaa normaaliksi. Asiantuntijaorganisaatiossa yksilöosaaminen on tärkeää, mutta menestyäkseen on osattava toimia yhdessä.

2.4.5 Tuotteistettujen turvallisuuspalveluiden käyttäminen

Turvallisuuspalveluiden tuotteistus on toimijoille tarjottavan palvelun määrittelyä, suunnittelua, kehittämistä, kuvaamista ja tuottamista siten, että palvelun hyödyt maksimoituvat ja oppilaitosten turvallisuuden tulostavoitteet saavutetaan. Tuotteistuksen

keskeisenä tavoitteena on parantaa työn vaikuttavuutta ja hyötyjä. Tuotteistuksen kautta hyvät asiantuntijat voivat tehdä paljon turvallisuustyön helpottamiseksi. Tuoteajattelun avulla on mahdollista kehittää toimintaa parhaiten juuri siellä, missä normaalin tuotesuunnittelun käsitteistöä on käytetty vähiten. Tuoteajattelulla voidaan kehittää mm oppilaitosten turvallisuustyön kehittämässä.

Tuotteistuksessa voidaan kehittää sisäisiä työ- ja toimintamenetelmiä. Asiantuntijapalveluissa tuotteistaminen on usein työmenetelmien ja -prosessien kehittämistä. Varsinaisesta tuotteistuksesta on kyse, kun palveluista kehitetään selkeitä palvelukokonaisuuksia tai -prosesseja, joita tarjotaan sellaisenaan asiakkaille tai kun perusmalleista räätälöidään moduulien avulla asiakaskohtaisia versioita. Tuotteistaminen parantaa tehokkuutta monella tavalla. Se antaa mahdollisuuksia työnjakoon ja henkilöiden osaamisen aikaisempaa parempaan hyödyntämiseen. Tuotteistaminen parantaa laatua suurelta osin samoista syistä kuin tuottavuuttakin. Toiminta systematisoituu, toiminnan suunnittelu paranee, kiire vähenee, tavoitteet ja laatu kriteerit täsmentyvät, turvallisuus tehostuu, laadunarviointi ammattimaistuu ja asiakkaiden osoitukset muodostuvat selkeämmiksi. Kun palvelu on tuotteistettu, niin oppilaitos voi luottaa siihen, että hän saa testatun ja valmiin palvelun.

2.4.6 Kumppanuudella kohti turvallisuutta

Pelkästään turvallisuuskoulutusta järjestämällä turvallisuustaso ei parane, vain siksi, että se tuntuu loogiselta, ei tuo toivottua tulosta (Hale 1987,400). Tiukasti muutamissa yleisesti tunnetuissa ja hyväksytyissä turvallisuuteen liittyvissä teorioissa pidättäytyminen, vaikeuttaa merkittävästi onnettomuuksien ehkäisytyötä (Hale 1987, 401). ”Jotta kehityssuunta olisi nousujohteinen ja mahdollisista epäkohdista saataisiin tehokkaasti palautetta, oli toivomus usealla koululla se, että pelastuslaitos tulisi havainnoimaan poistumisharjoitusta tai vaihtoehtoisesti toisi mukanaan savukoneen elävöittämään harjoitusta. Itseisarvona ei saisi olla se, että harjoitukset suoritetaan orjallisesti. Jos harjoitukset tehdään aina samalla kaavalla ja palautetta ei saada, on vaikea puuttua mahdollisiin vaaratilanteisiin tai huonoihin toimintamalleihin. Muutama havainnoitsija koululle savukoneen kera, ja harjoituksesta tulee todenmukaisempi ja palautetta voidaan kohdistaa oikeille tahoille”(Maunula2010,19).

Alun alkaen kyse on ollut tarkoituksen mukaisuudesta, vastuu turvallisuudesta tulee olla toimijoilla itsellään, koska pelastustoimi ei pysty yksin takaamaan ihmisten turvallisuutta yhteiskunnassa (Waitinen2005, 9). Lopullisena tavoitteena opettajat oman turvallisuustietämyksen lisääntyessä huolehtisivat itsenäisesti oppilaitosten opiskelijoiden turvallisuusopetuksesta. Tätä työtä helpottaa hyvä kokemus ja ammattitaito turvallisuuskouluttamisesta ja välineet siihen. Pelastuskoulun kehittämä, valmis ja koeteltu malli turvallisuuskulttuurin kehittämiseen, sekä valmiudet ja kokemusta kehittää ajanmukaista oppimateriaalia. Pelastuskoulun opettajilla on myös viranomaisasema

palotarkastajina. Kumppanuusmallissa on sovittu että pelastuskoulun henkilöstö suorittaa koulujen palotarkastukset ja niiden tulokset käydään läpi yhdessä opetusviraston turvallisuusjohdon kanssa.

3. Tutkimuksen luotettavuuden tarkastelu

Kvalitatiivisen tutkimuksen arviointi on viime vuosina herättänyt asiantuntijoiden joukossa paljon keskustelua. Keskustelun painopiste on ollut siinä, miten kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuuteen on suhtauduttava. Perinteisesti luotettavuutta tarkastellaan reliabiliteetin ja validiteetin käsitteillä. Osa tutkijoista taas kyseenalaistaa kaikenlaiset vaatimusluettelot, joita tutkimuksen on täytettävä ollakseen kunnon tutkimus. Esimerkiksi Garratt ja Hodkinson (1998) väittävät, että on sekä epäloogista että hyödytöntä yrittää ennalta määritellä tietyt kriteerit, joita vasten kvalitatiivista tutkimusta tulisi arvioida.

Viime kädessä arviointi tapahtuu aina lukijan päässä, tutkimustulosten ja kriittisen lukijan välisessä vuorovaikutuksessa. (Parrila 2002, 180.). Tutkimuksen kohderyhmänä oli tässä tapauksessa oppilaitosten turvallisuus. Omien sitoumusteni ja aikataulutusten voi ajatella olevan luotettavuutta lisääviä tekijöitä (Tuomi & Sarajärvi 2002, 135.) Totuudellisuuden ts. uskottavuuden näkökulma on verrattavissa sisäisen validiteetinvaatimukseen. Sisäinen validiteetti tarkoittaa Grönforsin (1984) mukaan tutkimuksen teoreettisten ja käsitteellisten määritteiden sekä menetelmällisten ratkaisujen sopusointua ja loogista suhdetta keskenään (Grönfors 1984, 174-175; Luoma 1999, 146). Omassa tutkimuksessani nostin uskottavuutta lisääviksi perusteiksi seuraavat tekijät: aidot tekstikatkelmat ja havaintoesimerkit todellisesta elämästä, ovat yleisiä laadullisen tutkimuksen luotettavuutta lisääviä menetelmiä. Niiden keskeisenä tehtävänä on osoittaa lukijalle yhteyksiä aineiston ja tuotetun tulkinnan välillä. (emt. 33-34). Sanotaankin, että mikäli tutkijalla ei ole riittävää tuntumaa omaan aineistoonsa ja tutkittavaan ilmiöön, hänen on lähes mahdotonta tehdä sitä koskevia valideja tulkintoja (Parrila 2002, 182). Tässä tutkimuksessa tulkintojen tekemistä helpotti ensinnäkin se, että minulla on 16 vuoden opettajakokemus. Turvallisuusalan laaja työkokemukseni erilaisissa tehtävissä auttoi ymmärtämään työntekijöiden kokemusmaailmaa ja alan käsitteistöä. Se, että tutkimuskohteeni on opetusmaailmasta, saattoi toisaalta myös olla luotettavuutta heikentävä tekijä, sillä yhteinen historia tutkittavan asian kanssa ehkä esti minua näkemästä joitakin yksityiskohtia tutkittavasta ilmiöstä. Selvää on, että omat kokemukseni sekä opettamisesta että turvallisuusosalta vaikuttivat havaintoihini ja tulkintoihini. Onneksi kuitenkin subjektiivisuus saa näkyä laadullisessa tutkimuksessa.

Siirrettävyys on laadullisen tutkimuksen luotettavuuskriteerinä verrattavissa kvantitatiivisen tutkimuksen yleistettävyyden, ulkoisen validiteetin, vaatimukseen. Tulosten siirrettävyys kontekstista toiseen riippuu siitä, kuinka samankaltaiset kontekstit ovat. Koulut ovat koko Suomessa, kouluasteesta riippumatta samojen haasteiden ja ongelmien edessä, näin ollen olen vakuuttunut siitä, että Helsingissä toteutettua tutkimusta voidaan luotettavasti soveltaa koko valtakunnassa.

Sekä julkaistuun että julkaisemattomaan lähdemateriaaliin perehtyminen nosti esiin sen ongelman, että erilaisia hankkeita on tullut ja menneet, kaikissa niissä tuodaan esiin hyviä asioita, toteutus käytännössä vain puuttuu. Tarvittaisiin asiantuntijuuden saamista käytännön työhön. Hakkarainen, Lonka ja Lipponen (1999) määrittelevät käsitteen ”jaettu asiantuntijuus” viittaavan prosessiin, jonka aikana ihmiset jakavat suunnitelmiin, tavoitteisiin ja tietoon liittyviä älyllisiä voimavaroja pyrkimyksenä saavuttaa jotain, mitä yksittäinen ihminen ei pystyisi toteuttamaan. Yksilöllisten suoritusten sijaan usean ihmisen työskentely saman asian saavuttamiseksi auttaa tavoittamaan kohdetta paremmin. (Hakkarainen ym. 1999, 143.) Tämän tapaustutkimuksen tavoitteena oli selvittää käytännön toimenpiteitä turvallisuuden kokonaisvaltaisesta hallinnasta oppilaitoksissa, uskon, että samoja kokoavia asiakirja dokumentteja voisi hyödyntää myös yleisemmin opetustoimessa, vaikka tapaustutkimuksen tarkoituksena on pikemminkin kokonaisvaltainen ymmärtäminen kuin yleistäminen (Syrjälä 1988, 175.)

4. Johtopäätökset ja tulokset

Liitteenä olevaan oppilaitosten turvallisuuskansion käsikirjaan on koottu mahdollisimman kattavasti asioita, joihin oppilaitosten henkilöstö joutuu työssään ottamaan kantaa. Kansion käsikirjan nyt esitelty versio ei ole lopullinen eikä suinkaan valmis. Tarkoituksena onkin se että, työ jaetaan valmistumisensa jälkeen sähköisessä muodossa oppilaitoksille muokattavaksi asiakirjaksi, jota oikeusministeriön työryhmä suositteli Kauhajoen koulusurmien loppuraportissaan. Liitteenä 1 oleva asiakirja julkaistaan Suomen Palopäälystöliiton toimesta sähköisenä versiona. Oppilaitokset täydentävät ja tekevät siitä omia versioitaan ja näin ollen siitä muodostuu "meidän koulun" kattava turvallisuuskansio. Pelkkä kansio ei riitä turvallisuuden parantamiseen, tarvitaan myös parempaa osaamista sekä asennemuutoksia. Raportissani luvussa 2 mainitut asiat eivät varmasti ole ainoita mahdollisuuksia parantaa osaamista.

Käsikirjassa on korostettu johdon vastuuta, eikä siinä ole unohdettu koko henkilöstön vastuuta ja osallistumista turvallisuuden tekemiseen. Kirjassa on esitetty tiiviisti turvallisuusosa-alueet, joka kuitenkin vaatii rinnalleen syvällisemmän tutkiskelun osa-alueista. Käsikirjassa esitellään myös käytetyt mittausmenetelmät, menettelytapakuvaukset ja turvallisuusohjeet, jotka kaikki ovat sovellettavissa jokaiseen oppilaitoksen toimipisteeseen. Turvallisuudenhallinta käsikirjan tekstit on linkitetty valmiiksi aihealueen mukaisille sivuille joissa voidaan tehdä esimerkiksi riskianalyysyjä ja tallentaa tulokset oppilaitoksen sivuille ja saatu asiakirja linkitetään tämän asiakirjan kautta kaikkien sitä tarvitsevien käyttöön. Näin olen onnistunut mielestäni toteuttamaan yhden turvallisuusasiakirjan joka kattaa kaikki tarvittavat dokumentit ja jota on erittäin helppo päivittää sekä tarvittaessa lisätä kokonaan uusia osa-alueita tarpeen mukaan.

Tutkimuksesta on käynyt ilmi myös se että oppilaitosten henkilökunta pitää turvallisuuteen liittyviä asioita tärkeänä, mutta toisaalta asioina jotka ei heille kuulu, koska se on heidän mielestään, pääsääntöisesti viranomaisten asia. Työn edetessä kävi selväksi että, käsikirjan tulee olla keskittynyt turvallisuusjohtamisen organisointiin oppilaitoksissa. Eri oppilaitos muodot eroavat toisistaan, joten kaikille valmista dokumenttia työstäni ei saa. Oppilaitosten asteesta riippumatta käsikirjasta tulee olemaan hyötyä turvallisuustyötä tekeville huomioitavien asioiden, sekä valmiiden linkkien muodossa.

Kaikissa oppilaitoksessa tulisi olla nimettynä henkilö turvallisuustehtävään, jolla olisi aikaa, tietoa, taitoa ja halukkuutta hoitaa tehtävää. Rehtori voi itse hoitaa tai voi nimetä toisen henkilön tehtävään. Vastuu on rehtorilla. (Paasonen 2013) Turvallisuusjohtamisen oikeudellista vastuuta koskeva sääntely ulottuu useisiin eri lakeihin ja asetuksiin sekä yksittäisiin ohjeisiin ja päätöksiin. Sääntelyä ei ole aina välttämättä kohdistettu nimenomaan

turvallisuusjohtamista koskevaan vastuuseen, vaan sääntely koskee eri tilanteita ja henkilöitä yleisemmällä tasolla. Tämä johtuu jo itse lainsäädännön yleisluontoisuudesta.

Lakitasoisia säädöksiä on paljon esimerkiksi työturvallisuudesta, tietoturvallisuudesta ja paloturvallisuudesta. Osa sääntelystä jäykkää ja pakottaa organisaation täyttämään sellaisenaan ainakin minimiehdot, jotka viranomaiset tarkastavat. Vapaammat kädet antavat säädökset jättävät taas organisaatioille omaan harkintaan suojautumiskeinot. Näissä toiminnan perustalla on muun muassa vakuutusyhtiöiden suojeluohjeet. Vastuukysymyksien osalta on olennaista huomioida rikosoikeudelliset seuraamukset (Paasonen 2013).

Mallimenetelmässä käsitellään oppilaitoksen turvallisuutta kokonaisvaltaisesti ottaen huomioon sekä oppilaitoksen kiinteistöön ja toimitilaan sekä oppilaitoksessa työskentelevien ja asioivien henkilöiden toimintaan liittyvät näkökulmat. Menetelmän avulla voidaan kartoittaa oppilaitoksen turvallisuustason nykytilaa ja tunnistaa oppilaitoksessa mahdollisesti esiintyviä vaaratilanteita. Menetelmä koostuu vaarojen tunnistamisen apuna käytettävästä tarkastuslistasta ja vaaratilanteiden analysoimiseen tarvittavasta analyysilomakkeesta. Tarkastuslistan avulla voidaan tunnistaa oppilaitoksessa asioiviin ja työskenteleviin henkilöihin, oppilaitoksen omaisuuteen ja toiminnan jatkuvuuteen sekä ympäristöön liittyviä vaaratekijöitä. Analyysilomakkeen avulla analysoidaan tarkemmin tarkastuslistan avulla tunnistetut vaaratilanteet ja määritetään niihin liittyvien riskien suuruus. Lisäksi määritetään kehittämistoimenpiteet ja niiden toteuttamisesta vastaava taho merkittäväksi arvioituille riskeille. Menetelmä sisältää myös yksityiskohtaiset käyttöohjeet tarkastuslistan läpikäymisestä sekä analyysilomakkeen täyttämisestä.

Tutkimustuloksen kriteereiksi valittuihin luotettavuus ja yleistettävyyys saavutettiin tällä tutkimuksella saaduilla tuloksilla hyvin suhteutettuna erittäin kapeaan aikaisempaan tutkimusmateriaaliin. Olemassa olevan erittäin suppean materiaalin takia työ on enemmän intuitiivista vuoropuhelua ja teorioiden soveltamista aiheeseen.

Edellä mainittujen selvitysten perusteella voidaan todeta että koulujen turvallisuusvastaavat ovat tulleet tietoisemmiksi riskeistä mutta käytännön toimet puuttuvat (aika, resurssit). Oppilaitosten johdon sekä opetusvirastojen tulisikin antaa kouluille resursseja tehdä turvallisuustyötä.

Lähteet

Alasuutari, P. (1999). Laadullinen tutkimus. 3. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.

Apo, S.(1990). Kertomusten sisällön analyysi. Teoksessa: Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Toim. K. Mäkelä. Helsinki: Gaudeamus.

Antman, Arto (1995) Muutos, työelämän laatu ja tuloksellisuus. Helsinki: Painatuskeskus

Eräsaari - Linqvist - Mäntysaari - Rajavaara (toim.) (1999) Arviointi ja asiantuntijuus. Helsinki: Gaudeamus.

Eskola, J. & Suoranta, J. (2005). Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 7. painos. Tampere: Vastapaino

Engeström Y. (1995). Kehittävä työntutkimus. Perusteita, tuloksia ja haasteita. Hallinnon kehittämiskeskus. Helsinki: Painatuskeskus.

Erkkilä, R. (2006). Narratiivinen kokemuksen tutkimus: koettu paikka, tarina ja kuvaus. Teoksessa: Kokemuksen tutkimus. Merkitys-tulkinta-ymmärtäminen. Toim. J. Perttula & T. Latomaa. Vantaa: Dark Oy.

Eskola, J. & Suoranta, J. (2000). Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 4. painos. Jyväskylä: Gummerus.

Eskola J & Suoranta J (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino. Jyväskylä.

Eteläpelto A. & Tynjälä P. (1999). Oppiminen ja asiantuntijuus. Työelämän ja koulutuksen näkökulmia. Helsinki: WSOY.

Grönroos, C. (2001). Palveluiden johtaminen ja markkinointi. Helsinki: WSOY

Hakkarainen K., Lonka K. & Lipponen L. (2000). Tutkiva oppiminen. Älykkään toiminnan rajat ja niiden ylittäminen. Helsinki: WSOY.

Hannus, J. (2004). Strategisen menestyksen avaimet. Tehokkaat strategiat, kyvykkyydet ja toimintamallit. Espoo: ProTalent Oy

Hautamäki, Antti (1991). Tehokkaat palveluorganisaatiot. Palvelustrategioiden suunnittelumenetelmä ja työkirja. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Henttonen, T. 2000. Turvallisuuden mittaaminen. Ideoita turvallisuustason seurantaan. TUKES julkaisu 1/2000.

Huuskonen - Ijäs - Lehtoranta (1997). Julkisten palvelujen laadunarviointi. Arviointikehikko ja näkökulma. Helsinki: Tilastokeskus, Suomen Kuntaliitto.

Härkönen E, Kuronen M, Nissinen J.(1993). Uusi ihmisten johtaminen. Yritystaitojulkaisut, tuloskirjat Oy, Jyväskylä.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (1998). Tutki ja kirjoita. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Hölttä - Savonen (1997). Muutosvoimana laatujohtaminen. Helsinki: Oy Edita Ab.

Jaakkola, E., Orava, M. & Varjonen, V. (2007). Palvelujen tuotteistamisesta kilpailuetua. Opas yrityksille. Helsinki: Tekes.

Julkisten palvelujen laatustrategia (1998) 1-5. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Kiviniemi, K. (2001). Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa: Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittavalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Toim. J. Aaltola & R. Valli. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kuusisto, A., Ruuhilehto, K. 1998. Turvallisuuskulttuuri - mitä se on? VTT Valmistustekniikka raportti VALC442.

Lanne, M., Murtonen, M., Nissilä, M., Ruuhilehto, K., Virolainen, K. 2008. Opas vaaratilanneraportoinnin kehittämiseen ja arviointiin. Työsuojelujulkaisuja 84. Työsuojeluhallinto.

Liuhamo, M., Santonen, M. 2007. Turvallisuuskymppi. Työturvallisuuskeskus.

Lanning H, Roiha M, Salminen A.(1999). Matkaopas muutokseen. Miten kehität organisaatiota tehokkaasti ja hallitusti. Kauppakaari. Helsinki.

Lumijärvi - Jylhäsaari (1999). Laatujohtaminen ja julkinen sektori. Laadun ja tuloksen tasapaino johtamishaasteena. Helsinki: Gaudeamus. Oy Yliopistokustannus University Press Finland Ltd.

Mannermaa, M. (1999). Tulevaisuuden hallinta. Skenaariot strategiatyöskentelyssä. Porvoo: WSOY.

Maunula V. (2010) Koulujen turvallisuus Helsingissä. Helsingin pelastuslaitoksen julkaisematon tutkimus sisäiseen käyttöön.

Metsämuuronen, J. (2003). Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. 2.uudistettu painos. International Methelp Ky. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Metsämuuronen, J. (2006). Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Miettinen, S. (1998). Organisaation yhteinen visio: vision käsiteanalyttinen tarkastelu. Hallinnon tutkimus 17:2

Moilanen, P. & Räihä, P. (2001). Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa: Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittavalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Toim. J. Aaltola & R. Valli. Jyväskylä: PS-kustannus.

Määttä - Ojala (1999) Tasapainoisen onnistumisen haaste. Johtaminen julkisella sektorilla ja Balanced Scorecard. Helsinki

BS 8800:fi. Ohje työterveys- ja turvallisuusjohtamisjärjestelmistä. 1998. Suomen standardisoimisliitto SFS.

Pyörälä, E. (1995). Kvalitatiivisen tutkimuksen metodologiaa. Teoksessa: Laadullisen tutkimuksen risteysasemalla. Toim. J. Leskinen. Helsinki: Ykköspaino Oy.

Ruuhilehto, K., Vilppola, K. 2000. Turvallisuuskulttuuri ja kulttuurin edistäminen yrityksessä. TUKES-julkaisu 1/2000.

Uusitalo, T., Heikkilä, J., Rantanen, E., Lappalainen, J., Liuhamo, M., Palukka, P., Hämäläinen, P Turvallisuuskulttuurin ilmentyminen yrityksissä. 2009.

Resilienssi Suomessa VTT tutkimusraportti
VTT-R-09394-09.

Työturvallisuuslaki. Soveltamisopas. 2003. Työterveyslaitos.
www.nollatapaturmaa-foorumi.fi

Waitinen M., (2005). Kumppanuudella turvallisuuteen Helsinkiläisten koulujen turvallisuuskulttuurin kehittäminen. Dipoli-raportti, Espoo

Waitinen M., (2011). Turvallinen koulu? Helsinkiläisten peruskoulujen turvallisuuskulttuurista ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Tutkimuksia 334 Opettajankoulutuslaitos(2011)

Oppilaitosten turvallisuus. 2010. Työryhmän raportti. Sisäinen turvallisuus. Sisäasiainministeriön julkaisu 40/2010. Viitattu 24.04.2014.

Sähköiset lähteet:

Ennaltaehkäisevä turvallisuusosaaminen. 2012. Omatoimisen varautumisen auditointi. 1. painos. Helsinki: Helsingin kaupungin pelastuslaitos. Viitattu 11.2.2014.
<http://www.hel.fi/wps/wcm/connect/969663db-8169-439b-94b4-e3b94ae08a3a/Auditointimanuaali.pdf?MOD=AJPERES>

Kauhajoen koulusurmat 23.9.2008. 2010. Tutkintalautakunnan raportti. Selvityksiä ja ohjeita 11/2010. Helsinki: Oikeusministeriö. Viitattu 17.2.2014.
http://www.om.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/112010kauhajoenkoulusurmat23.9.2008.tutkintalautakunnanraportti/Files/OMSO_11_2010_Selvitys_180_s.pdf

Kiilakoski, T. 2009. Kouluväkivalta ja koettu turvallisuus. Teoksessa Hoikkala, T. & Suurpää, L. (toim.) Kauhajoen jälkipaini. Nuorisotutkijoiden ja ammattilaisten puheenvuoroja. Viitattu 21.4.2014. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisu/kauhajoki.pdf>

Kreus, J. 2010. Monitoimijariskien arviointi vakavien henkilöriskien hallinnassa. Ammatikasvatuksen aikakauskirja, 4/2010. Helsinki: OKKA-säätiö. Viitattu 23.2.2014.
http://www.okka-saatio.com/aikakauskirja/pdf/Aikak_4_2010_Kreus.pdf

Lanne, M. 2007. Yhteistyö yritysturvallisuuden hallinnassa. Tutkimus sisäisen yhteistyön tarpeesta ja roolista suurten organisaatioiden turvallisuustoiminnassa. VTT Publications 632. Espoo: VTT. Viitattu 23.1.2014. <http://www.vtt.fi/inf/pdf/publications/2007/P632.pdf>

Opetustoimen turvallisuusopas. Viitattu 13.03.2014.
http://www.oph.fi/opetustoimen_turvallisuusopas
 Oppilaitosten turvallisuus. 2010. Työryhmän raportti. Sisäinen turvallisuus. Sisäasiainministeriön julkaisu 40/2010. Viitattu 2.04.2014.

http://www.turvallisuustutkinta.fi/Etusivu/Turvallisuussuosituksset/Muutonnettomuudetsuosituksset/Suunnitelmat_ja_asiakirjat. 2012.

Suunnitelmat koulun tasolla. Opetustoimen turvallisuusopas. Viitattu 17.2.2014.
http://www.oph.fi/opetustoimen_turvallisuusopas/suunnitelmat_ja_asiakirjat

[http://www.intermin.fi/intermin/hankkeet/turva/home.nsf/files/162008/\\$file/162008.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/hankkeet/turva/home.nsf/files/162008/$file/162008.pdf)
 Turvallisuuden edistäminen. 2012. Ammatillisen oppilaitoksen turvallisuustyön organisointi ja johtaminen. Opetustoimen turvallisuusopas. Viitattu 13.11.2013.

http://www.oph.fi/opetustoimen_turvallisuusopas/turvallisuuden_edistaminen/ammattillisen_oppilaitoksen_turvallisuustyon_organisointi Uusitalo, T., Heikkilä, J., Rantanen, E., Lappalainen, J., Liuhamo, M., Palukka, P. & Hämäläinen, P. 2009.

Ennakoiva ja joustava turvallisuuden johtaminen. Resilienssi Suomessa. Tutkimusraportti. VTT-R- 09394-09. Helsinki: VTT. Viitattu 11.2.2013. <http://www.vtt.fi/inf/julkaisut/muu>
[http://www.poliisi.fi/intermin/biblio.nsf/6302A1CE9D552758C22576B0002390F2/\\$file/402009.pdf](http://www.poliisi.fi/intermin/biblio.nsf/6302A1CE9D552758C22576B0002390F2/$file/402009.pdf)
<http://www.qualitas-fennica.fi/upload/media-49899d96202920.pdf> Viitattu 13.1.2014

Kuvat

Kuva 1 Riskienhallinnan pettäessä

Kuva 2 Mittariston riippuvuuksia

Kuva 3 Turvallisuuden parantaminen

Liitteet

Liite 1 Oppilaitosten turvallisuuskansion käsikirja **Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

Oppilaitosten turvallisuuskansion käsikirja

Mattila Ari

2014 Leppävaara

Laurea-ammattikorkeakoulu
Leppävaara

Oppilaitosten turvallisuuskansion käsikirja

Ari Mattila
Turvallisuus
Opinnäytetyö
Toukokuu, 2014

1	Johdanto	32	
1.1	Työsuunnitelma	33	
1.2	Turvallisuusjohtamisen kokonaismalli	34	
1.3	Oppilaitosturvallisuuden kytkentä yhteiskuntaan	34	
1.4	Turvallisuusjohtamisen organisointi oppilaitoksessa	34	
2	Oppilaitosturvallisuuden osa-alueet	36	
3	Soveltamisala	37	
3.1	Oppilaitoksessa suojattavia kohteita	38	
4	Järjestelmällisen turvallisuustyön aloittaminen oppilaitoksissa		40
5	Vaaratilanneraportointi	41	
5.1	Resilientti turvallisuuden johtaminen	41	
5.2	Varhainen ja joustava reagointi	42	
6	Johdon strateginen työskentely turvallisuusasioissa		43
6.1	Oppilaitoksen turvallisuuspolitiikka	44	
6.1.1	Esimerkki oppilaitoksen turvallisuuspolitiikasta	44	
6.2	Turvallisuuskulttuurin merkitys oppilaitosten turvallisuuden kehittämisessä		45
6.3	Turvallisuuskulttuurin vaikutus	47	
7	Oppilaitosten riskienhallinta	48	
7.1	Riskienhallinnan periaatteet	50	
7.2	Turvallisuudesta viestiminen	51	
8	Mittaaminen ja seuranta	52	
9	Turvallisuuden organisointi oppilaitoksissa	53	
9.1	Sisäiset turvallisuustarkastukset	54	
9.2	Turvallisuuden hallinta järjestelmän kehittäminen oppilaitoksissa		54
10	Turvallisuustoiminnan toteutumisen ja onnistumisen mittaaminen		54
10.1	Ennakoivat mittarit	55	
10.2	Reagoivat mittarit	55	
10.3	Turvallisuuden mittaaminen	56	
10.4	Tulosten käsittely ja hyödyntäminen	57	
10.5	Havaittujen puutteiden dokumentointi ja raportointi		57
10.5.1	turvallisuuskulttuuria arvioivia	59	

10.5.2	Henkilöstön viihtyvyyttä arvioivia mittareita	59
11	Johdon vastuuturvallisuusasioiden organisoinnissa	60
11.1.1	Henkilöstön turvallisuustietouden mittaaminen	62
11.2	Ennakointikyky	62
11.3	Ennakointihalua	63
11.4	Ennakointimahdollisuus	63
11.5	Turvallisuusympäristön tarkkailu	64
11.6	Reagointivalmius	65
12	Tuloskortisto tueksi	65
13	Kiinteistön huolto ja ylläpito	67
14	Jatkuvuussuunnittelu	69
15	Vakuuttaminen	69
15.1	Kiinteistövuokruuksen vakuutus	69
15.1.1	Omaisuuvuukuutus	69
15.1.2	Riskilisuäilmoitus	70
15.1.3	Vastuuvuukuutus	70
15.1.4	Vuokralaisen vakuutus	70
15.1.5	Muiden sopimuskumppaneiden vakuutus	70
15.2	Palvelun toimittajien valinta ja sopimusten tekeminen	71
16	Oppilaitosten turvallisuuteen liittyvä lainsäädäntö	72
	Luettelo tärkeimmistä oppilaitoksen turvallisuusjohtamista koskevista säädöksistä:	72
16.1	Kiinteistön ylläpito	72
16.2	Vartiointi ja valvonta	73
16.3	Pelastustoimi ja varautuminen	73
16.4	Kiinteistö- ja toimitilaturvallisuutta ohjaava lainsäädäntö	74
16.4.1	Kulunvalvontajärjestelmät	74
16.4.2	Rikosilmoitinjärjestelmät	74
16.4.3	Kameravalvontajärjestelmät	75
16.4.4	Laki yksityisyyden suojasta työelämässä	75
16.4.5	Laki yhteistoiminnasta yrityksissä	77
16.4.6	Työturvallisuuslaki	78
16.4.7	Henkilötietolaki	78
16.4.8	Rikoslaki	79

17	Meidän koulun pelastus-, /turvallisuussuunnitelma	80

Johdanto

Seuraavat kaksi kappaletta ovat Kauhajoen ja Jokelan koulusurmien tutkijalautakunnan raporttista (Oikeusministeriö 2009:2.) kerätyjä otteita, jotka ovat innoittaneet tämän työn tekemiseen.

Suosituksia oppilaitosturvallisuuden parantamiseksi

Sisäasiainministeriön tulisi yhdessä sosiaali- ja terveysministeriön kanssa edelleen kehittää moniviranomaisyhteistyötä siten, että se on suunnitelmallista ja säännöllistä. Yhteistyöllä varaudutaan erilaisiin tilanteisiin sekä harjoitellaan ja yhteen sovitetaan myös ennaltaehkäisevää turvallisuustyötä. Sisäasiainministeriön ja opetusministeriön tulisi ohjeistaa koulujen kokonaisturvallisuuden suunnittelu, eri suunnitelmien yhteensovittaminen ja suunnitelmien käyttöönotto. Suunnitteluun tulee kuulua erilaisten riskien tunnistaminen ja niiden toteutumisen ennaltaehkäisy. Tämä saattaa edellyttää esimerkiksi kuulutuslaitteistoja, lukitusjärjestelyjä tai muita rakenteellisia ratkaisuja sekä toimintamalleja eri uhkatilanteisiin.

Sisäasiainministeriön, opetusministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön tulisi yhdessä huolehtia siitä, että turvallisuuteen liittyvä suunnittelu ja ohjeistus keskitetään oppilaitoksissa yhteen säännöllisesti päivitettävään asiakirjaan. Keskeistä on riskien tunnistaminen, niiden toteutumisen suunnitelmallinen ehkäisy sekä helposti opittavat ja esimerkiksi taskukokoisena opiskelijoille jaettavat toimintamallit eri tilanteisiin.

Oppilaitosten kokonaisvaltainen turvallisuussuunnittelu

Pelastuslainsäädäntö edellyttää oppilaitoksille pelastussuunnitelmaa, jossa painopiste on yleensä paloturvallisuudessa mutta myös muissa onnettomuuksissa. Peruskouluille ja lukioille vaaditaan opetussuunnitelman perusteissa kriisisuunnitelmaa ja suunnitelmaa oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta. Vastaavat varautumisveloitteet ovat nykyisin myös ammattikorkeakouluja ja yliopistoja koskevassa lainsäädännössä. Koulujen ja oppilaitosten näkökulmasta veloitteet vaikuttavat monimutkaisilta, sektoroituneilta ja sellaisilta, että kokonaisuuden sijaan korostuvat kunkin aiheen omat erityispiirteet. Vaarana on, että useita erillisiä suunnitelmia ei pystytä ylläpitämään ja kouluttamaan riittävästi. Lisäksi eri suunnitelmissa voi olla päällekkäisyyksiä ja niiden väliin voi jäädä aukkoja. Parhaiten oppilaitosten tasolla toiminee pelastussuunnittelu, jota pelastusviranomainen ohjaa säännöllisissä palotarkastuksissa. Turvallisuussuunnittelun tuloksellisuutta edistäisi kokonaisvaltainen, laajasti turvallisuusriskejä arvioiva lähestymistapa.

Työsuunnitelma

Tämän tradenomi AMK tutkinnon toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa erillinen sähköisessä muodossa oleva produktio, johon on koottu sellaista tietoa, jota kouluissa tarvitaan turvallisuuskansion ylläpitämiseen. Työssäni on kerättyä myös ohjeita turvallisuustyön tekemiseen kouluissa. Työ toteutetaan tuotosportfolio muotoisena (Sasi 2010,20). Tavoitteenani on laatia sähköisessä muodossa julkaistava oppilaitoksen turvallisuuskansion kokoava asiakirja, joka on oikeusministeriön selvityksessä (2010) oppilaitosturvallisuuden hallinnoinnin kannalta todettu välttämättömäksi. Omassa työssäni pyrin selvittämään, voidaanko seuraava ohje kirjoittaa auki oppilaitos ympäristöön sopivaksi ohjeistukseksi:

”Hyvään turvallisuusjohtamiseen oppilaitoksissa tarvitaan: oppilaitoksen turvallisuuspolitiikan luominen, toimintavelvoitteiden ja valtuuksien määrittäminen, ohjeistus, riskienarviointi, mittaaminen, seuranta ja dokumentointi, koulun työntekijöiden osaamisen varmistaminen oppilaiden turvallisuusopetus sekä osaava turvallisuus tiedottaminen. Turvallisuusjohtaminen vaatii myös toimivan palaute ja seuranta järjestelmän, jonka avulla työpaikka pystyy järjestelmällisesti varmistamaan omien käytäntöjensä jatkuvan parantamisen. (<http://www.tyosuojelu.fi/fi/turvallisuusjohtaminen/69>)” Suositus on annettu Oikeusministeriön julkaisemassa Kauhajoen surmien tutkijalautakunnan raportissa seuraavasti : Sisäasiainministeriön, opetusministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön tulisi yhdessä huolehtia siitä, että turvallisuuteen liittyvä suunnittelu ja ohjeistus keskitetään oppilaitoksissa yhteen säännöllisesti päivitettävään asiakirjaan. (Oikeusministeriö 2010,154).

Oppilaitosten johdon on pidettävä siitä huolta, ettei hallintakäsikirjasta tule ”liian raskas” teos, johon koko henkilöstö ei jaksanut tutustua, saati omaksua sitä. Päivittämistä ei saa jättää puutteelliseksi. Pitää varoa myös sen sekoamista muihin ”hallintakäsikirjoihin” ja lisäksi siihen voi tottumattomalta upota herkästi liika aikaa vieviä oppilaitoskohtaisia räätälöityjä ohjeita ja ratkaisumalleja. Se antaa kuitenkin erittäin hyvät taustatiedot ja vaatimukset oppilaitoksen turvallisuuden hallitulle kehittämiselle, johtamiselle ja toteuttamiselle. Voimavaroja ei pidä käyttää muihin kuin sellaisiin kohteisiin, joissa riski todella ylittää tietyn rajan.

Turvallisuustyö on oppilaitoksen johdon vastuulla olevaa päivittäistä toimintaa, jossa toteutetaan oppilaitoksen turvallisuusasioiden (= lakisääteisen ja omaehtoisen turvallisuustoiminnan) kokonaisvaltaista toteutusta ja joka on luonteva osa oppilaitoksen riskienhallintaprosessia. Oppilaitosturvallisuustoiminnan tarkoituksena on siten parantaa turvallisuutta vähentämällä hallitsemattomia turvallisuusriskejä kustannustehokkaasti ja parantaa toimintavalmiuksia mahdollisten onnettomuus-, vaara- ja vahinkotilanteiden varalta.

Oppilaitoksissa tulee varmistaa laillisten toimintaedellytysten, toiminnan ja palvelujen häiriöttömyyden, jatkuvuuden ja turvallisen työskentely- ja asiointiympäristön edellytykset.

Turvallisuusjohtamisen kokonaismalli

Tavoitteena tarjota oppilaitoksille sellainen turvallisuusjohtamisen kokonaismalli, joka on vietävissä käytännön työkaluiksi oppilaitoksen turvallisuusjohtamisen eri osa-alueille

- toimii oppilaitoksen johdon ja oppilaitoksen eri sidosryhmien työkaluna turvallisuusasioihin liittyvässä yhteistoiminnassa
- toimii alustana uusien toimintatapojen ja palvelutuotteiden kehittämisessä
- on joustava, helppokäyttöinen ja käytäntöön hyvin sovellettava
- mahdollistaa yhteistyön oppilaitoksen eri sidosryhmien kanssa
- sisältää oikean tiedon oikeassa paikassa
- tukee kokonaisuuden hallintaa ympäristössä, jossa on useita osapuolia ja rajapintoja

Oppilaitosturvallisuuden kytkentä yhteiskuntaan

Oikeudellisesta vastuusta

Turvallisuusjohtamisen oikeudellista vastuuta koskeva sääntely ulottuu useisiin eri lakeihin ja asetuksiin sekä yksittäisiin ohjeisiin ja päätöksiin. Sääntelyä ei ole aina välttämättä kohdistettu nimenomaan turvallisuusjohtamista koskevaan vastuuseen, vaan sääntely koskee eri tilanteita ja henkilöitä yleisemmällä tasolla. Tämä johtuu jo itse lainsäädännön yleisluontoisuudesta. Lakitasoisia säädöksiä on paljon esimerkiksi työturvallisuudesta, tietoturvallisuudesta ja paloturvallisuudesta. Osa sääntelystä jäykkää ja pakottaa organisaation täyttämään sellaisenaan ainakin minimiehdot, jotka viranomaiset tarkastavat. Vapaammat kädet antavat säädökset jättävät taas organisaatioille omaan harkintaan suojautumiskeinot. Näissä toiminnan perustalla on muun muassa vakuutusyhtiöiden suojeluohjeet. Vastuukysymyksien osalta on olennaista huomioida rikosoikeudelliset seuraamukset (Paasonen 2013).

Turvallisuusjohtamisen organisointi oppilaitoksessa

Oppilaitoksessa turvallisuustehtävään tulisi olla nimettynä henkilö, jolla olisi aikaa, tietoa, taitoa ja halukkuutta hoitaa tehtävää. Rehtori voi itse hoitaa tai voi nimetä toisen henkilön tehtävään. Vastuu on rehtorilla. (Paasonen 2013) Mallimenetelmässä käsitellään oppilaitoksen turvallisuutta kokonaisvaltaisesti ottaen huomioon sekä oppilaitoksen kiinteistöön ja toimitilaan sekä oppilaitoksessa työskentelevien ja asioivien henkilöiden toimintaan liittyvät näkökulmat. Menetelmän avulla voidaan kartoittaa oppilaitoksen turvallisuustason nykytilaa ja tunnistaa oppilaitoksessa mahdollisesti esiintyviä vaaratilanteita.

Menetelmä koostuu vaarojen tunnistamisen apuna käytettävästä tarkastuslistasta ja vaaratilanteiden analysoimiseen tarvittavasta analyysilomakkeesta. Tarkastuslistan avulla voidaan tunnistaa oppilaitoksessa asioiviin ja työskenteleviin henkilöihin, oppilaitoksen omaisuuteen ja toiminnan jatkuvuuteen sekä ympäristöön liittyviä vaaratekijöitä. Analyysilomakkeen avulla analysoidaan tarkemmin tarkistuslistan avulla tunnistetut vaaratilanteet ja määritetään niihin liittyvien riskien suuruus. Lisäksi määritetään kehittämistoimenpiteet ja niiden toteuttamisesta vastaava taho merkittäväksi arvioiduille riskeille. Menetelmä sisältää myös yksityiskohtaiset käyttöohjeet tarkastuslistan läpikäymisestä sekä analyysilomakkeen täyttämisestä.

Edellä mainitut asiat löytyvät joko tästä ohjeesta tai oppilaitoksen pelastussuunnitelmasta tai siitä laajennetusta turvallisuussuunnitelmasta. Hyvä esimerkki turvallisuussuunnitelmaksi laajennetusta pelastussuunnitelmasta löytyy tämän käsikirjan sivulta 55.

Turvallisuustoiminnan sisältö ja tavoitteet ovat:

Oppaassa käsitellään oppilaitoksen turvallisuutta kokonaisvaltaisesti ottaen huomioon sekä oppilaitoksen kiinteistöön ja toimitilaan sekä oppilaitoksessa työskentelevien ja asioivien henkilöiden toimintaan liittyvät näkökulmat. Oppaan avulla voidaan kartoittaa oppilaitoksen turvallisuustason nykytilaa ja tunnistaa oppilaitoksessa mahdollisesti esiintyviä vaaratilanteita. Menetelmä koostuu vaarojen tunnistamisen apuna käytettävästä tarkastuslistasta ja vaaratilanteiden analysoimiseen tarvittavasta analyysilomakkeesta. Tarkastuslistan avulla voidaan tunnistaa oppilaitoksessa asioiviin ja työskenteleviin henkilöihin, oppilaitoksen omaisuuteen ja toiminnan jatkuvuuteen sekä ympäristöön liittyviä vaaratekijöitä. Analyysilomakkeen avulla analysoidaan tarkemmin tarkistuslistan avulla tunnistetut vaaratilanteet ja määritetään niihin liittyvien riskien suuruus. Lisäksi määritetään kehittämistoimenpiteet ja niiden toteuttamisesta vastaava taho merkittäväksi arvioiduille riskeille. Menetelmä sisältää myös yksityiskohtaiset käyttöohjeet tarkastuslistan läpikäymisestä sekä analyysilomakkeen täyttämisestä. Edellä mainitut lomakkeet yksityiskohtaisine ohjeineen löytyy osoitteesta www.pk-rh.com

Oppilaitosturvallisuuden osa-alueet

Turvallisuus voidaan jakaa 11 osa-alueeseen, jotka on esitelty lyhyesti seuraavassa. Osa-alueet ovat toiminnallisia kokonaisuuksia, joilla on paljon yhteisiä rajapintoja ja tehtäväalueita.

Henkilöturvallisuus kohdistuu ihmisten (organisaation työntekijöiden sekä asiakkaiden ja vierailijoiden) suojaamiseen. Henkilöturvallisuuden avulla organisaatio pyrkii vähentämään ihmisten aiheuttamia tahattomia ja tahallisia riskejä toiminnalleen. Osa-alueeseen kuuluvat mm. erilaiset salassapitosopimukset, varamiesjärjestelyt sekä matkustusturvallisuus.

Työturvallisuuden tavoitteena on työtaturmien ehkäisy ja työkyvyn ylläpito. Työturvallisuuden osa-alue sisältää mm. työpaikan kemiallisiin, fysikaalisiin ja ergonomisiin seikkoihin, työterveyshuoltoon sekä tapaturmien ehkäisyyn ja seurantaan liittyviä asioita.

Toimitilaturvallisuudessa tarkastellaan organisaation käytössä olevien tuotanto- ja toimitilojen fyysiseen suojaamiseen liittyviä asioita. Osa-alue voidaan jakaa rakenteelliseen turvallisuuteen, joka sisältää mm. lukitukseen ja murtosuojaukseen liittyviä asioita sekä turvallisuusvalvontaan, joka sisältää erilaisiin turvallisuustekniikkajärjestelmiin ja kulunvalvontaan liittyviä asioita.

Pelastustoiminta ja paloturvallisuus voidaan jakaa palosuojeluun, pelastustoimintaan ja väestönsuojeluun. Palosuojelu sisältää mm. alkusammutukseen ja rakenteelliseen palontorjuntaan liittyviä asioita. Pelastustoiminta tähtää ihmisten, omaisuuden ja ympäristön suojaamiseen sekä pelastamiseen onnettomuustilanteessa. Väestönsuojelun tavoitteena on suojata ihmisiä ja omaisuutta suuronnettomuustilanteessa tai muissa poikkeusoloissa.

Rikostorjunta painottuu rikosten ehkäisyyn. Toimenpiteet kohdistuvat organisaation toiminnan, henkilöstön ja omaisuuden suojaamiseen sisältä tai ulkopuolelta kohdistuvia rikoksia vastaan. Rikosturvallisuuden hallintaan liittyy mm. yhteistoiminta viranomaisten kanssa, toiminta rikostapauksessa sekä toimenpiteet rikollisen toiminnan ehkäisyssä.

Tietoturvallisuus muodostuu useista eri osa-alueista, joilla pyritään turvaamaan organisaation tietojen luottamuksellisuus, eheys ja saatavuus. Luottamuksellisuudella tarkoitetaan sitä, että tiedot ovat niiden saatavilla, jotka ovat näiden tietojen käyttöön oikeutettuja. Eheys tarkoittaa sitä, että tiedot ovat alkuperäisessä muodossaan tietojen käsittelyn ja tiedon elinkaaren eri vaiheissa. Saatavuudella puolestaan tarkoitetaan sitä, että tietojärjestelmät tietoineen ovat käytettävissä silloin, kun niitä tarvitaan.

Tuotannon ja toiminnan turvallisuuden tavoitteena on organisaation toiminnan häiriöttömyys. Osa-alue sisältää mm. tuoteturvallisuuteen ja -vastuuseen, logistiseen toimintaan sekä maksuliikenteeseen liittyviä asioita. Osa-alueen sisältö riippuu pitkälti siitä, mitä organisaatio ydinliiketoimintanaan tekee.

Ulkomaantoimintojen turvallisuus on niiden toimenpiteiden muodostama kokonaisuus, joiden avulla organisaatio pyrkii varmistamaan toimintansa turvallisuuden harjoittaessaan sitä kotimaan rajojen ulkopuolella. Pääsääntöisesti organisaatioiden turvallisuustoimintaa ulkomailla ohjaavat samat mallit kuin kotimaassakin, mutta ulkomailla tulee ottaa huomioon myös paikallinen lainsäädäntö, kulttuuri sekä maan tyypilliset liiketoimintatavat. Ulkomaantoimintojen turvallisuus sisältää mm. turvallisuustoiminnan organisointiin ja kriisitilanteisiin liittyviä asioita.

Valmiussuunnittelu ja poikkeusoloihin varautuminen muodostuu kaikista niistä toimenpiteistä, joiden avulla organisaatio pyrkii varmistamaan jo normaaliaikana haluamansa kriisiaikojen toimintavalmiuden, jotta yhteiskunnalle välttämättömien tuotteiden ja palveluiden saatavuus voidaan turvata kaikissa olosuhteissa. Valmiussuunnittelu koskee erityisesti tärkeysluokiteltuja yrityksiä eli nk. valmiusyriityksiä, joille lainsäädäntö asettaa tiettyjä velvoitteita. Valmiussuunnittelu koostuu mm. raaka-aineisiin, koneisiin ja laitteisiin, energiahuoltoon sekä henkilövarauksiin liittyvistä asioista.

Ympäristöturvallisuus on organisaation toiminnan ympäristöhaittojen ja vahinkojen ehkäisyä ja valvontaa. Ympäristöturvallisuuden osa-alue sisältää mm. ympäristövaikutusten arviointiin, ilmoitus- ja lupamenettelyihin, jätehuoltoon sekä vaarallisten aineiden käsittelyyn liittyviä asioita.

Turvallisuusjohtaminen on osa-alue, joka liittää kaikki muut osa-alueet yhdeksi johdettavaksi kokonaisuudeksi ja toimii siten muiden osa-alueiden ohjaajana. Turvallisuusjohtamisen osa-alueelle sijoittuvat muun muassa organisaatioiden turvallisuuden kehittämisen linjausten määrittely, riskienhallinta, vakuuttaminen, turvallisuuskulttuuri, turvallisuuspolitiikat ja -ohjeet sekä yhteistyö viranomaisten ja sidosryhmien kanssa. Lisäksi turvallisuusjohtamiseen kuuluvat lainsäädännön, viranomaismääräysten sekä erilaisten standardien ja toimintamenetelmien vaatimusten seuraaminen.

Soveltamisala

Turvallisuuden aseman ja tärkeyden korostamiseksi on alettu puhua turvallisuusjohtamisesta. Se on yksi johtamisen näkökulma painottuen turvallisuusasioihin. Tavoitteena ja ehkä oikeampaa olisi puhua vain johtamisesta, mikä pitää sisältää myös oppilaitosturvallisuuden näkökulman. Oppilaitoksen johto asettaa myös turvallisuustoiminnalle tavoitteet ja seuraa niiden toteutumista. Eri tasoilla olevien johdon edustajien tulee sitoutua sekä oppilaitoksen turvallisuusasioiden hallintaan että työolojen kehittämiseen, kuten muihinkin toiminnallisiin tavoitteisiin. Turvallisuusjohtamisen, kuten johtamisen yleensä, käytäntö ja toteuttaminen vaihtelevat yrityksestä toiseen. Yhtä ja oikeaa ratkaisua ei ole olemassa. Työpaikkakohtaiset taustatekijät ja paikalliset olosuhteet on otettava huomioon. Parhaimmillaan turvallisuusjohtaminen on yhteistyötä ja vuorovaikutusta. Vastuu turvallisuudesta kuuluu kaikille, ei vain omalta osalta vaan myös koko työyhteisön osalta. Tavoitteena on ihanne olotila jossa turvallisuusriskit ovat hyväksytyllä tasolla ja vahinkojen ja onnettomuuksien torjunta on riittävän tehokasta.

Oppilaitoksessa suojattavia kohteita

Ihmiset

Ihmisten turvallisuus muodostaa tärkeimmän osa-alueen. Se voidaan jaotella seuraavasti:

- oppilaitoksen asiakkaat
- oppilaitoksessa työskentelevät henkilöt (työntekijät, opiskelijat, jne.)
- oppilaitoksessa työnsä tai toimensa puolesta asioivat henkilöt (tavarantoimittajat, asentajat, korjaajat, jne.)
- oppilaitoksen eri toiminnoista vastaavien ulkoistettujen palveluntarjoajien henkilöstö (mm. vartiointi, siivous, huolto, jne.)

Omaisuuks

Oppilaitos on myös suuri omaisuuskeskittymä joka voidaan jakaa seuraavasti:

Kiinteä omaisuus

- oppilaitoskiinteistö (rakenteet) ja siihen liittyvät maa- ja vesialueet
- tie- ja piha-alueet
- kiinteistöön liittyvät rakenteet

Irtain omaisuus

- piha- ja ulkoalueilla olevat liikennemerkkit ja kevyet rakenteet
- oppilaitoksen muu irtainomaisuus
- oppilaitoksessa toimivien yritysten irtain omaisuus
- oppilaitoksessa olevien henkilöiden (työntekijät, asiakkaat, tavarantoimittajat, jne.) irtain omaisuus
- muu tiloissa säilytettävä irtain omaisuus

Tieto

Oppilaitoksessa käsitellään myös sellaista tietoa, joka tulee suojata joko lain tai muun intressin perusteella. Oppilaitoksessa on usein seuraavanlaisia suojattavia tietoja:

- kulunvalvontatiedot
- kameravalvonnan keräämät tiedot (varsinkin digitaalinen materiaali)
- turvallisuusjärjestelmiin ja -järjestelyihin liittyvät tiedot
- liike- ja ammattisalaisuudet
- muu arkaluontoinen tieto

Toiminta

Oppilaitoksen prosessit ovat myös suojattavia kohteita ja niiden vaarantuminen esimerkiksi sähkökatkon, lakon, voimakkaan luonnonmullistuksen tai muun riskin seurauksena voi vaikuttaa koko oppilaitoksen kannattavuuteen tai jopa olemassaoloon. Myös oppilaitoksen maine on toimintaan liittyvä suojattava kohde.

Ympäristö

Oppilaitoksessa toimii myös sellaisia yrityksiä, joiden toiminta voi aiheuttaa ympäristöllisiä seurauksia. Oppilaitosten tulee huomioida myös korjaus- ja laajennustöiden ympäristövaikutukset. Ympäristö jaotellaan seuraavasti:

- maa-alueet
- vesialueet
- ilmasto
- elollinen ympäristö

Järjestelmällisen turvallisuustyön aloittaminen oppilaitoksissa

Seuraava ehdotus kuvaa tyypillistä toimintaketjua järjestelmällisen turvallisuustyön käynnistämiseksi sitoutumisen ja päätöksenteon jälkeen.

1. Valitaan ja määritellään työn kohde ja kattavuus, kohteeksi valitaan koko oppilaitos.
2. Tutkitaan ja tunnistetaan, mitkä kohdat oppilaitoksen (kirjoitetuissa tai kirjoittamattomissa) arvoissa, politiikassa ja toimintaperiaatteissa mahdollisesti tukevat turvallisuustyötä. Kaikki löydetty kohdat kannattaa hyödyntää. Tässä yhteydessä ei kannata ryhtyä miettimään uusia.
3. Määritellään järjestelmät ja toiminnot, joiden olemassaolo tai toimivuus on oppilaitosturvallisuuden kannalta tärkeää. Esim. vastuiden ja valtuuksien määrittelyt, perehdytys ja koulutus, ulkopuolinen työvoima, turvallisuusraportointi, muutosten hallinta, riskien arviointi, suunnittelussa ja rakentamisessa käytettävät standardit ja ohjeet, työlupajärjestelmä, vaaratilannesuunnitelmat, kriisitiedottaminen, viranomaislupien hallinta, laitoksen dokumentaation hallinta, toimitilaturvallisuus, käyttöohjeet, huolto- ja muut työohjeet, laitesuojaukset, turvalukitukset, suojainten käyttö, vierailijat, varoitus- ja hälytysjärjestelmät, automaation periaatteet, vuotojen hallinta, turvalaitteiden ohittaminen, tiedot kemikaaleista, päihitteet, työterveys, jne.
4. Kuvataan kullekin järjestelmälle ja toiminnolle sisältö ja tavoitetila, joka on paras mahdollinen saavutettavissa oleva tila, sekä mikäli mahdollista mittari kehityksen arvioimiseksi. Mitä osia ja tekijöitä on otettava huomioon, sisällölliset vaatimukset, kattavuus jne.
5. Laaditaan kullekin järjestelmälle ja toiminnolle arvostelutaulukko, jossa "ei mitään" vastaa alinta mahdollista arvosanaa ja edellä mainittu tavoitetila vastaa parasta mahdollista arvosanaa.
6. Välitavoitteiden asettamisen helpottamiseksi kannattaa edellä mainittuun arviointitaulukkoon määritellä kunkin aiheen kohdalla minimitaso, eli se alin mahdollinen taso, joka voidaan hyväksyä (esim. lainsäädännön vaatimukset, jne.). Matriisi tehdään siten, että perinteistä kouluarvostelua käytettäessä vaikkapa arvosana "6" merkitsee alinta hyväksyttävää tasoa.
7. Kartoitetaan edellä määriteltyjen järjestelmien ja toimintojen nykytila yhtiössä. Matriisia voi käyttää pohjana. Kartoitus tehdään haastattelemalla henkilökuntaa ja yhteistyökumppaneita sekä tutustumalla laitoksiin ja erilaisiin dokumentteihin. Tässä kohdin tulee muistaa myös benchmarking (turvallisuustoiminnan mittareiden vertaaminen johonkin hyvällä tasolla olevaan oppilaitokseen).
8. Verrataan nykytilaa ennalta laaditun arviointitaulukon kohtiin ja poimitaan esiin ne järjestelmät ja toiminnot jotka, jäävät minimitason alle ja joiden poikkeama tavoitetasosta on suurin.

9. Tehdään toimintasuunnitelma, jossa pääpaino on 1-5 eniten muutosta kaipaavan kohteen parantamisessa ja aloitetaan kehitystyö.

10. Noin vuoden kuluttua suoritetaan uusi kartoitus ja valitaan uudet kehityskohteet.

Vaaratilanneraportointi

Vaaratilanneraportoinnilla tarkoitetaan systemaattista menettelytapaa työpaikalla havaittujen vaaratilanteiden ilmoittamiseen ja käsittelyyn sekä vaaratilanteista saadun tiedon hyödyntämistä organisaatiossa. (Lanne ym. 2008). Vaaratilanteiden raportoinnin tarkoituksena on tuottaa organisaatiolle tietoa erilaisista turvallisuutta uhkaavista tapahtumista ja auttaa näin oppimaan virheistä. Saatava tieto voi liittyä tapahtumien tai niiden taustalla olevien tekijöiden yleisyyteen sekä tapahtuman kehitymis- ja seurausketjuihin. Vaaratilanneraportointi auttaa organisaatiota myös ylläpitämään tietoisuutta toimintaan liittyvistä riskeistä. (Lanne ym. 2008). Eri tutkimuksissa on havaittu, että läheltä piti – tilanteista ilmoittamisen lisääntyessä organisaation tapaturmataajuus laskee. Tällöin ongelmista saadaan ajoissa tietoa ja tilanne ehditään korjata ennen kuin vahinkoja aiheuttavia onnettomuuksia sattuu. Vaaratilanne raportoinnin tavoitteena on, kerätä mahdollisimman paljon ilmoituksia läheltä piti – tilanteista ja turvallisuuspoikkeamista. Toisaalta pelkkä ilmoitusten määrä ei riitä raportoinnin tavoitteeksi, vaan myös ilmoitusten sisältö, tilanteiden huolellinen analysointi sekä tiedon hyödyntäminen vaikuttavat tilanteista oppimiseen ja turvallisuuden parantamiseen. (Lanne ym. 2008).

Resilientti turvallisuuden johtaminen

Aivan viime vuosina turvallisuuden tutkimuksessa ovat nousseet esiin käsitteet resilienssi ja resilienssi organisaatiot. Resilienssi -termiä on käytetty ekologiassa kuvaamaan eräänlaista selviytymiskykyä: kykyä selvitä suuresta muutoksesta, sopeutua muuttuviin oloihin ja kehittää uusia tapoja menestyä. Turvallisuuden tutkimuksessa resilienssiksi on alettu kutsua organisaatiota, järjestelmää tai yksilöä, jolla on turvallisuuteen liittyen kykyä ennakoida, tarkkailla, reagoida ja oppia.

Resilientti turvallisuuden johtaminen pyrkii osittain kritisoimaan ja muuttamaan vanhaa turvallisuusajattelua ja -käytäntöjä. Se voidaan nähdä uutena tapana ajatella turvallisuutta. Siinä missä perinteinen lähestymistapa perustuu puutteiden korjaamiseen ja korostaa virheiden rekisteröintiä sekä todennäköisyyksien laskentaa, resilienssissä etsitään keinoja laajentaa organisaation kykyä luoda prosesseja, jotka ovat turvallisia, mutta joustavia. Taustalla on ajatus, että monimutkaistuva toimintaympäristö ja organisaatioihin kohdistuvat taloudelliset paineet edellyttävät näiltä jatkuvaa sopeutumista. Onnistuminen turvallisuuden hallinnassa edellyttää tällöin kykyä ennakoida muuttuvaa riskiä ennen kuin vahinko sattuu sekä

mahdollisuutta reagoida muuttuneeseen riskiin joustavasti. Resilientin turvallisuuden johtamisen näkemyksen mukaan vaaratilanteessa tai onnettomuudessa on yksinkertaistettuna kyse tämän ennakoitukyvyyn puutteesta joko tilapäisesti tai pysyvästi. Jos resilienssi tarkoittaisi vain vastoinkäymistä selviämistä, se ei olisi hyödyllinen käsite turvallisuuden parantamisessa. Keskeistä on sopeutuminen ja joustavuus. Resilienssi voidaan nähdä organisaation kyvyksi toimia lähellä aluetta, jossa onnettomuuksia sattuu, kuitenkin ajautumatta tälle vaaralliselle alueelle. Tätä varten tarvitaan tarkka tieto siitä, missä organisaation toiminta on suhteessa vaara-alueeseen sekä nopeaa ja tehokasta reagoitua, kun havaitaan merkkejä vaara-alueen lähestymisestä. (vrt. Uusitalo ym. 2009).

Turvallisuus on pohjimmiltaan sitä, mitä jokin sosiotekninen järjestelmä tekee – ei niinkään siitä, millainen se on tai mitä resursseja sillä on. Turvallisuus ei ole järjestelmän sisäänrakennettu ominaisuus siinä mielessä, että kerran luotu turvallisuus olisi pysyvää, vaan sitä luonnehtii järjestelmän kulloinenkin suoritusaste, se mitä järjestelmä tuottaa. Ennakoiva ja joustava turvallisuuden johtaminen edellyttääkin organisaation kaikilta tasoilta jatkuvaa (vrt. Uusitalo ym. 2009).

- ennakoitua – tietoa siitä, mitä odottaa; mahdollisia uhkia, häiriöitä ja epävarmuutta aiheuttavia tekijöitä
- tarkkaavaisuutta – riskien jatkuvaa ja kehittyvää tarkkailua
- varautumista – kykyä tehokkaasti ja joustavasti vastata tavanomaisiin ja yllättäviin uhkiin

Resilienssi lähestymistavan otollisimmaksi sovellusalueeksi on nähty toisaalta turvallisuuden johtamisessa edistykselliset toimialat ja toisaalta toimialat, joissa tavanomaiset menetelmät eivät näytä tuovan tuloksia. Tyypillisiä turvallisuuden johtamisessa edistyksellisiä toimialoja ovat turvallisuuskriittiset alat kuten ydinvoima ja lentoliikenne. Niissä turvallisuuden tunnusluvut ovat jo hyvällä tasolla ja uudet parannukset vaativat uutta lähestymistapaa. Joillakin toimialoilla turvallisuuden tunnusluvut kuten tapaturmien lukumäärä näyttävät keskimääräistä huonommilla, mitä saatetaan perustella toimialan luonteella. Kuitenkin esimerkiksi rakennusalalla on esimerkkejä kohteista ja toimijoista, jotka ovat päässeet turvallisuudessa hyvälle tasolle. Verkostomaisen toiminnan ja monitoimijaympäristöjen voidaan ajatella monimutkaisina sosioteknisinä järjestelminä olevan ennakoivan turvallisuuden johtamisen omimpia kohteita (vrt. Uusitalo ym. 2009).

Varhainen ja joustava reagoitua

Resilientissä toiminnassa pyritään varhaiseen ja joustavaan reagoitua. Varhaisen ja joustavan reagoitua kannalta keskeistä on se, miten varhaisessa vaiheessa vaaratilanteisiin johtavia

tekijöitä voidaan tunnistaa. Vaaratilanteen kehittymisvaiheet voidaan jakaa varhaisiin muutoksiin ja poikkeamiin sekä varsinaisen vaaratilanteen kehitysvaiheisiin. Lisäksi vaaratilanteen kehittymiseen vaikuttavat erilaiset olosuhdetekijät. Yhtenä olosuhdetekijänä voidaan tuoda esiin yrityksessä vallitseva turvallisuuskulttuuri. Siinä missä perinteisessä riskinarvioinnissa pyritään ennakoimaan vaaratilanteita, resilienssillä toimiva organisaatio pyrkii ennakoimaan niitä muutoksia, joihin liittyy riskin todennäköisyyden kasvua. Tutkimusten mukaan yrityksillä ei yleensä ole riittävästi keinoja varhaisten muutosten tai vaaratilanteiden kehittymisen tunnistamiseen. Varhaisten muutosten tunnistaminen on kuitenkin tärkeää, sillä silloin on vielä aikaa reagoida. Kaikkiin eteen tuleviin tilanteisiin ei tällöin tarvitse olla valmista toimintamallia. Riittää, kun vaaratilanteeseen johtava prosessi saadaan katkaistua, sillä sen jälkeen on käytettävissä aikaa löytää turvallisempi ratkaisu (vrt. Uusitalo ym.2009).

Resilienssi toiminta vaatii yritykseltä riittävää tietoa ja ymmärrystä toimintaprosesseista. Ennakointia auttaa, mikäli hyödynnettävissä on tietoa vaaratilanteista ja niihin johtaneista syistä muista vertailukelpoisista organisaatioista tai -toiminnoista. (vrt. Uusitalo ym. 2009).

Resilienssin peruskysymys on, millaiset mahdollisuudet organisaatiolla on selvittää toimintakykyisenä sen toimintaan vaikuttavien tekijöiden vaihdellessa joskus yllätyksellisestikin. Tämä riippuu siitä, miten organisaatio on varautunut erilaisten tekijöiden vaihteluun. Organisaatiolla ja siihen kuuluvilla henkilöillä on yleensä eri tehtäviin omat toimintamallinsa, joiden mukaan tehtävä on tarkoitettu normaalitilanteessa toteuttaa. Resilienssi mielessä ennakointi tarkoittaa, että ymmärretään, että voi sattua jotakin, joka vaatii poikkeamista normaalista toimintamallista ja tunnistetaan ennakolta ainakin jollakin tasolla, mitä poikkeavaa voi sattua. Ennakointi edellyttää organisaatiolta kykyä, halua ja mahdollisuutta. (Uusitalo ym. 2009).

Myös tiettyjen auditointi- ja mittausmenettelyiden, kuten esimerkiksi TR-mittauksen ja ”safety walkien” rakentaminen on ennakointia ja niiden käyttö kehittää sekä niiden toteuttajien että kohteessa toimijoiden ennakointikykyä kohdistamalla huomiota asioihin, joiden osalta poikkeamat ovat merkittäviä. (Uusitalo ym. 2009). Keskeistä ennakointikyvyn rakentamisessa on koko henkilöstön saaminen mukaan ennakointitoimintaan. Organisaation asiantuntijoiden tehtävänä on hankkia tietoa ja välineitä sekä toimia aktiivisessa vuorovaikutuksessa henkilöstön kanssa. Ennakointikykyä edesauttaa ennakkoinnin sisällyttäminen päivittäiseen toimintaan, esimerkiksi toistuviin suunnittelutoimenpiteisiin ja palavereihin. (vrt. Uusitalo ym. 2009).

Johdon strateginen työskentely turvallisuusasioissa

Oppilaitoksen johto vastaa oppilaitoksen turvallisuuden johtamisesta ja luo toiminnallaan turvallisuustoiminnan arvoperustan. Johto määrittelee riskienhallinta- ja turvallisuuspolitiikka, riskienhallintatoimenpiteet, vastuuttaa ja aikatauluttaa toimenpiteiden toteuttaminen sekä valvoo toimintaa. Riskienhallinta- ja turvallisuuspolitiikalla luodaan periaatteet ja painopisteet kokonaisvaltaiselle riskienhallinnalle ja turvallisuusjohtamiselle. Riskienhallinnan ja turvallisuusjohtamisen painopisteet liitetään oppilaitoksen liiketoiminnallisiin tavoitteisiin ja strategiaan. Turvallisuusjohtamisen palvelee tavoitteiden toteutumista. Poliitiikan rakentaminen on tärkeä osa yhtenäisen turvallisuuskulttuurin luomista oppilaitokseen.

Oppilaitoksen johdon juridinen rooli muodostuu niihin sovellettavan lainsäädännön mukaan. Oppilaitoksen johdon tehtävät jaetaan karkeasti siten, että rehtorille kuuluu oppilaitoksen operatiivinen johtaminen, kun hallitus taas päättää suuremmista linjauksista. Hallituksen tehtäviin kuuluu myös valvoa operatiivisen johdon toimintaa. Turvallisuus- ja riskienhallintaan liittyviä kysymyksiä käsitellään hyvän hallinnon ohjeiden mukaan hallitustasolla, mutta käytännön turvallisuustoimien vastuu kuuluu usein oppilaitoksen rehtorille.

Oppilaitoksen turvallisuuspolitiikka

Oppilaitosten turvallisuuspolitiikasta päättäminen kuuluu oppilaitoksen ylimmälle johdolle. Turvallisuuspolitiikka on ylimmän johdon tahdonilmaus josta selkeästi ilmenee seuraavat asiat: Päämäärä johon henkilöstö kokonaisuudessaan halutaan sitouttaa eli tavoitetila. Poliitiikassa ilmaistaan selkeästi myös johdon sitoutuminen turvallisuuteen sekä henkilöstön merkitys turvallisuuden toteutumisessa.

Esimerkki oppilaitoksen turvallisuuspolitiikasta

Oppilaitoksen johto tekee tiettäväksi ja ymmärretyksi, että turvallisuus on tärkeä, erottamaton ja olennainen osa oppilaitoksen toimintaa. Nykyaikaisen turvallisuushallintajärjestelmän kehittämistä jatketaan laatujohtamisen keinoin riittävin resurssein vähintään samassa määrin kuin muidenkin toiminta-alueiden toimintajärjestelmiä. Johto luo menettelytavat, joilla tavoitteet saavutetaan ja määrittää tavoitteiden toteuttamisen edellyttämät vastuut, veloitteet ja valtuudet sekä varmistaa henkilöstö saa oikeanlaista turvallisuuskoulutusta tehtäviensä ja vastuittensa täyttämiseen. Oppilaitoksen johto seuraa turvallisuuspolitiikan ja –johtamisjärjestelmän toimivuutta määräaikaisilla katselmuksillaan ja varmistaa, että turvallisuusasioiden päätöksen teon taustalla on aina riskiperiaatteen huomioiminen. Esimiesten tulee näyttää esimerkkiä kaikissa turvallisuusasioiden liittyvissä asioissa läpi organisaation. oppilaitoksen tulee aina integroida turvallisuuteen liittyvä strateginen suunnitelma muihin suunnitelmiin.

Oppilaitoksen arvojen ja yhteiskuntavastuun periaatteiden mukaisesti olemme sitoutuneet edistämään laajemmin oppilaitosturvallisuuden kaikkia osa-alueita. Lakien ja asiaan kuuluvien sopimusten noudattamisen lisäksi tavoitteena on olla yksi johtavista oppilaitos suomessa.

Uskomme, että vahingot voidaan estää. Siksi ainoastaan turvalliset työtavat ja -ympäristöt ovat sallittuja. Pyrimme siihen, ettei vahinkotapahtumia esiintyisi lainkaan.

Oppilaitoksemme osoittaa sitoutumisensa turvallisuuteen seuraavasti:

1. organisoimme tehtävät ja vastuut siten, että ne parantavat turvallisuutta kaikissa toimissamme.
2. käytämme, ylläpidämme ja kehitämme tunnuslukujen avointa raportointia ja seurantaa.
3. asetamme säännöllisesti tavoitteita, laadimme toimintasuunnitelmia ja varaamme niitä varten tarvittavat resurssit.
4. vertaamme toimintaa sekä oppilaitoksen sisällä että sen ulkopuolella varmistaaksemme kilpailukykyämme tällä kaikilla osa-alueilla.

Eri yksiköt ja toiminta-alueet vastaavat oppilaitosturvallisuuteen liittyvistä asioista. Riskienhallinta ja turvallisuuden edistäminen vaativat työntekijöiden ja johdon yhteistä panosta. Turvalliset työympäristöt tukevat fyysistä, henkistä ja sosiaalista terveyttä.

Turvallisuuskulttuurin merkitys oppilaitosten turvallisuuden kehittämisessä

Turvallisuuskulttuuri terminä syntyi Tšernobylin ydinvoimalaonnettomuuden tutkinnan yhteydessä. Ydinturvallisuuden ohella turvallisuuskulttuuri on ollut tunnettu myös ilmailussa, jossa on oltu pitkään kiinnostuneita esimerkiksi lentoyhtiöiden ja ohjaamomiestöjen toimintakulttuureista. Tšernobylin onnettomuuden keskeinen opetus oli, että järjestelmän turvallisuutta ei voida varmistaa pelkästään teknisten järjestelmien ja normien kautta, vaan ihmisten toiminnalla on lopputuloksen kannalta ratkaisevan tärkeä merkitys. Niin sanottua inhimillistä tekijää on perinteisesti käytetty selittäjänä onnettomuuksien tapahtumiselle. Tähän selitykseen ei enää tyydytä, vaan inhimillinen tekijä nähdään vasta lähtökohtana onnettomuuden todellisten syiden selvittämiselle. Olisiko onnettomuus ollut estettävissä? Miten? Miksi sitä ei estetty? (vrt. Kuusisto & Ruuhilehto 1998). Ihmisten sitoutuminen, asenteet ja riskien hahmottaminen ovat tärkeitä tekijöitä turvallisuuden varmistamisessa. Taustalla vaikuttaa yrityksessä vallitseva kulttuuri. Yritys- ja organisaatiokulttuuri määrittää tavallisesti niiksi organisaatiossa yhteisesti omaksutuiksi arvoiksi, uskomuksiksi, oletuksiksi ja

normeiksi, jotka ylläpitävät organisaation kiinteyttä. Vastaavasti turvallisuuskulttuuri voidaan määritellä ”meidän tavaksemme toimia” turvallisuusasioissa. Turvallisuuskulttuuri muodostuu yhteisöjen, organisaatioiden ja yksilöiden näkyvästä toiminnasta turvallisuuden ylläpitämiseksi ja kehittämiseksi sekä tätä toimintaa ohjaavista arvoista, asenteista ja uskomuksista.

Teoreettisista määritelmistä ei ole paljoa apua käytännön kehittämistoimenpiteille. Turvallisuuskulttuuri-käsitteen sisältö on jäänyt usein epämääräiseksi samalla, kun sitä on alettu käyttää yleisesti uusien turvallisuuden johtamisen suuntausten iskulauseena. Turvallisuuskulttuurille asetetaan suuria odotuksia: ”onnettomuudet johtuvat turvallisuuskulttuurin puutteesta.” Turvallisuuskulttuurista haetaan selittäjää, kun muuta selitystä ei löydetä. Ratkaisun odotetaan löytyvän ihmisten asenteiden ja motivaation kehittämisestä turvallisuusmyönteisemmiksi. Turvallisuuskulttuuri ei kuitenkaan synny tyhjästä, eikä se ole muusta toiminnasta irrallinen asia. Johto tarvitsee konkreettisia indikaattoreita turvallisuuskulttuurikäsitteelle. Turvallisuuskulttuuriin liittyvät myös näkyvät toimintatavat kuten turvallisuuspolitiikka ja sitä toteuttava järjestelmä, turvallisuusviestintä sekä auditoinnit. Turvallisuusjohtamisjärjestelmän (safety management system) välittämiä visioita turvallisuudesta ylläpidetään ja vahvistetaan johtamisella (safety leadership). Hyvän turvallisuuskulttuurin on esitetty rakentuvan seuraavassa luetelluista osa-alueista, joiden olemassaolo toimii samalla indikaattorina turvallisuuskulttuurin tilasta (vrt. Kuusisto & Ruuhilehto1998):

Hyvä turvallisuuskulttuuri on tulos kahdesta asiasta: hyvästä henkilöjohtamisesta ja tehokkaasta turvallisuudenhallinnasta. Turvallisuuden on oltava osa nykyaikaisia johtamis- ja hallintajärjestelmiä samalla tavoin kuin muutkin johtamisasiat. Turvallisuusjohtaminen on sopeutettava liiketoiminnan vaatimuksiin. Turvallisuusviranomaiset puhuvat turvallisuusjohtamisen kieltä ja EU-direktiiveihin perustuvat uudet normit (lait, asetukset, päätökset ja määräykset) edellyttävät työpaikoilta turvallisuusjohtamiselle luonteenomaisia suunnittelu-, muutos- ym. hallintaprosesseja. Tämän vuoksi yrityksessä on oltava toimiva turvallisuusstrategia, joka on linjassa yrityksen muuhun strategiseen ja operatiiviseen toimintaan. Siksi on tärkeää luoda vahva perusta prosessityölle. Oppilaitoksen omalla historialla samoin kuin henkilöstön ominaispiirteillä on suuri vaikutus työpaikan turvallisuuskulttuuriin varsinkin muutostilanteessa. Pitkään samaa työtä tehneiden asenteita on vaikeampi muuttaa kuin nuorten, vasta työhön tulleiden, jotka eivät välttämättä ole ehtineet sisäistää ”talon tapaa”. Kolmas tärkeä turvallisuuskulttuuriin vaikuttava tekijä on organisaation toimintaympäristö. Oman työn suurimmat riskit tiedostetaan (vaikkapa suuret kemikaalimäärät tai sähköturvallisuus sähköasennuksissa), mutta pienimuotoisen kemikaalien käytön vaaroja ei välttämättä huomioida. Ongelmana tässäkin on sokeus oman työn vaaroille. Jos pitkään aikaan ei ole tapahtunut mitään tuudittaudutaan helposti tunteeseen, että jatkossakaan ei tapahdu mitään.

Turvallisuuskulttuurin vaikutus

Organisaation omalla historialla samoin kuin henkilöstön ominaispiirteillä on suuri vaikutus työpaikan turvallisuuskulttuuriin varsinkin muutostilanteessa. Pitkään samaa työtä tehneiden asenteita on vaikeampi muuttaa kuin nuorten, vasta työhön tulleiden, jotka eivät välttämättä ole ehtineet sisäistä ”talon tapaa”. Kolmas tärkeä turvallisuuskulttuuriin vaikuttava tekijä on organisaation toimintaympäristö. Oman työn suurimmat riskit tiedostetaan (vaikkapa suuret kemikaalimäärät tai sähköturvallisuus sähköasennuksissa), mutta pienimuotoisen kemikaalien käytön vaaroja ei välttämättä huomioida. Ongelmana tässäkin on sokeus oman työn vaaroille. Jos pitkään aikaan ei ole tapahtunut mitään tuudittaudutaan helposti tunteeseen, että jatkossakaan ei tapahdu mitään. Turvallisuuskulttuurin kehittymistä voidaan hahmottaa kolmella tasolla. Ensimmäinen taso on ”unitila”. ”Herääminen” kuvaa tilannetta, jossa puutteet havaitaan. Kolmantena tasona on ”jatkuva parantaminen”, jolloin yritys on ymmärtänyt, että turvallisuustila ei ole staattinen, vaan tasossa on jatkuvasti parannettavaa. ”Unitilassa” oleva organisaatio ei ennakoivaa tulevaisuutta, vaan reagoi vain ilmaantuneisiin ongelmiin. Toiminnan mittarina käytetään sattuneita tapaturmia, ja niiden tulkinta tyypistyy ensimmäisen syyllisen etsimiseen. Henkilöstöä ei ole otettu toiminnan suunnitteluun mukaan, ja tiedonkulku on lähinnä käskytystä ylhäältä alas – periaatteella. ”Heräämisessä” ylin johto on jo ymmärtänyt turvallisuustoiminnan merkityksen ja tiedottaa siitä alaspäin. Organisaatiossa kannustetaan yhteistyöhön, mutta kuitenkin samalla tiukennetulla valvonnalla koetetaan saada turvallisuusasiat kuntoon. ”Jatkuvan parantamisen” – vaiheessa turvallisuusasiat nostetaan strategiaan mukaan. Henkilöstön tärkeys on ymmärretty, ja työntekijöiden mielipiteet otetaan huomioon koko organisaation toiminnassa. Tapaturmatutkinta suoritetaan perusteellisesti, jolloin pyritään löytämään tapaturman taustalla vaikuttavat organisatoriset puutteet. Yhtenä tärkeänä ylimmän johdon oivalluksena on ymmärtää turvallisuuden vaikutus tuottavuuteen, jolloin turvallisuutta ei käsitellä enää muusta toiminnasta ulkopuolisena. (<http://www.qualitasfennica.fi>)

Jatkuvan parantamisen vaiheessa on organisaatiolla jo tyypillisesti vahva turvallisuuskulttuuri.

Vahvan turvallisuuskulttuurin piirteitä ovat seuraavat

- Turvallisuustoiminnan taso on asetettu lakisääteisiä vaatimuksia korkeammaksi.
- Tehokkaalla viestinnällä varmistetaan tiedonkulku koko organisaatiossa.
- Riittäväillä resursseilla (materiaaliset ja taloudelliset resurssit) varmistetaan puolestaan muun toiminnan tehokkuus.
- Koko henkilökunta (ylimmästä johdosta lattiatason työntekijöihin) sitoutuu ja osallistuu turvallisuuden kehittämiseen.
- Virheet käsitellään avoimesti, jolloin myös läheltä piti -tilanteista kerrotaan ja niistä voidaan oppia.

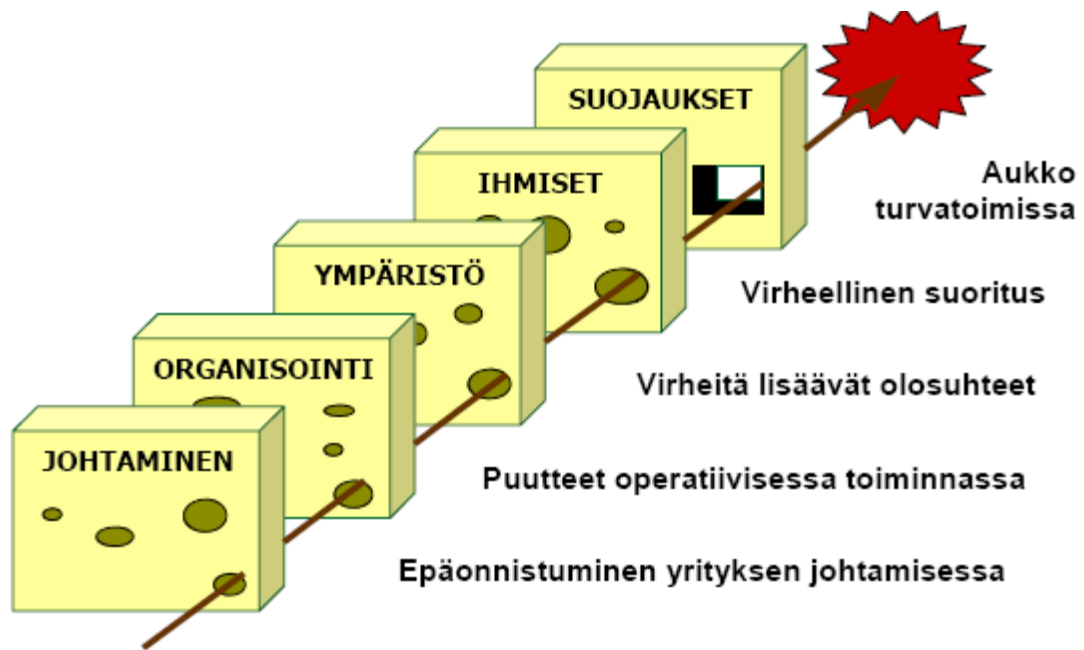
Turvallisuustoimintaa mitataan syy- ja seurausmittareilla.

Oppilaitosten riskienhallinta

Riskienhallinta on osa turvallisuusjohtamista ja työpaikalla tehtävää turvallisuustoimintaa. Se on ennakoivaa työtä vaaratilanteiden poistamiseksi. Riskienhallinnan tavoitteena on tunnistaa vaarat sekä suunnitella kehittämistoimenpiteitä vaaroista aiheutuvien riskien pienentämiseksi ja seurata toimenpiteiden vaikutuksia. Riskienhallinta on kokonaisnäkemys organisaatiossa vallitsevista vaaroista ja toimenpiteistä niiden poistamiseksi. Ennen kuin riskeihin voidaan vaikuttaa, organisaation on tunnettava toimintaansa ja toimintaympäristöönsä liittyvät riskit. Tunnistamattomia riskejä ei voida hallita. Kun riskien taustalla olevat tekijät poistetaan, toiminnan tehokkuus paranee ja vaaratilanteiden toteutumisesta aiheutuvat kustannukset vähenevät.

Riskienhallintaan ja -arviointiin liittyvät käsitteet voidaan määritellä seuraavasti:

- vaara on tekijä tai olosuhde, joka voi saada aikaan haitallisen tapahtuman
- riski tarkoittaa haitallisen tapahtuman todennäköisyyttä ja vakavuutta
- riski kuvaa vaaran suuruutta
- riskienarviointi on prosessi, jossa tunnistetaan vaaratekijät ja arvioidaan ilmenevästä vaarasta aiheutuva riski. Riskien arvioinnin tavoitteena on turvallisuuden tehokas parantaminen

Kuva 1: Riskienhallinnan pettäessä

Voimavaroja ei pidä käyttää muihin kuin sellaisiin kohteisiin, joissa riski todella ylittää tietyn "rajan". Riskienarviointi on lähes ainoa hyväksyttävissä oleva päätöksenteon pohja kaikissa oppilaitosturvallisuuden osa-alueiden asioissa. Turvallisuusjohtamisen keskeinen keino on suorittaa vuosittainen riskienarviointiohjelma esimerkiksi täsmä toteutuksena (1-3h), tarvittaessa laaja toteutus (1-5 pv) 5 v:n välein. Tarkastusmenetelmä ja ohjelma on valittava tarkoin. Tärkeää on muistaa henkilöstön ja vastuuhenkilöiden kouluttaminen muutosvastarinnan välttämiseksi. Ylin turvallisuusvastuu pitää olla "kristallin kirkas", jossa tehtäväkeskeiset vastuut esimerkiksi työturvallisuus, tietoturvallisuus jne. ja toimintojen vastuut esimerkiksi tuote, tieto, kemikaali, prosessi, kulku, avain, käyttöoikeus jne. vastuut ovat nimetty. Koko organisaatiota koskeva työ, jolla tavoitteet "ankkuroidaan" päivittäiseen toimintaan, perustana on riskienarviointi. Koko henkilöstö otetaan aina mukaan suunnitteluun, koska sitoutuminen asiaan on tällöin parempi- ja asia konkretisoituu helpommin. Tiedotus turvallisuusustyön aloittamisesta on tehdä riittävän ajoissa ja yhteistyön tulee jatkuvaa. Riskienhallinnan toteutus ja menetelmän käyttöönotto aloitetaan tiedottamisella, koulutuksella, vaiheistuksella, joka sisään ajetaan vähitellen

Riskien tunnistamisen yhteydessä tulee miettiä onko käyttöönotettu toiminto tarkoituksenmukainen, osaako henkilöstö toiminnon, täyttääkö toiminto turvallisuuslainsäädännön ja oppilaitosturvallisuuden vaatimukset, vastaako toiminto sille asetetut vaatimukset? Arvioinnissa tarkastellaan tavoitteen toteutumista ovatko projektin edut niin suuret kuin on oletettu, toimivatko kaikki osatekijät kuten on suunniteltu, onko

ilmennyt odottamia vaikeuksia tai uusia riskejä? Päätetään korjaavista toimenpiteistä. Työn lopettaminen, jolloin vastuu siirtyy linjaorganisaatiolle ja omavalvonnalle.

Riskienhallinnan periaatteet

www.pk-rh.com

1. Tunne oppilaitoksen ja oma tilasi: Mitkä ovat haavoittuvat paikat, mitkä ovat riskit? Mikä on riskinkantokykynne?

-tunne lähtötilanteesi: Mitkä ovat akilles kantapääsi?

-tunnista toiminnan kriittiset ja haavoittuvat pullonkaulat

-käytä riskien tunnistamisessa ja arvioinnissa hyväksi havaittuja toimintamalleja ja menetelmiä

2. Tee riskeille jotain. Älä unohda niitä, vaikka kiire olisikin

-älä lakaiset riskejä maton alle: Murphyn lain mukaan iskevät nopeasti takaisin

-pelkkä tekninen suojaus ei riitä: Vahingot keksivät kyllä keinot

3. Seuraa ja kehitä tilannetta

-älä luota liikaa aiempiin hyviin kokemuksiin. Vahinko se on ensimmäinenkin!

-kerää kokemuksia ongelmista - ja yritä oppia niistä!

-jos ilmiö on toistuva, seuraa sen kehittymistä. Voiko kehittymistä ennustaa?

-muista että kehittämistyö vaatii toimintojen jatkuvaa kriittistä tarkastelua

4. Ole valmiina pahimpaan vaihtoehtoon ja tee etukäteissuunnitelmia. Miten käy...

-jos projekti ei onnistu?

-jos hätäsuunnitelma otetaan käyttöön?

-jos tärkeä avainhenkilö poistuu?

5. Tiedä, mitä maailmalla tapahtuu. Tunne keskeiset säädökset ja muiden yritysten kokemukset

-pidä silmät ja korvat auki

-käytä tietopankkeja ja asiantuntijoiden tiedonhankintapalveluja.

-kysy tietoa alan yhdistyksistä ja järjestöistä

6. Kaikki aivot käyttöön - yhteistyöllä riskit hallintaan

-10 päätä tietää enemmän kuin 1. Ryhmätyössä 1 + 1 on usein enemmän kuin 2. Hyödynnä kaikkien osaaminen.

-muista että riskienhallinnassa yrittäjän tuotteen tai teknologian tuntemus ei riitä - henkilöstön osaaminen ja kokemus on korvaamaton.

-ota päätöksenteossa aina huomioon useampia asioita kuin mitä itse tiedät tai muistat. Muut voivat ne muistaa!

-keskustele ongelmista, tee niistä julkisia. Kuuntele toisten mielipiteitä ja anna palautetta - muuten ajatukset tyrehtyvät nopeasti.

-varmistu, että tieto tavoittaa kaikki ihmiset (www.pk-rh.com)

Riskien hallinta tarkoittaa systemaattista toimintaa riskien tunnistamiseksi, arvioimiseksi ja pienentämiseksi.

Turvallisuudesta viestiminen

Tiedonkulku on usein ongelma suurissa organisaatioissa. Kuitenkin hyvällä tiedonkululla varmistetaan avoin ja luottavainen ilmapiiri kaikkien työntekijäryhmien ja – tasojen välille sekä vähennetään muutosvastarintaa.

Näistä asioista ainakin tulisi kertoa organisaation henkilökunnalle:

- erilaiset politiikat: esim. johtamis-, laatu-, talous-, henkilöstöpolitiikka;
- organisaation sisäiset prosessit;
- jatkuva informaatio organisaation tilasta;
- tiedot asiakkaista
- investoinnit;
- lain vaateet, standardit
- kehitysvisiot.

Alle vuoden aikajänteellä henkilö pystyy hoitamaan yksittäisiä tehtäviä annetuilla säännöillä ja työmenetelmillä. Vuoden jälkeen hän pystyy itse hallitsemaan järjestelmää sekä valitsemaan työtapoja. Kahden vuoden kuluttua hän on kykenevä jo muuttamaan järjestelmää, jolloin myös muutosvastarinta vähenee.

Oppilaitoksilla voi olla syvä kiilu turvallisuussuunnittelun ja toteuttamisen välillä. Moni oppilaitos on huomattavasti taitavampi tekemään suunnitelmia kuin toteuttamaan omia suunnitelmia. Etenkin viestiminen henkilöstölle voi olla vaikeaa, mikä puolestaan vähentää työntekijöiden intoa lähteä mukaan muutokseen. Toimeenpano ontuu, jos turvallisuusjohtamisesta puuttuu selkeys ja määrätietoisuus. Sumuisilla ja tuntemattomilla vesillä laiva voi ajaa helposti karille.

Mittaaminen ja seuranta

Mittareita pidetään ylimmän johdon tärkeinä työkaluina toiminnan painopisteiden löytämiseksi ja resurssien kohdistamiseksi oikein Mittaamisella on tarkoitus selvittää

- onko toiminnan suunta oikea,
- onko sovitut suunnitelmat saatettu loppuun ja
- ovatko käytetyt menetelmät tehokkaita.

Tämän lisäksi mittaamisen avulla pitäisi oppia virheistä ja saada palautetta toiminnasta. Oikein toteutettu mittaaminen myös lisää motivaatiota: ihmisten tietoisuus toiminnan tasosta kannustaa entistä parempaan toimintaan. On kuitenkin muistettava, että mittareiden kehittäminen ei vielä paranna organisaation toiminnan tasoa. Turvallisuustoiminnan mittareiden luomisessa lähdetään liikkeelle samoista asioista kuin normaalitoiminnan mittaamista suunniteltaessa. Mittareiden luomisen lähtökohtana voidaan pitää neljää eri lähestymistapaa. 3 kk 1 vuosi 2 vuotta 5 vuotta 10 vuotta.

Mittareista

1. Käytetään tasapainotettua tuloskorttia.
2. Mittarit johdetaan strategian tavoitteista:
 - mitä muutoksia on tulevaisuuden panostuksissa odotettavissa?
3. Mittarit johdetaan sidosryhmien odotuksista.
4. Mittarit johdetaan kriittisistä menestystekijöistä.

Jatkuva parantaminen

Jatkuvan parantamisen vaiheessa on oppilaitoksellamme jo vahva turvallisuuskulttuuri.

Vahvan turvallisuuskulttuurin piirteitä meillä ovat seuraavat:

- turvallisuustoiminnan taso on asetettu lakisääteisiä vaatimuksia korkeammaksi.
- tehokkaalla viestinnällä varmistetaan tiedonkulku koko organisaatiossa.
- riittäväillä resursseilla (materiaaliset ja taloudelliset resurssit) varmistetaan puolestaan muun toiminnan tehokkuus.
- koko henkilökunta sitoutuu ja osallistuu turvallisuuden kehittämiseen.
- virheet käsitellään avoimesti, jolloin myös läheltä piti -tilanteista kerrotaan ja niistä voidaan oppia.
- turvallisuustoimintaa mitataan syy- ja seurausmittareilla.

Asenteet

Asenteita ei voi parantaa erillisenä asiana, irrallisena muusta turvallisuustyöstä. Asenteet, jotka ovat yrityksen turvallisuuskulttuurin yksi kulmakivi, muuttuvat paremmiksi vain pitkäaikaisen ja johdonmukaisen turvallisuustyön onnistumisen seurauksena. Parantunut asenneilmasto tukee taas järjestelmällistä turvallisuustyötä, niin että saavutetaan entistäkin parempia tuloksia. Turvallisuuteen kohdistuvien uusien asenteiden luomisen sanotaan olevan helpompaa kuin vanhojen asenteiden muuttamisen. Vanhoista asenteista pitää ohjata luopumaan niiden muuttamisen sijasta. ”Näkyviä” muutoksia sisältävän turvallisuustyön yhteydessä voidaan asenteiden kehittymistä tukea erilaisin tavoin. Tärkeää on toimia johdonmukaisesti ja oikeaa esimerkkiä antaen. Näin vältetään asioilta, jotka voivat vaikuttaa henkilökunnan asenteisiin kielteisesti. Tutkimuksessa selvisi myös se että peräti 20,2 % peräänkuulutti jotain ulkopuolista tahoa huolehtimaan turvallisuudesta (Waitinen 2011,102)

Turvallisuuden organisointi oppilaitoksissa

Turvallisuuden johtaminen on osa oppilaitoksen muuta johtamista. Sen tarkoituksena on taata toiminnan häiriöttömyys ja tavoitteiden toteutuminen. Se on liitettävä osaksi muuta strategista ja operatiivista johtamista. Se myös omalta osaltaan vaikuttaa kilpailukykyyn, laatuun, kannattavuuteen ja liiketoiminnan tuloksellisuuteen.

Lainsäädäntömuutokset ovat tuoneet viime vuosina lukuisia uusia velvollisuuksia ja vastuita oppilaitoksen johdolle. Uudistunut pelastuslaki, työturvallisuuslaki, laki yksityisyyden suojasta työelämässä sekä useat muut muuttuneet säädökset ovat asettaneet johtamiselle merkittävän vastuualueen- turvallisuusjohtamisen. Lisäksi eri ministeriöt ja valvontaviranomaiset ovat laatineet uusia määräyksiä, jotka nekin lisäävät johdon vastuuta turvallisuusasioissa.

Toimitusjohtaja ja tiedotusvastaava (toimitusjohtajan ollessa estynyt) vastaavat tiedotuksesta tiedotusvälineille.

Turvallisuus on siis oppilaitoksen toiminnan oleellinen osa, niin myös turvallisuusjohtaminen on osa oppilaitoksen kokonaisjohtamista. Vastuu turvallisuustoimintojen toteuttamisesta ja riittävydestä on oppilaitoksen johdolla. Johto haluaa tietäväksi ja ymmärretyksi vielä kerran, että turvallisuus on tärkeä, erottamaton ja olennainen osa liiketoimintaa.

Sisäiset turvallisuustarkastukset

Turvallisuustarkastukset ovat osa johtamista ja toiminnan kehittämistä, jolla selvitetään yritysturvallisuustoiminnan taso ja toimivuus. Se on osa yrityksen muun operatiivisen toiminnan tarkastusta, jossa selvitetään, mikä on turvallisuusasioiden tila tai onko yritysturvallisuutta hoidettu toimipaikalla oppilaitoksen politiikan mukaisesti riittävän tasoisena.

Se antaa kuvan oppilaitosturvallisuuden yleisestä tasosta verrattuna muihin toimintoihin. Lisäksi se kattaa uhkakuvan mukaisesti keskeiset alueet ja johtaa usein jonkin osa-alueen tarkempaan tarkastukseen. Security-audit on eräs turvallisuusjohtamisen työväline. Oppilaitosturvallisuuden arvioinnissa on tärkeää selvittää sekä toiminnan ennakoiva tarkastus. Siinä tehdään tutustumiskäynti toimipaikalla ja toimintayksiköissä ja selvitetään turvallisuusmenettelyn nykytila ja järjestelyt. Tämä on mukana merkittävässä yhtiötasoisissa turvallisuusprojekteissa, jossa dokumentoidaan materiaalia arviointipohjaksi. Lisäksi käydään täydentävät ja vertailevat keskustelut avainhenkilöiden kanssa.

Turvallisuuden hallinta järjestelmän kehittäminen oppilaitoksissa

Turvallisuuden aseman ja tärkeyden korostamiseksi on alettu puhua turvallisuusjohtamisesta. Se on yksi johtamisen näkökulma painottuen turvallisuusasioihin. Tavoitteena ja ehkä oikeampaa olisi puhua vain johtamisesta, mikä pitää sisältää myös oppilaitosturvallisuuden näkökulman. Oppilaitoksen johto asettaa myös turvallisuustoiminnalle tavoitteet ja seuraa niiden toteutumista. Eri tasoilla olevien johdon edustajien tulee sitoutua sekä yrityksen turvallisuusasioiden hallintaan että työolojen kehittämiseen, kuten muihinkin toiminnallisiin tavoitteisiin.

Turvallisuustoiminnan toteutumisen ja onnistumisen mittaus

Johtamisjärjestelmä on toimintojen ohjausjärjestelmä, jolla määritellään tavoitetila, ohjataan toimintaa tavoitetilan saavuttamiseksi, seurataan tilannetta ja tehdään tarvittaessa muutoksia toimenpiteisiin sekä raportoidaan edistymisestä. Vaatimukset, joilla tavoitetila määritellään,

riippuvat yrityksen toimintaympäristöstä, toiminnan laadusta ja valituista painopistealueista. Suuri osa turvallisuuteen liittyvistä vaatimuksista on kuitenkin yleisiä ja kaikille yrityksille sopivia. Mittarit kuvaavat vaatimusten toteutumista ja yrityksen sekä sen eri yksiköiden yleistä turvallisuustasoa. Turvallisuutta kuvaavia mittareita on monenlaisia. Suuri osa niistä mittaa turvallisuuden tasoa epäsuorasti, koska mitattava kohde ei ole sama johon parantamiseen tähtäävät toimenpiteet kohdistuvat tai koska mitataan ei-toivottujen tapahtumien määrää.

Riskienarvioinnissa havaituille riskeille on löydettävä riskin omistaja, joka vastaa kyseiseen riskiin liittyvistä riskienhallinta- ja turvallisuustoimenpiteistä. Oppilaitoksen johto vastaa riskienhallintatoimenpiteiden aikatauluttamisesta, riittävästä resursseista sekä tehtävien valvonnasta. Aikatauluttaminen riippuu riskin kriittisyydestä. Riskienhallintatoimenpiteet voidaan luokitella välittömiä toimenpiteitä vaativiksi tai tietyssä ajassa korjattaviksi. Johdon on myös määriteltävä, minkälaisia resursseja vastuuhenkilöillä on käytettävissä ja millä tavoin riskin toteutumista sekä korjaamistoimenpiteitä seurataan. Raportointi on osa riskinomistajan vastuun täyttymistä, jolloin myös johdolle syntyy vastuu mahdollisista jatkotoimenpiteistä.

Turvallisuusjohtaminen eli yrityksen turvallisuustason järjestelmällinen parantaminen on jatkuvaa koko organisaation kattavaa työtä. Sen peruskivenä ovat yrityksen arvot, politiikka ja toimintaperiaatteet, olivatpa ne sitten olemassa kirjallisina tai kirjoittamattomina. Turvallisuusjohtaminen on osa yrityksen toimintojen johtamista ja toimii samalla tavalla kuin yrityksen muidenkin toimintojen kehittäminen ja ohjaus. Jatkuvan parantamisen periaatteen mukaisesti järjestelmällisesti ohjattu turvallisuustyö perustuu tavoitteiden asettamiseen, tavoitteita vastaavien mittarien määrittelyyn, toimintojen suunnitteluun, määrävälein valittujen mittarien avulla tapahtuvaan tilanteen kartoitukseen ja tarvittaessa sen perusteella tapahtuviin toimintasuunnitelmien ja tietenkin ohjeistuksen ja itse toiminnan muutoksiin. Tuloksina on onnettomuuksien, tapaturmien ja muiden vahinkojen sekä kustannusten vähenemisen lisäksi organisaation hyvinvoinnin lisääntyminen.

Ennakoivat mittarit

Henkilöstö ja turvallisuuskulttuuri

- turvallisuuskulttuuri, -asenne tai ilmapiirikyselyt henkilöstöltä
- imago- tai turvallisuuskyselyt asiakkailta
(www.tyosuojelu.fi/fi/olosuhdemittarit)

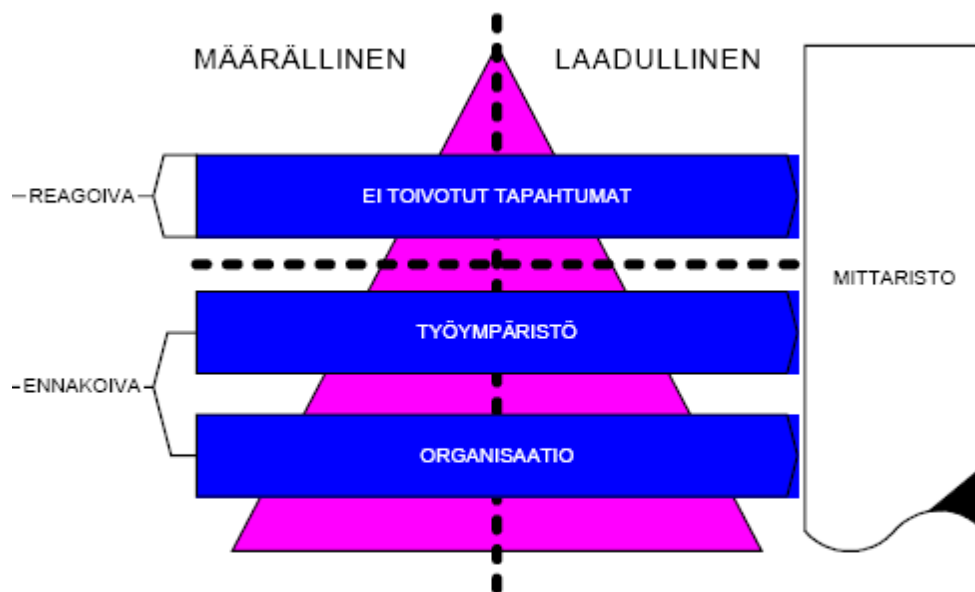
Reagoivat mittarit

Poikkeustilanteet

- tapaturmat; asiakkaat ja henkilöstö
- vaara- ja läheltä piti tilanteet (vartioinnin kiinniotot, poistot, uhkatilanteet yms.)
- teknisten järjestelmien häiriöt (hissiviati, liukuporrasviati, sähkökatkot, vesivahingot, jne.) tilanteiden korjaamisen onnistumisen (esim. normaalitilanteeseen palautumisen nopeuden) ja toiminnan keskeytymisajankehitys muut onnettomuudet (esim. tulipalot) rikokset (ryöstöt, varkaudet, murrot, ilkivalta, pahoinpitelyt)

Turvallisuuden mittaaminen

Turvallisuutta on perinteisesti mitattu jälkikäteen tapaturma-, onnettomuus- ja vaurioilastoilla. Yleisimmät turvallisuutta kuvaava mittarit ovat tapaturmatunnuslukuja tai vahinkotietoja. Kuvassa 2 on esitetty karkealla tasolla mittariston riippuvuuksia.

Mittaristoriippuvuudet

Kuva 2 mittariston riippuvuuksia.

Tapaturmien ja vahinkojen käyttämisestä turvallisuuden mittareina on perusteltu sillä, että määrällisinä ne ovat objektiivisia mittareita verrattuna laadullisiin, eli subjektiivisiin mittareihin. Ne eivät kuitenkaan ole riittäviä turvallisuuden tason mittareita; vaarallisten tapahtumien puuttumista ei voi päätellä näytöksi siitä, että kaikki on kunnossa. Vakavan onnettomuuden tai tapaturman esiintymis- todennäköisyys on pieni, jolloin jo tilastollisesti voi olla pitkiä tapaturmattomia kausia. Luottaminen ainoastaan reagoiviin mittareihin voi antaa

turvallisuustoiminnasta näennäisesti hyviä tuloksia, koska organisaation toiminnassa ja teknisissä järjestelmissä piilevät, onnettomuuksille altistavat virheet ja puutteet jäävät huomaamatta. Turvallisuuden mittaamisen tarkoituksena on kuitenkin estää, eikä vain tilastoida ei-toivottuja tapahtumia. Ennalta ehkäisevässä turvallisuustyössä mitataan ja arvioidaan turvallisuuden mahdollista heikkenemistä jo ennen kuin vahinko on tapahtunut. Turvallisuuden ennakoivilla mittareilla tarkkaillaan esimerkiksi teknisten järjestelmien, koneiden ja laitteiden kuntoa, organisaation toimintatapoja ja työympäristön siisteyttä ja järjestystä. Ennakoiva mittaaminen perustuu ajatukseen, että onnettomuuksien syntyyn vaikuttavat muun muassa teknisten järjestelmien kunto, turvallisuusjohtaminen ja menettelytavat sekä turvallisuuskulttuuri. Seuraamalla ja mittaamalla näitä asioita, voidaan onnettomuusriskit tunnistaa etukäteen.

Tehokas turvallisuuden mittaaminen edellyttää sekä ennakoivien että jälkikäteismittareiden käyttöä. Valitsemalla erilaisia mittareita sekä ennakoivia ja reagoivia että laadullisia ja määrällisiä, saadaan turvallisuuden kehittymisestä monipuolista tietoa. Turvallisuusmittareiden valinnassa voidaan käyttää apuna riskinarviointia ja muiden yritysten malleja.

Tulosten käsittely ja hyödyntäminen

Oppilaitosten turvallisuutta tulee seurata edellä mainittujen operatiivisten mittareiden ohella myös ydintoimintojen strategisella tasolla. Tällöin mittareina voidaan käyttää kriittisiin menestystekijöihin, prosesseihin tai tavoitteiden toteutumiseen kohdistuvien riskien indikaattoreita. Nämä mittarit on rakennettava aina yksilöllisesti oppilaitoksen johdon asettamien toiminnan tavoitteiden lähtökohdista. Oppilaitosturvallisuudella tarkoitetaan yrityksen turvallisuusasioiden kokonaishallintaa. Käytännön turvallisuustyö on etupainotteista, ennalta ehkäisevää toimintaa onnettomuus- ja vaaratilanteiden, vahinkojen ja rikollisen toiminnan torjumiseksi sekä toimintavalmiuksien luomiseksi näiden tilanteiden varalta. Turvallisuusasioiden keskeinen haaste on toiminnan häiriöttömyyden ja varmuuden turvaaminen.

Havaittujen puutteiden dokumentointi ja raportointi

Raportointia varten laaditaan lomake, jonka täyttää havainnon tekijä. Hänen lisäksi sen allekirjoittaa hänen esimiehensä. Yrityksessä on oltava yhdyshenkilö, jolle kaikki raportit toimitetaan ja joka huolehtii järjestelmän toiminnasta käytännössä. Tutkinta kuuluu sen osaston vastuulle, jonka alueella tapahtuma on sattunut, kuten myös tutkinnan perusteella mahdollisesti sovittujen korjaavien toimenpiteiden toteutus. Toteutuksen valvonnan tulisi olla osa yrityksen johtamisjärjestelmää.

Hyvin usein turvallisuusraportissa kuvatun tapahtuman tai tilanteen tarkempi tutkiminen on tarpeetonta, koska korjaavat toimenpiteet ovat ilmeisiä. On suositeltavaa, että ainakin kaikki vakavat vahingot tutkitaan jollakin järjestelmällisellä menetelmällä, koska yleensä vakaviin vahinkoihin johtavia syitä on useita. Järjestelmän toiminnasta vastaava henkilö voi suositella tapahtuman tarkempaa tutkimista muissakin tapauksissa. Tutkinnasta vastaa aina sen osaston vastuuhenkilö, jossa tapahtuma on sattunut. Jos järjestelmällistä tutkintaa ei suoriteta, on lomakkeelle aina kirjattava peruste, miksi tutkinta jätettiin tekemättä.

Hyvä turvallisuusraportointijärjestelmä toimii seuraavasti:

Lomake on helposti kaikkien saatavilla ja sen täyttäminen työpaikalla on mahdollista. Se on yksinkertainen ja siinä on riittävät ohjeet sen täyttämiseksi.

Raportoiija allekirjoittaa raportin ja vie sen esimiehelleen.

Raportoijan esimies allekirjoittaa raportin ja toimittaa sen järjestelmän hoitajalle. Jos raportoinnin aihe on sellainen, joka vaatii välittömiä toimenpiteitä tai jossa korjaavat toimenpiteet voidaan heti suorittaa, tehdään korjaukset heti ja esimies tekee näistä merkinnän lomakkeeseen. Jos raportoinnin aihe on kokonaan tai osittain toisen osaston tai vastaavan vastuualueella, on menettelyistä sovittava.

Järjestelmän hoitaja arkistoi raportin ja suorittaa sovitun jakelun. Jakelussa on ainakin ylimmän johdon lisäksi oltava sen yksikön esimiehet, jonka vastuulle raportoidun tapahtuman tutkinta / korjaavat toimenpiteet kuuluvat. Järjestelmän hoitaja myös päättää sovittujen periaatteiden puitteissa, suoritetaanko raportin perusteella tutkinta ja kuka sen tekee.

Tutkinnasta vastaava henkilö suorittaa yrityksessä käytössä olevilla tavoilla raportoidun tapahtuman tutkinnan ja vastaa siitä, että ehdotukset korjaavista toimenpiteistä tulevat päätösvaltaisen linjaorganisaation jäsenen tietoon. Tutkinnan tarkoituksena ei saa olla syyllisen etsiminen vaan tapahtumaan johtaneiden syiden löytäminen ja poistaminen. Tutkintaraportti ja sen tulokset arkistoidaan sovitulla tavalla.

Korjaavat toimenpiteet vastuutetaan päätöksen teon jälkeen ja toteutukseen varataan tarvittavat resurssit sekä sovitaan valmistumisaikataulusta.

Seuranta tapahtuu yrityksen normaalien toimintamallien mukaisesti. Järjestelmän hoitaja voi tarvittaessa seurata koko yrityksen tasolla raporttien elinkaarta. Tilastointi ja raportointi ja arkistointi kuuluvat järjestelmän hoitajan tehtäviin.

Turva(llisuus)taulu on käyttökelpoinen tapa tuoda turvallisuusraportit eri vaiheissaan koko henkilökunnan nähtäville.

Jäävuoriteoria: Tilastollisesti jokaista vakavaa onnettomuutta kohti sattuu kymmenen lievää vahinkoa, sata läheltä piti -tilannetta ja tuhat vaaratilannetta tai poikkeamista hyvästä käytännöstä. Onnettomuuksien ja vahinkojen määrää voidaan parhaiten pienentää kiinnittämällä huomiota vaaratilanteisiin ja läheltä piti -tapahtumiin, jotka ovat jäävuoreksi ajatellun kokonaisuuden pinnan alla (ilman raportointia) näkymättömissä oleva osa. Kuitenkin jokainen tuhannesta vaaratilanteesta olisi voinut johtaa vakavaankin onnettomuuteen. Poistamalla vaaratilanteita voidaan ”sulattaa jäävuorta” ja siten pienentää pinnan yläpuolella olevaa näkyvää osaa, eli vähentää onnettomuuksien ja vahinkojen määrää.

Tutkittaessa sattuneita onnettomuuksia on hyvin usein löydetty aikaisemmin sattuneita läheltäpiti-tilanteita, jotka olisivat voineet johtaa tutkittavana olevaan vahinkoon. Onnistumisen ehtona on, että tapaturmien (ja muiden onnettomuuksien ja vahinkojen) lisäksi kaikki läheltäpiti- ja vaaratilanteet raportoidaan, tutkitaan ja niille keksitään korjaavat toimenpiteet, joiden toteutumista seurataan. Koko prosessin on oltava avoin ja julkinen.

turvallisuuskulttuuria arvioivia

- turvallisuusaloitteiden määrä,
- turvallisuuskoulutuksen määrä ja siihen osallistuneet,
- turvallisuuspainotteisten kokousten määrä ja laatu,
- korjaavien toimien nopeus,
- suojarusteiden käyttöaste sekä
- vaatimusten mukainen toiminta.

Henkilöstön viihtyvyyttä arvioivia mittareita

- vaihtuvuusprosentti,
- poissaolofrekvenssi (poissaolokertojen lkm/henkilöiden lkm),
- koulutusmäärä (pv) per keskivahvuus tai per liikevaihto ja
- osaamismittarit.

Kahdella ensimmäisellä mittarilla voidaan saada jonkinlaista käsitystä työpaikan henkisen hyvinvoinnin tasosta: sairauspoissaolot ja henkilökunnan vaihtuvuus voivat johtua myös työn henkisestä kuormittavuudesta. Henkisen hyvinvoinnin mittaamiseen on kehitelty lukuisia mittareita, joista ainakin työkykymittari on Suomessa yleisesti käytössä. (www.thl.fi)

Strategisella turvallisuusjohtamisen suorituskyvyn mittauksella ohjataan koko oppilaitoksen henkilöstö (asiakkaat, sidosryhmät ml.) toteuttamaan organisaation turvallisuusstrategiaa. Siinä käytettävät mittarit on johdettu turvallisuuden vision ja strategian perusteella, mistä seuraa tiettyjä ominaisuuksia mittaristolle.

Mittareiden ja niihin liittyvien tavoitteiden avulla voidaan konkretisoida ja kommunikoida turvallisuusstrategia kaikille tarvittaville tahoille. Tämän seurauksena henkilöstö voi implementoida, turvallisuusorganisaation ja johdon sopimaan turvallisuusstrategiaa keskittämällä työnsä mitattavien asioiden toteuttamiseen ja kehittämiseen. Turvallisuusstrategiasta johdettujen mittareiden tuloksia seuraamalla voidaan tarkkailla strategian toteutumista, ja jopa kyseenalaistaa strategian oikeellisuus tutkimalla strategian taustalla olevien hypoteesien toteutumista. Mittareita tulee arvioida säännöllisin väliajoin tai aina kun toiminnalliset tavoitteet muuttuvat merkittävästi. Mallin avulla voidaan sekä rakentaa mittaristo että auditoida ja parantaa olemassa olevaa mittaristoa.

Johdon vastuuturvallisuusasioiden organisoinnissa

- Strateginen suunnittelujärjestelmä
- Päätöksentekojärjestelmä
- Johtoryhmätoiminta
- Johdon kierrokset

Käytännön turvallisuustoimintojen organisointi

- Linjaorganisaation vastuut
- Turvallisuusorganisaation vastuut
- Hajautetun organisaation vastuut

- Katselmointi
- Poliitiikka
- Organisointi
- Mittaus/
- Mittarit
- Toteutus/
- Tunnistus/ Toiminta
- Tarkastus
- Arviointi/
- Päätös
- Riskien
- arviointi
- Suunnittelu
- Koulutus/
- Tiedotus/

- Yhteistyö

1. Oppilaitoksen johto ja turvallisuusjohtaja (rehtori) vastaa turvallisuuden toteutuksesta, johon liittyvät:

- palo- ja pelastustoimen ja väestönsuojelun toteuttaminen
- viranomaisten määräysten toteuttaminen
- turvallisuusohjeiden toteuttaminen
- turvallisuustoimintaan liittyvät ilmoitukset ja lupahakemukset

Oppilaitoksen johto määrittelee missä laajuudessa ja millä organisaatiolla oppilaitosten turvallisuus toteutetaan, samalla johto antaa resurssit hoitaa asiat.

2. Turvallisuuspäällikkö (oto)

- vastaa turvallisuuteen kuuluvista käytännön tehtävistä
- suorittaa katselmuksia toimipisteissä
- johtaa oppilaitoksen turvallisuustoimintaa
- kiinteistöjen turvallisuusvalmiuden ylläpitämisestä
- toimii turvallisuusalan asiantuntijana yhtiössä
- pitää yhteyttä viranomaisiin turvallisuusasioissa
- tekee oppilaitoksen johdolle esityksiä turvallisuusasioissa

3. Toimitilapäällikkö (kiinteistöpäällikkö, opetusalaohjaaja tms.) (oto)

- vastaa oman vastualueensa toimitilojen turvallisuusratkaisuista
- vastaa kiinteistöjen kunnosta
- avustaa turvallisuuspäällikköä erikseen sovitulla tavalla

4. Toimipisteiden suojelevalvojat (oto)

vastaa suojeletoimenpiteiden toteuttamisesta ja johtaa oman vastualueensa suojeletoimen toimintaan

- valvoo annettujen suojeletoimenpiteiden noudattamista
- huolehtii valtuuksiensa mukaan siitä, että turvallisuutta vaarattavat epäkohdat korjataan.
- tekee ehdotuksia vastualueensa suojeletoimen tehostamiseksi
- vastaa alueensa henkilökunnan suojelekoulutuksesta

apulaissuojelevalvojat avustavat suojeletoimenpäällikköä erikseen oman vastualueensa puitteissa

5. Koko henkilöstö

Oppilaitokseen koulutetaan tarvittava määrä ensiapuhenkilöitä ja sammutus pelastushenkilöitä. Näistä voidaan perustaa suojeluryhmiä eri suojelutoimintoihin.

Henkilöstön turvallisuustietouden mittaaminen

Aktiiviseen turvallisuusjohtamiseen liittyy turvallisuustilanteen jatkuva seuranta ja kehittäminen. Ei riitä, että turvallisuustilannetta arvioidaan ja kehitetään vain kerran ja ajatellaan asioiden olevan näin kunnossa. Turvallisuustilannetta tulee seurata johdonmukaisesti päivittäisessä toiminnassa ja kehittämistoimia suorittaa jatkuvasti. Syvällisemmän analyysin toiminnasta voi tehdä harvemmin, mutta turvallisuuden seuranta on osa jokapäiväistä toimintaa.

Turvallisuusjohtamisen apuvälineinä voidaan käyttää erilaisia mittareita. Mittarit antavat todisteita sidosryhmille siitä, että yritys toimii periaatteidensa mukaisesti. Turvallisuuden mittarit jaetaan yleensä ennakoiviin ja reagoiviin mittareihin. Ennakoivan turvallisuustiedon avulla voidaan tarkkailla muun muassa turvallisuus- ja terveysjärjestelmien vaatimustenmukaisuutta. Ennakoivilla mittareilla saadaan myös tietoa toimenpiteistä, joilla pyritään parempaan turvallisuustasoon. Reagoivien mittareiden avulla saadaan näyttöä turvallisuustoiminnan puutteellisuuksista.

Turvallisuuden mittaamisessa on otettava huomioon oppilaitoksen omat tarpeet. Mittareita ei tule kopioida muilta, vaan oppilaitoksen on valittava mittarit oman toimintansa mukaisesti. Turvallisuutta mitattaessa oppilaitoksen kannattaa hyödyntää myös muita toiminnassaan kertyviä tietoja. Lisäksi oppilaitoksessa tulee mitata turvallisuuden kannalta ratkaisevia tekijöitä. Tällaisia tekijöitä saadaan selville esimerkiksi riskienarvioinnin avulla. Mittaristoa kootessa tulee valita sekä ennakoivia että reagoivia mittareita. Oppilaitoksille kootun turvallisuusmittariston ennakoivat mittarit käsittelevät henkilöstöä ja turvallisuuskulttuuria sekä johtamisjärjestelmiä ja toimintatapoja. Reagoivat mittarit käsittelevät poikkeustilanteita.

Ennakointikyky

Ennakointikykyyn vaikuttavat käytössä olevat menettelytavat, työvälineet ja osaaminen. Vaaroihin liittyvää ennakointikykyä on erilaisissa organisaatioissa pyritty lisäämään kehittämällä kouluttamalla ja ottamalla käyttöön muun muassa erilaisia

riskienarviointimenetelmiä ja välineitä. Ennakointikykyä kehitetään myös levittämällä tietoa ja analysoimalla sattuneita tapauksia, esimerkiksi vaaratilanteita ja työtapaturmia. Aktiivisen tiedottamisen lisäksi joissakin organisaatioissa esimerkiksi vaaratilanneilmoitukset ovat tietojärjestelmän kautta vapaasti koko henkilöstön tarkasteltavissa. Myös tiettyjen auditointi- ja mittausmenettelyiden, kuten esimerkiksi TR-mittauksen ja ”safety walkien” rakentaminen on ennakointia ja niiden käyttö kehittää sekä niiden toteuttajien että kohteessa toimijoiden ennakointikykyä kohdistamalla huomiota asioihin, joiden osalta poikkeamat ovat merkittäviä. (Uusitalo ym. 2009)

Keskeistä ennakointikyvyn rakentamisessa on koko henkilöstön saaminen mukaan ennakointitoimintaan. Organisaation asiantuntijoiden tehtävänä on hankkia tietoa ja välineitä sekä toimia aktiivisessa vuorovaikutuksessa henkilöstön kanssa. Ennakointikykyä edesauttaa ennakkoinnin sisällyttäminen päivittäiseen toimintaan, esimerkiksi toistuviin suunnittelutoimenpiteisiin ja palavereihin. (vrt. Uusitalo ym. 2009)

Ennakointihalua

Halu ennakoida vaaroja rakentuu kahdesta osatekijästä. Ensinnäkin henkilöstön on koettava tarpeelliseksi tehdä töitä turvallisuuden eteen ylipäättään ja toiseksi henkilöstön on koettava tarpeelliseksi erityisesti tunnistaa vaaroja ennakolta sekä varautua niihin. Kyse on siis asenteesta ja sitoutumisesta. Näihin on perinteisesti pyritty vaikuttamaan erilaisilla kampanjoilla, palkitsemisella ja aktiivisella esimiestyöllä. Henkilöstön asenneilmapiiriä on pystytty muuttamaan turvallisuusmyönteisemmäksi siirtymällä määräys- ja valvontakäytännöistä pitkäjänteiseen, näkyvään työhön turvallisuuden varmistamiseksi. Riskien arvioinnin sisällyttämisellä päivittäisen toiminnan luonnolliseksi osaksi ja sen säännöllisellä kouluttamisella on pystytty kyvykkyyden lisääntymisen ohella kehittämään ennakointitoiminnan arvoa henkilöstön silmissä. Aktiivisen esimiestyön merkitystä ei voi korostaa liikaa. Myös esimiehet tarvitsevat koulutusta. Ylimmän johdon näkyvä esiintyminen turvallisuuden puolesta ja osallistuminen omalta osaltaan toimintaan lisää sen arvoa työyhteisössä. (vrt. Uusitalo ym. 2009).

Tavoitteilla ja niiden määrätietoisella tavoittelulla on myös merkitystä. Esimerkkinä tästä voidaan mainita nolla tapaturmaa -ajattelu. Nimensä mukaisesti se lähtee siitä, että jokainen tapaturma on estettävissä. Nolla tapaturmaa -foorumi on suomalaisten työpaikkojen vapaaehtoisesti muodostama verkosto, joka kokoaa yhteen työturvallisuuden kehittämistä ja nolla tapaturmaa ajattelusta kiinnostuneita yrityksiä. (www.nollatapaturmaa-foorumi.fi)

Ennakointimahdollisuus

Ennakointimahdollisuus tarkoittaa sitä, että ennakointitoiminnalle on olemassa resurssit ja toisaalta ennakoitavat asiat kohteessa ovat ennakoitavissa. (Uusitalo ym. 2009). Resursointi riippuu pitkälti siitä, miten tärkeänä ennakointi kussakin organisaatiossa nähdään. Kannustetaanko henkilöstöä käyttämään aikaa ennakoivaan vaarojen arviointiin? Vaatiiko esimiestaso aktiivisesti näyttöä siitä, mitä ennakoivia toimenpiteitä on suoritettu? Ennakoitavien asioiden ennakoitavuus käytännössä on mielenkiintoinen kysymys. Toimintaympäristö saattaa olla jatkuvassa muutoksessa. Esimerkiksi rakennustyömaa muuttuu koko ajan. Myös henkilöstön osaamistason vaihtelu, tuotantoprosessin vaikea hallittavuus tai muiden toimijoiden toiminta esimerkiksi niin sanotuilla yhteisillä työpaikoilla tekevät ennakoinnista ajoittain haasteellista.

Resilienssin kannalta oleellista ennakoinnissa on tunnistaa se, mitä pitäisi ennakoida – mikä on kriittistä, millä tasolla vaihtelua voidaan ennustaa ja miten vaihtelua mahdollisesti voidaan hallita. Henkilöturvallisuudessa monia vaaroja on vaikea kokonaan ennustaa tai poistaa. Esimerkiksi hyvinkin hallitulla rakennustyömaalla saattaa pudota tai lentää esineitä. Henkilökohtaiset suojavälineet ja varovaisuus ovat siis kaikesta huolimatta tarpeen. Uusi työtehtävä voi vaatia sen arviointia kokeneiden työntekijöiden kanssa. (vrt. Uusitalo ym. 2009)

Turvallisuusympäristön tarkkailu

Tarkkailulla tarkoitetaan sitä, että organisaation toiminnasta ja toimintaympäristöstä pyritään havaitsemaan asioita tai kehityssuuntia, joihin tulisi reagoida vahinkojen välttämiseksi. (vrt. Uusitalo ym. 2009) Eri organisaatiot käyttävät monia erilaisia menettelytapoja turvallisuustason ja sen kehityksen seurantaan. Näitä ovat esimerkiksi

- tapaturmien, vaaratilanneilmoitusten ja turvallisuushavaintojen seuranta - määrät, taajuudet, tyypit, tutkinnat, tiedottaminen sekä käsittely esimerkiksi johtoryhmissä
- turvallisuustarkastukset, TR-mittaukset, järjestys- ja siisteystarkastukset, havainnointi- ja
- palautemenettelyt, tiedottaminen sekä käsittely esimerkiksi johtoryhmissä
- melun sekä myrkyllisten ja altistavien aineiden pitoisuuksien mittaukset
- terveystarkastukset
- työtyytyväisyyskyselyt
- turvallisuustoiminnan (kokoukset, koulutukset, turvallisuuskeskustelut, ”safety walkit”)
- toimenpiteiden ja kustannusten seuranta
- organisaation eri osien toimintatapojen vertailu, benchmarking ja parhaiden käytäntöjen tunnistaminen
- nimetyt turvallisuus- ja laatuhenkilöt, joiden tehtäviin kuuluu seurata tilannetta

Edellä kuvatuilla menettelytavoilla toimintaympäristöstä löydetään asioita, joita parantamalla voidaan parantaa turvallisuutta. Samalla kuitenkin kehitetään myös toimintaan osallistuvien

henkilökohtaista tarkkailukykyä eli kykyä tunnistaa ja välttää työhön liittyviä vaaroja. (vrt. Uusitalo ym. 2009)

Reagointivalmius

Reagointivalmiudella tarkoitetaan yksinkertaisimmillaan kykyä selvittää nopeasti kehittyvistä ongelmatilanteista mahdollisimman vähillä vahingoilla. Kehitettäessä ennakoivaa organisaatiota reagointivalmius voidaan kuitenkin nähdä laajemmin valmiutena kehittää ratkaisuja turvallisuuden tunnistettuihin kehittämistarpeisiin. Hyvänä esimerkkinä tästä on vaaratilannetiedon kerääminen. Tietoa kyllä kerätään yleisesti, mutta tiedon käsittelyssä ja hyödyntämisessä on monesti kehitettävää. (vrt. Uusitalo ym. 2009) Nopeasti syntyvissä tilanteissa reagointikykyyn vaikuttavat merkittävästi ennakkoon suunnitellut ja harjoitellut toimintamallit sekä toimintaan varatut resurssit. Tärkeää on myös tilanteen ymmärtäminen – missä vaiheessa vaarallisella kehityspolulla ollaan ja mitä tilanteessa pitäisi tehdä. Useat vaihtoehtoiset toimintamallit ja kyky poiketa normaalista toiminnasta mahdollistavat tilanteen mukaisen joustavan toiminnan. Kokemus kerryttää toimintamalleja ja tuo usein tiettyä rauhallisuutta toimimiseen poikkeuksellisissa tilanteissa.

Tuloskortisto tueksi

Strategista suunnittelua ja johtamista on käsitelty laajasti alan kirjallisuudessa. Eräs melko tuore näkökulma on 1990-luvulla kehitetty ja suosiota saanut liikeyrityksen strategisen toiminnanohjauksen ja arvioinnin malli Balanced Scorecard (Kaplan ym. 1996). Sitä ideataustana käyttäen on Suomessa kehitetty julkiselle sektorille tarkoitettu Tasapainoisen onnistumisstrategian malli (Määttä ym. 1999). Myös Ismo Lumijärvi on luonostellut mallia nimellä Julkisen sektorin balansoitu tulostittaristo (Lumijärvi ym.1999). Mallissa organisaation toiminnan monia ulottuvuuksia on tiivistetty neljäksi keskeiseksi ulottuvuudeksi, jotka ovat suhteessa toisiinsa sekä organisaation visioon ja strategiaan. Alkuperäisessä mallissa näkökulmat ovat: taloudellinen näkökulma, asiakasnäkökulma, prosessinäkökulma sekä oppimisen ja kehittymisen näkökulma. Monien asioiden tiivistäminen muutamaksi painoalueeksi selventää ja helpottaa esimerkiksi laatuajattelun soveltamista ja toiminnan kehittämistä.

Näkökulmat toimivat linkkinä vision/strategian ja käytännön tekemisen välillä ja luovat samalla taustan arvioinnille ja arviointimittareille; näkökulmat ovat siis yleisiä toteutumisen, seurannan

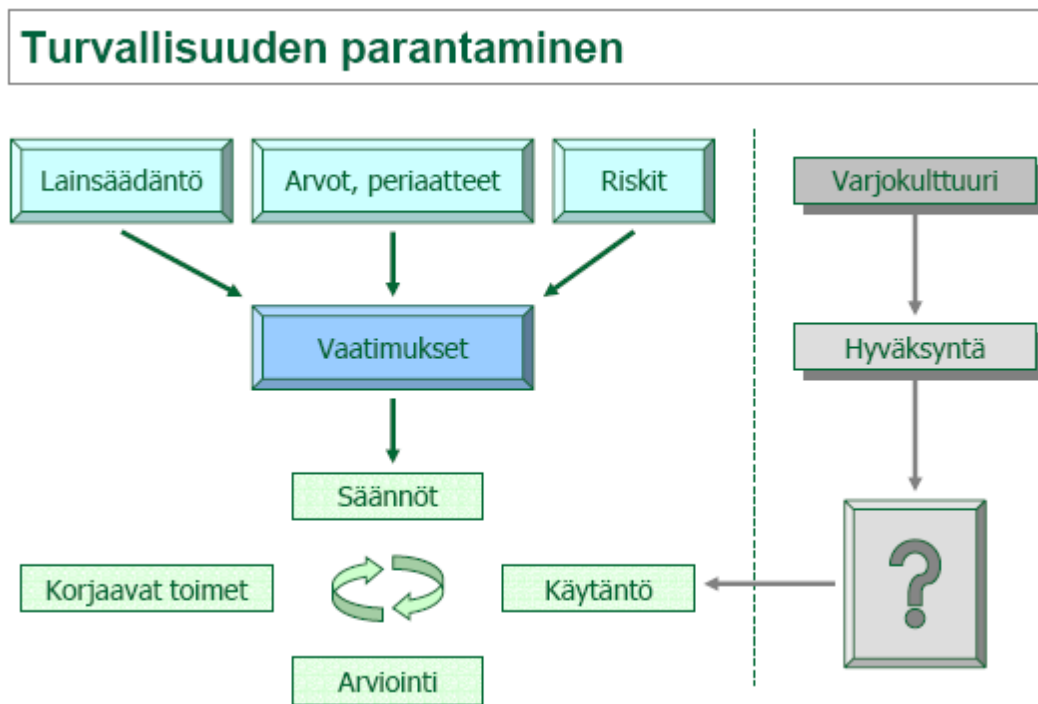
ja arvioinnin näkökulmia. Tarkoituksena on toiminnan kokonaisuuden kannalta tärkeiden asioiden yhteen linkittäminen ja kontrollointi, sekä kokonaisnäkökulman edistäminen. Jokaista näkökulmaa tarkastellaan suhteessa visioon ja strategiaan sekä suhteessa toisiinsa. Malli määrittelee myös neljä strategisesti tärkeää prosessia, jotka ovat: vision ja strategian selkiyttäminen strategisten tavoitteiden viestittäminen (kommunikointi kaikkien toimijoiden välillä) suunnittelu, tavoitteen asettelu ja strategisten aloitteiden suuntaaminen (keskeinen) strategisen palautteen ja oppimisen korostaminen.

Määttä ja Ojala (1999) jäsentävät julkisen sektorin tasapainoisen onnistumisen viitekehyksen vastaavasti siten, että vision ja toiminta-ajatuksen ympärille asettuvat neljä näkökulmaa: yhteiskunnallinen ja asiakasvaikuttavuus (päätöksenteon ja kansalaisen näkökulmat) resurssien (voimavarojen) hallinnan näkökulma suorituskyvyn ja toimivuuden näkökulma (organisaation prosessit ja rakenteet) työyhteisön ja henkilöstön näkökulma (uudistuminen ja työkyky). Mallia sovelletaan käytäntöön tasapainottamalla näkökulmista haetut menestystekijät suhteessa strategiaperustaan (toiminta-ajatus ja visio) ja tunnistamalla niiden väliset riippuvuussuhteet. Edelleen jokainen näkökulma, esim. vaikuttavuus, tasapainotetaan vastaavasti suhteessa muihin näkökulmiin ottamalla se keskiöön ja tarkastelemalla sen ja muiden näkökulmien välisiä riippuvuussuhteita. Malli selkeyttää toiminnan kriittisten päätekijöiden välistä suhdetta ja niiden painoarvoja, sekä helpottaa strategisen näkökulman ja esim. laatu- ja turvallisuusnäkökulman hallintaa. Mallin perusteella työskentely pyrkii suhteuttamaan näkökulmien painotukset toisiinsa käytännön toiminnassa, eli se on menetelmä strategisten suunnitelmien viemiseksi käytäntöön.

Tasapainoista tuloskorttia voidaan käyttää apuna toiminnan tavoitteiden ja mittarien määrittämisessä. Tulokortin avulla pystytään määrittämään myös turvallisuustoiminnan kriittiset alueet, joista johdettujen mittareiden avulla voidaan seurata kehitystä tällä saralla. Organisaation toimintaa kuvaavien mittareiden valintaan liittyy kaksi tärkeää haastetta: mittarin luotettavuus sekä mittarin työläisyys. Mittariston ylläpito voi osoittautua liian raskaaksi toimintaan asetettujen resurssien puitteissa. Ylläpitoon pitää muistaa nimetä vastuuhenkilö, joka kerää ja analysoi sovittuna aikana mittarin aineiston. Mittarin luotettavuus tulee esille erityisesti subjektiivista tietoa kerättyä (esimerkiksi työilmapiiri). Mittariston huolellisella valinnalla voidaan varmistua, että mittarit mittaavat oikeaa asiaa ja antavan oikeita tuloksia eikä mittarin antamiin tuloksiin voida vaikuttaa.

Turvallisuusmittarit voidaan jaotella eri tavoin. Ne voidaan jakaa määrällisiin (kuten turvallisuuskoulutus sekä järjestys- ja siisteysindeksi) ja laadullisiin mittareihin (suojaimien käyttö ja turvallisuusasenteet). Määrälliset ja laadulliset voidaan jakaa edelleen objektiivisiin ja subjektiivisiin mittareihin. Tämän lisäksi mittarit on mahdollista jakaa ennakoiviin (kaikki edellä mainitut mittarit) ja reagoiviin mittareihin. Turvallisuustoimintaa mitataan usein työpaikoilla vain jälkikäteismittareilla joita ovat esimerkiksi sairauspoissaolot, tapaturmien ja läheltä piti – tapausten määrä. Nämäkin mittarit ovat käyttökelpoisia, mutta organisaatiossa on tällöin vaikeampi ennakoita tulevaa. Jälkikäteismittarit, varsinkaan tapaturmatilastot, eivät anna

oikeaa kuvaa yrityksen turvallisuudesta (Henttonen 2000), koska tapaturmat kuvastavat perinteisessä vertauksessa vain jäävuoren huippua verrattuna läheltä piti tilanteisiin.

Kuva 3: Turvallisuuden parantaminen

Kiinteistön huolto ja ylläpito

Ylläpidolla on tärkeä rooli oppilaitoksen viihtyvyyden, rakenteellisen turvallisuuden sekä kiinteistön teknisten järjestelmien toimivuuden kannalta. Esimerkiksi liukkauden torjunnalla, putoavien lumi- ja jääkuormien hallinnalla sekä teknisten turvajärjestelmien ennakoivalla kunnossapidolla on merkittävä vaikutus koko kiinteistön turvallisuudelle. Huoltokirja on keskeisin kiinteistön ylläpidon suunnittelun työväline. Huoltokirjan päätarkoitus on toimia työkaluna suunnitelmallisen ja tarkoituksenmukaisen kiinteistönhoidon ja kunnossapidon hallinnassa kiinteistön koko elinkaaren aikana. Huoltokirjan avulla hallitaan ja ylläpidetään kiinteistönpidossa tarvittavia tietoja, kuten:

-huoltokalenteri ja kiinteistöhoito-ohjeet

- tehdyt tarkastukset ja määräaikaistarkastukset
- toteutetut suunnitellut ja akuutit korjaukset
- kulutustiedot (vesi, energia)
- sisäilmaston olosuhteet sekä näille asetetut tavoitteet
- kiinteistönhoidon tavoitteet ja laatutaso
- vikaviestit ja vikakorjausten vasteaikojen seuranta

Turvallisuuskäytännöstä huoltokirjan tulee sisältää kaikki olennaiset tarkastustoimenpiteet, kiinteistönhoidon ja kunnossapidon ohjeet sekä toimenpiteet, joilla vähennetään riskejä ja ennaltaehkäistään vahinkoja. Huoltokirjassa tulee ottaa huomioon myös kiinteistön, kulkuväylien ja muiden alueiden rakenteista, järjestelmistä ja laitteista mahdollisesti aiheutuvat turvallisuusriskit.

Ylläpitoon liittyviä turvallisuusriskejä ovat esimerkiksi seuraavat asiat:

- liukkaat kulkuväylät
- katolta putoava lumi ja jää
- vesivahingot
- teknisten turvajärjestelmien toimintahäiriöt
- hissilaitteiden toimintahäiriöt
- oviympäristön ja lukitusjärjestelmien sekä erityisesti palonsulku- ja poistumistiejärjestelmien toimintahäiriöt
- poistumisteiden määräystenvastainen lukitus-kulkureittien esteettömyyttä haittaava kalustus tai varastointi
- varusteiden ja kalusteiden viat tai vaaralliset asennukset

Kun ylläpidon kannalta olennaiset riskit on kartoitettu, on suunniteltava niihin liittyvät kiinteistöhoitoja kunnossapitotoimenpiteet. Riskikartoituksen tulosten mukaan tarkistetaan ylläpitosopimusten vastuujako ja sopimusrajat. Havaittujen riskien poistamiseksi suoritettavat toimenpiteet kirjataan huoltokirjaan ja kuitataan suoritusten jälkeen tehdyksi. Määräaikaistarkastukset, jotka perustuvat lakeihin, asetuksiin ja viranomaisten määräyksiin on ehdottomasti suoritettava ajallaan.

Määräaikaistarkastukset tehdään turvallisuuden kannalta keskeisten järjestelmien toimintakunnon varmistamiseksi. Määräaikaistarkastuksilla ei tarkoiteta järjestelmän korjaamista ja huoltamista, joista on myös olemassa erillisiä määräyksiä ja ohjeita.

Jatkuvuussuunnittelu

Toiminnan jatkuvuussuunnittelu on yksi tämän päivän tärkeimmistä keinoista varmistaa oppilaitoksen päivittäisen toiminnan häiriötön jatkuminen kaikissa tilanteissa. Oppilaitoksella on oltava tieto siitä, mitkä toiminnan osa- alueet ovat sille kaikkein tärkeimmät, mitä prosesseja, toimintoja, tehtäviä, tietoja sekä resursseja näihin liittyy, kuinka pitkät toiminnan kestoajat ovat sallittuja ja mitkä osa- alueet pidetään toiminnassa keinolla millä hyvänsä. Jatkuvuussuunnitelma on kirjallinen kuvaus tai suunnitelma, jossa määritellään vastuut sekä toimenpiteet toimintaan kohdistuvassa vakavassa häiriötilanteessa. Tyypillisiä vakavia häiriötilanteita ovat toimitilojen tulipalo, laaja vesivahinko, vakava tietovuoto sekä laajamittainen tietoverkon tai – järjestelmän käyttöhäiriö. Oppilaitoksissa tulisi kartoittaa eri järjestelmien sisältämät tiedot ja arvioida niiden kriittisyys oppilaitoksen toiminnalle. Kriittisimmille järjestelmille tulisi luoda varajärjestelmät mahdollisten häiriötilanteiden varalle.

Vakuuttaminen

Mikäli ennaltaehkäisevät toimenpiteet eivät ole pystyneet poistamaan jonkin riskin toteutumista, on tärkeää, että oppilaitoksen, sen henkilökunnan ja muiden osapuolten asema on turvattu riittävin vakuutuksin. Tämän kannalta on keskeistä tunnistaa vakuutustarpeet eli riskit, vakuutettavat kohteet ja osapuolet, mitoittaa vakuutusmäärät sekä ymmärtää eri vakuutusmuotojen kattavuus.

Oppilaitosten vakuuttaminen voidaan jakaa kahteen pääosaan: toiminnan vakuutuksiin sekä kiinteistön vakuutuksiin.

Kiinteistövakuutuksen vakuutusturva

Omaisuusvakuutus

Kiinteistövakuutus korvaa kiinteistölle aiheutuneen palo-, lvis-, luonnonilmiö- ja rikosvahingon. Vakuutusyhtiöittäin voi vakuutusturvan laajuudessa olla eroavaisuuksia. Tärkeimmät rajoitukset omaisuusvahinkojen korvattavuuteen ovat ulkopuolisen veden, kulumisen ja syöpymisen, rakenteiden toimimattomuuden sekä huollon tai kunnossapidon laiminlyönneistä

johtuvat vahingot. Kiinteistövakuutuksen piiriin ei kuulu kiinteistön omistama irtaimisto, joka on vakuutettava erikseen. oppilaitos voi vakuuttaa myös omaisuusvahingosta aiheutuneen vuokratulon menetyksen kiinteistövakuutukseen lisättävällä lisäturvalla tai erillisellä vuokratulokeskeytysvakuutuksella.

Riskilisäilmoitus

Kiinteistössä suoritettavista rakennus- ja korjaustöistä on tehtävä vakuutusyhtiölle ns. riskilisäilmoitus lisääntyneestä riskistä rakennustyön aikana. Ilmoitus tulee tehdä aina, jos kyse on merkittävästä työstä tai paljon tulitöitä sisältävästä työstä. Tämä ei kuitenkaan koske huoltotöitä.

Vastuuvakuutus

Kiinteistövakuutuksen vastuuosa korvaa toiselle aiheutetun esine- ja henkilövahingon, josta vakuutuksenottaja on voimassa olevan lain mukaan vastuussa. Tyypillisin esimerkki on asiakkaan liukastuminen, kun kiinteistön katsotaan laiminlyöneen kunnossapitovelvollisuutensa. Tätä lainmukaista vastuuta ei voida sopimusteitse siirtää sopimuskumppanin vakuutuksesta korvattavaksi.

Vuokralaisen vakuutus

Kiinteistövakuutus ei korvaa vuokralaisen irtaimistolle sattunutta vahinkoa eikä myöskään vuokralaisen liiketoiminnalle tulleita häiriöitä omaisuusvahinkojen yhteydessä. Näiden vakuuttaminen kuuluu vuokralaiselle. Kiinteistövakuutus ei myöskään korvaa vuokralaisen tiloissa tapahtunutta vahinkoa, jossa vuokralaisen katsotaan toiminnallaan aiheuttaneen vahingon.

Muiden sopimuskumppaneiden vakuutus

Kaikkien sopimuskumppaneiden tulee vakuuttaa oma omaisuutensa sekä toimintansa. Sopimuskumppaneilta, kuten vartiointi-, huolto- ja siivousliikkeiltä, tulee edellyttää voimassa oleva toiminnan vastuuvakuutus liiketoiminnassa toiselle aiheutettujen vahinkojen varalta. Sopimukset tulee aina laatia kirjallisesti. Laadinnassa on syytä kiinnittää huomiota siihen, että sopimuksen sanamuodot vastaavat osapuolten tarkoitusta mahdollisimman tarkasti. Sopimuksen ei tarvitse olla määrämuotoinen, mutta sopimuksesta on käytävä ilmi

sopimuskumppaneiden virallinen nimi, y-tunnus, postiosoite ym. yhteystiedot sekä sopimuksen kohde tarkasti yksilöiden.

Toimeksiannon sisältö määritellään mahdollisimman yksiselitteisesti, käyttäen tarvittaessa apuna tarkentavia liitteitä. Hinta voidaan sopia muodostuvaksi esimerkiksi kiinteästä ja yksikköhintaosasta tarkemman erittelyn mukaan. Samalla sovitaan maksuehdoista ja hinnantarkistusmenettelystä. Sopimus voidaan sopia toistaiseksi voimassaolevaksi, määräaikaiseksi tai sopimuskausittain jatkuvaksi. Toistaiseksi voimassaoleva sopimus päättyy irtisanomisella, jolloin on sovittava päättymisajankohdasta ja päättymiseen liittyvistä menettelyistä. Määräaikainen sopimus päättyy ilman erillistä irtisanomista. Sopimuskausittain jatkuva sopimus on irtisanottavissa jaksoittain esim. kerran vuodessa. Johdon on tunnettava sopimusten voimassaolo- ja irtisanomisajat sekä päättymisajankohdat. On tärkeää, että johdolla on käytössään voimassaolevat yhteystiedot sekä oppilaitoksissa toimiville työntekijöille että palveluyritysten työnjohtolle. Oppilaitoksen johdon on määriteltävä kullekin sopimukselle valvoja, joka huolehtii kunkin sopimuksen valvonnasta.

Sopimukseen on syytä sisällyttää myös velvoite osallistua oppilaitoksen riskienkartoitukseen, turvallisuuskoulutukseen, raportointiin ja tietyin väliajoin pidettäviin seurantalavereihin. Samoin sopimukseen on sisällytettävä vaatimus poikkeustilanneohjeiden laatimisesta, siten kuin jäljempänä on tarkemmin esitetty.

Palveluntoimittajien valinta ja sopimusten tekeminen

Oppilaitosten tulee valita sopimuskumppaneikseen vain luotettavaksi tunnettuja toimijoita. Sopimuskumppanien valinnassa on turvallisuuden näkökulmasta kiinnitettävä huomiota henkilöstön soveltuvuuteen, koulutukseen turvallisuusasioissa, yrityksen turvallisuuspolitiikkaan ja -ohjeistoon sekä turvallisuuskulttuuriin. Kaikista asioista tulee sopia kirjallisesti, vaikka suullisetkin sopimukset ovat päteviä. On tärkeää myös ottaa huomioon, että osapuolten käymät neuvottelut ja mahdolliset tarjousasiakirjatkin voidaan katsoa osaksi sopimusta. Sopimusten laadinnassa kannattaa tarvittaessa käyttää apuna asiantuntijoita. Oppilaitoksen johdon tulee muistaa aina olevansa vastuussa myös ulkoistettujen palvelujen toiminnasta, vaikka sopimuksissa vastuuta olisi jaettukin.

Yhteiskunnassa on vaarana lisääntyvä haavoittuvuus teknisten järjestelmien toimivuudesta. Rikollisuus ja turvattomuus tulevat kasvamaan, koska yhteiskunnallinen vastuullisuus ja yhteisöjen hallintamekanismit vähenevät. Työssä kohdataan yhä enemmän väkivaltaa. Tulevaisuudessa on yhä enemmän ihmisiä sellaisissa työtehtävissä, joissa on mahdollisuus aiheuttaa suurta tahallista tuhoa.

Oppilaitosten turvallisuuteen liittyvä lainsäädäntö

Turvallisuuteen liittyvä lainsäädäntö asettaa turvallisuusjohtamiselle erilaisia vastuita ja rajoituksia. Lainsäädäntö asettaa usein turvallisuustoimenpiteille tietyn minimitason, joka yrityksen tulee täyttää. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että minimitason täyttymisellä riskit olisi riittävän kattavasti huomioitu ja riittävä turvallisuustaso saavutettu. Kokonaisvaltainen ja kattava turvallisuusjohtaminen edellyttää enemmän, mitä lainsäädäntö vaatii. Turvallisuusjohtamiseen liittyvän lainsäädännön tunteminen on kuitenkin välttämätöntä turvallisen ja lainmukaisen toiminnan takaamiseksi. Oppilaitosympäristö asettaa turvallisuusjohtamiselle erityisiä juridisia haasteita, koska toimintaympäristöön liittyy usein monenlaisia toimijoita. Oppilaitosten turvallisuusjohtamisessa tulee huomioida kaikkien näiden toimijoiden toimialakohtainen lainsäädäntö ja näiden säädösten asettamat velvoitteet ja rajoitteet. Erilaisia normeja löytyy laki- ja asetustasolta, mutta määräyksiä ja velvoitteita löytyy paljon myös erilaisista viranomaisten ohjeista ja määräyksistä. Näiden lisäksi tulee huomioida vakuutusyhtiöiden vakuutusehdot ja suojeluohjeet.

Luettelo tärkeimmistä oppilaitoksen turvallisuusjohtamista koskevista säädöksistä:

Kiinteistön ylläpito

Maankäyttö- ja rakennuslaki (132/1999) sekä -asetus (589/2011) asettavat rakennuksille teknisiä vaatimuksia, jotka liittyvät mm. palosuojeluun, rakennusten käyttöturvallisuuteen sekä kunnossapidon turvallisuuteen. Maankäyttö- ja rakennuslain nojalla säädetyissä Suomen rakentamismääräyskokoelmissa on lisäksi yksityiskohtaisempia määräyksiä ja ohjeita kiinteistön rakenteisiin sekä yllä- ja kunnossapitoon liittyvistä turvallisuusasioista.

Pelastuslaki (379/2011) ja valtioneuvoston asetus pelastustoimesta (407/2011) sisältävät tärkeitä kiinteistön ylläpitoon liittyviä säännöksiä. Laki pitää sisällään määräyksiä muun muassa rakennusten yleisestä paloturvallisuudesta ja korjaus- tai muun työn tekijän huolellisuusveloitteesta. Pelastuslainsäädäntöön kuuluu lisäksi runsaasti asetuksia, joiden asettamat turvallisuusvaatimukset tulee oppilaitoksen ylläpidossa huomioida.

Oppilaitosten jokapäiväisessä toiminnassa tulee huomioida ympäristöturvallisuuden osalta jätelain (1072/1993), -asetuksen (1390/1993) sekä ympäristönsuojelulain (86/2000) määräykset. Säännökset koskevat lähinnä jätteiden säilytykseen ja käsittelyyn liittyviä asioita sekä asettavat oppilaitoksille velvoitteita olla selvillä toimintaan liittyvistä ympäristöriskeistä.

Kiinteistön omistajan vastuulla on lisäksi katolla, piha-alueella ja kiinteistöön liittyvällä jalkakäytävällä olevan lumen, jään ja liukkauden poistaminen.

Oppilaitosympäristö pitää usein sisällään monia eri toimijoita. Jokaisen työnantajan tulee huolehtia työpaikkansa työturvallisuudesta. Työturvallisuusasioita koskee työturvallisuuslaki (738/2002). Laista löytyy säännöksiä työnantajan ja työntekijöiden velvollisuuksista työturvallisuuteen liittyen. Oppilaitosympäristöstä muodostuu helposti myös ns. yhteinen työpaikka, jolloin vastuu työturvallisuusvelvoitteista on pääasiallista määräysvaltaa käyttävällä työnantajalla.

Lakien ja asetusten lisäksi kiinteistön ylläpitoon liittyy paljon muita alemman tason viranomaismääräyksiä ja -ohjeita. Ajantasaista tietoa näistä saa parhaiten eri aloihin erikoistuneilta palvelujen toimittajilta.

Vartiointi ja valvonta

Vartiointiin ja valvontaan liittyvä lainsäädäntö on suhteellisen uutta ja se asettaa velvollisuuksia niin oppilaitoksille kuin sen sidosryhmillekin. Tässä yhteydessä käsitellään myös tietoturvallisuuteen liittyvää sääntelyä.

Laki yksityisistä turvallisuuspalveluista (282/2002) ja valtioneuvoston asetus yksityisistä turvallisuuspalveluista (534/2002) koskevat lähinnä oppilaitoksen vartiointista huolehtivaa vartioimisliikettä ja sen vartijoita. Säädökset sisältävät määräyksiä vartioimisliikkeen erilaisista velvoitteista, vartijoiden oikeuksista sekä vartiointin operatiivisen toiminnan ohjauksesta. Säädöksissä määritellään myös toimeksiantosopimuksen sisällöstä ja muodosta.

Oppilaitoksen tietoturvallisuuteen liittyy olennaisesti henkilötietolaki (523/1999), laki yksityisyyden suojasta työelämässä (759/2004), sähköisen viestinnän tietosuojalaki (516/2004) sekä rikoslain (39/1889) 24 luvussa olevat salakuuntelua ja -katselua koskevat säännökset. Näiden säädösten asettamat velvoitteet tulee huomioida erilaisten rekisterien pidossa, kamera- ja kulunvalvonnassa sekä sähköisessä viestinnässä.

Pelastustoimi ja varautuminen

Pelastustoimeen katsotaan kuuluvan tulipalojen ja muiden onnettomuuksien ehkäisy, pelastustoiminta sekä varautuminen. Näistä asioista löytyy määräyksiä aiemmin mainituista pelastuslaista (379/2011) ja valtioneuvoston asetuksesta pelastustoimesta (407/2011). Niissä määritellään oppilaitoksillekin kuuluvia velvollisuuksia kuten omatoiminen varautuminen,

pelastussuunnitelman laatiminen sekä erilaisia kiinteistön käyttöön ja kunnossapitoon liittyviä velvoitteita. Omatoimiseen varautumiseen kuuluu mm. väestönsuojelusta huolehtiminen. Erilaisia väestönsuojia koskevista asetuksista löytyy lisäksi runsaasti määräyksiä väestönsuojien teknisistä vähimmäisvaatimuksista. Pelastussuunnitelmassa tulee huomioida mm. erilaiset vaaratilanteet ja niiden vaikutukset sekä toimenpiteet vaaratilanteiden ehkäisemiseksi.

Varautuminen pitää sisällään ihmisten ja omaisuuden suojelun sekä pelastustoiminnan tehtävien hoitamisen poikkeusoloissa. Poikkeusolojen määritelmä löytyy valmiuslaista (1552/2011) sekä puolustustilalaista (1080/1991). Näiden mukaan poikkeusoloiksi katsotaan mm. sodanuhka, välttämättömien poltto- ja raaka-aineiden sekä muiden tavaroiden vaihdannan äkillisestä vaikeutumisesta aiheutuva uhka väestön toimeentulolle tai talouselämän perusteille sekä suuronnettomuus.

Kiinteistö- ja toimitilaturvallisuutta ohjaava lainsäädäntö

Kiinteistöjen ja toimitilojen turvallisuutta ohjaava lainsäädäntö on hajautunut useisiin eri säädöksiin. Tässä yhteydessä käydään läpi keskeistä sääntelyä turvallisuusvalvonnan osalta. Turvallisuusvalvonnalla tarkoitetaan kokonaisuutta, joka muodostuu muun muassa kulunvalvonnasta, rikosilmoitinjärjestelmästä, kameravalvonnasta, henkilöstön, vieraiden ja ajoneuvojen ohjauksesta sekä vartioinnista tai jostakin näiden yhdistelmistä.

Kulunvalvontajärjestelmät

Järjestelmää koskevia säännöksiä tai viranomaismääräyksiä ei ole olemassa toistaiseksi. Järjestelmää suunniteltaessa ja käytettäessä on huomioitava henkilötietolaki ja laki yksityisyyden suojasta työelämässä. Järjestelmän laitteet ovat soveltuvien osien yleisten sähköturvallisuutta, sähkömagneettista yhteensopivuutta, telepäätelaitteita ja radiolaitteita koskevien säännösten alaisia.

Suomen rakentamismääräyskokoelmat

<http://www.ymparisto.fi>

Rikosilmoitinjärjestelmät

Järjestelmää koskevia säännöksiä tai viranomaismääräyksiä ei ole olemassa toistaiseksi. Järjestelmän laitteet ovat soveltuvin osin yleisten sähköturvallisuu-
ttä, sähkömagneettista yhteensopivuutta, telepäätelaitteita ja radiolaitteita koskevien
säännösten alaisia.

Finanssialan Keskusliiton ohjeet

<http://www.fkl.fi/teemasivut/vahingontorjunta/Sivut/default.aspx>

Suomen Standardisoimisliiton standardit

<http://www.sfs.fi/aihealueet/turvallisuus>

Sähkötieto ry:n julkaisemat kortistot

<http://www.sahkotieto.fi/index.php?k=14974>

Kameravalvontajärjestelmät

Järjestelmää koskevia säännöksiä tai viranomaismääräyksiä ei ole olemassa

Järjestelmää suunniteltaessa ja käytettäessä on huomioitava rikoslain säännökset
kotirauhan rikkomisesta, salakuuntelusta ja katselusta sekä henkilötietolaki ja laki
yksityisyyden suojasta työelämässä. Järjestelmän laitteet ovat soveltuvin osin
yleisten sähköturvallisuu-
ttä, sähkömagneettista yhteensopivuutta, telepäätelaitteita
ja radiolaitteita koskevien säännösten alaisia. Turvasuojausta koskevia säännöksiä
löytyy yksityisestä turvallisuuspalvelusta annetussa laista.

Lisätietoja löytyy seuraavista tiedostoista.

Suomen Standardisoimisliiton standardit

Sähkötieto ry:n julkaisemat kortistot

Laki yksityisyyden suojasta työelämässä

Tarkoituksena on toteuttaa yksityiselämän suojaa ja muita yksityisyyden suojaa
turvaavia perusoikeuksia työelämässä. Laissa säädetään työntekijää koskevien
henkilötietojen käsittelystä, työntekijälle tehtävistä testeistä ja tarkastuksista sekä
niitä koskevista vaatimuksista, teknisestä valvonnasta työpaikalla sekä työntekijän
sähköpostiviestin hakemisesta ja avaamisesta.

Lain 5 luvussa on säädetty kameravalvonnasta työpaikoilla, jossa säädetään
kameravalvonnan edellytyksistä ja toteutuksesta seuraavaa.

Työnantaja saa harjoittaa kameravalvontaa käytössään olevissa tiloissa:

1. työntekijöiden ja muiden tiloissa oleskelevien henkilökohtaisen turvallisuuden varmistamiseksi
2. omaisuuden suojaamiseksi
3. tuotantoprosessien asianmukaisen toiminnan valvomiseksi
4. turvallisuutta, omaisuutta tai tuotantoprosessia vaarantavien tilanteiden ennaltaehkäisemiseksi tai selvittämiseksi

Kameravalvontaa ei kuitenkaan saa käyttää:

1. tietyn työntekijän tai tiettyjen työntekijöiden tarkkailuun työpaikalla
2. käymälässä, pukeutumistilassa tai muussa vastaavassa paikassa tai muissa henkilöstötiloissa
3. työntekijöiden henkilökohtaiseen käyttöön osoitetussa työhuoneessa
Työnantaja voi kuitenkin kohdentaa kameravalvonnan tiettyyn työpisteeseen, jossa työntekijöitä työskentelee, jos tarkkailu on välttämätöntä:
 1. työntekijän työhön liittyvän ilmeisen väkivallan uhkan tai hänen turvallisuudelleen tai terveydelleen ilmeisen haitan tai vaaran ehkäisemiseksi.
 2. omaisuuteen kohdistuvien rikosten estämiseksi ja selvittämiseksi, jos työntekijän tehtävän olennaisena osana on käsitellä arvoltaan tai laadultaan merkittävää omaisuutta, kuten rahaa, arvopapereita tai arvoesineitä.
 3. työntekijän etujen ja oikeuksien varmistamiseksi, jos kameravalvonta perustuu tarkkailun kohteeksi tulevan työntekijän pyyntöön ja asiasta on sovittu työnantajan ja työntekijän välillä.

Kameravalvonnan on oltava mahdollisimman avointa ja työnantajan on kameravalvontaa suunnitellessaan ja toteuttaessaan pidettävä huolta seuraavasta:

1. Ennen kameravalvonnan käyttöönottamista selvitetään työntekijöiden yksityisyyteen vähemmän puuttuvien muiden keinojen käyttömahdollisuudet.
2. Työntekijän yksityisyyteen ei puututa enempää kuin on välttämätöntä toimenpiteiden tarkoituksen saavuttamiseksi.
3. Valvonnalla saatujen henkilöitä koskevien tallenteiden käsittelyyn sovelletaan henkilötietolakia.

4. Tallenteita käytetään vain niihin tarkoituksiin, joita varten tarkkailua on suoritettu.
5. Työntekijöille tiedotetaan yhteistoiminta- tai kuulemismenettelyn jälkeen kameravalvonnan alkamisesta, toteuttamisesta ja siitä, miten ja missä tilanteissa tallenteita käytetään, sekä kameroiden sijainnista, jos ne on kohdennettu työpisteisiin, joissa työskentelee työntekijöitä.
6. Kameravalvonnasta ja sen toteuttamistavasta ilmoitetaan näkyvällä tavalla niissä tiloissa, joihin kamerat on sijoitettu

Työnantajalla on kuitenkin edellä mainitusta huolimatta oikeus käyttää tallenteita:

1. työsuhteen päättämisen perusteen toteennäyttämiseksi
2. naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetussa laissa tarkoitetun häirinnän tai ahdistelun taikka työturvallisuuslaissa tarkoitetun häirinnän ja epäasiallisen käytöksen selvittämiseksi ja toteennäyttämiseksi
3. työtapaturman tai muun työturvallisuuslaissa tarkoitettua vaaraa tai uhkaa aiheuttaneen tilanteen selvittämiseksi

Kameravalvonnalla saadut tallenteet on pääsääntöisesti hävitettävä heti, kun ne eivät ole tarpeen valvonnan tarkoituksen toteuttamiseksi ja viimeistään vuoden kuluessa. Tallenteen saa kuitenkin säilyttää tämän määräajan jälkeen, jos se on tarpeen viimeksi mainitussa luettelossa tarkoitetun asian käsittelyn loppuun saattamiseksi tai jos työnantaja tarvitsee tallennetta työsuhteen päättämisen asianmukaisuuden toteennäyttämiseksi

Laki yhteistoiminnasta yrityksissä

Velvoittaa työnantajan käsittelemään yhteistoimintamenettelyissä työntekijöihin kohdistuvan kameravalvonnan, kulunvalvonnan ja muun teknisin menetelmin tapahtuvan valvonnan.

Menettelyssä on käytävä läpi valvonnan tarkoitus, käyttöönotto ja niissä käytettävät menetelmät. Yhteistoimintalakia sovelletaan yleensä yrityksissä, joissa työskentelee vähintään 30 ihmistä. Muissa kuin yhteistoimintalainsäädännön piiriin kuuluvissa yrityksissä ja yhteisöissä työnantajan on ennen päätöksentekoa varattava

työntekijöille tilaisuus tulla kuulluksi. Yhteistoiminta- tai kuulemismenettelyn jälkeen työnantajan on määriteltävä valvonnan tarkoitus ja menetelmät sekä tiedotettava niistä työntekijöille.

Työturvallisuuslaki

Työturvallisuuslain 5 luvun 27 §:n mukaan työssä johon liittyy ilmeinen väkivallan uhka työ ja työolosuhteet on järjestettävä siten, että väkivallan uhka ja väkivaltilanteet ehkäistään mahdollisuuksien mukaan ennakolta. Lain mukaan työpaikalla on oltava väkivallan uhan ja konkreettisen väkivallan torjumiseen soveltuvat turvallisuusjärjestelyt ja laitteet sekä mahdollisuus avun hälyttämiseen. Tarvittaessa työnantajan on myös tarkistettava erilaisten turvallisuuteen liittyvien laitteiden toimivuus

Henkilötietolaki

Tarkoituksena on toteuttaa yksityiselämän suojaa ja muita yksityisyyden suojaa turvaavia perusoikeuksia henkilötietoja käsiteltäessä sekä edistää hyvän tietojenkäsittelytavan kehittämistä ja noudattamista. Lakia sovelletaan myös henkilötietojen automaattiseen käsittelyyn. Myös muuhun henkilötietojen käsittelyyn sovelletaan lakia silloin, kun henkilötiedot muodostavat tai niiden on tarkoitus muodostaa henkilörekisteri tai sen osa. Esimerkiksi kameravalvontajärjestelmät yleensä keräävät tai tallentavat tietoja, joten ne kuuluvat lain soveltamisen piiriin. Tallennettu kuva tai ääni rinnastetaan laissa tarkoitettuun henkilötietoon, jos siitä on henkilö tunnistettavissa. Tallennetuista kuvista syntyy henkilörekisteri, eikä tallenteiden säilytysajalla ole vaikutusta henkilötietolain sovellettavuuteen. Ratkaiseva asia on vain se, tallentuuko tietoa ylipäättänsä. Henkilötietolain 2 luvun 10 §:n mukaan syntyvästä henkilörekisteristä on laadittava rekisteriseloste, josta ilmenee:

- 1) rekisterinpitäjän ja tarvittaessa tämän edustajan nimi ja yhteystiedot;
- 2) henkilötietojen käsittelyn tarkoitus;
- 3) kuvaus rekisteröityjen ryhmästä tai ryhmistä ja näihin liittyvistä tiedoista tai tietoryhmistä;

4) mihin tietoja säännönmukaisesti luovutetaan ja siirretäänkö tietoja Euroopan unionin tai Euroopan talousalueen ulkopuolelle; sekä

5) kuvaus rekisterin suojauksen periaatteista.

Rekisteriselosteen on oltava tarkkailtavien saatavilla, josta tulee ilmetä esimerkiksi kameravalvonnan perustiedot ja vastuuhenkilöt.

Tästä velvollisuudesta voidaan poiketa, jos se on välttämätöntä valtion turvallisuuden, puolustuksen tai yleisen järjestyksen ja turvallisuuden vuoksi, rikosten ehkäisemiseksi tai selvittämiseksi taikka verotukseen tai julkiseen talouteen liittyvän valvontatehtävän vuoksi. Muun muassa seuraavat henkilötietojen käsittelyä sisältävät toimenpiteet edellyttävät henkilötietolain noudattamista, kuten tiedon kerääminen, tallentaminen, käyttö, luovuttaminen, siirto, säilyttäminen ja hävittäminen. Kameravalvonnan kautta tapahtuva henkilötietojen käsittely ei edellytä ilmoituksen tekoa tietosuojaviranomaisille (Paasonen 2013)

Rikoslaki

Rikoslain 38 luvun 9 §:ssä säädetään henkilörekisteririkoksesta, johon voi syyllistyä käsittelemällä henkilötietolain vastaisesti henkilötietoja. Rangaistavaa on esimerkiksi henkilötietojen käsittely tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta ilman henkilötietojen käyttötarkoitussidonnaisuutta. Tällöin vaaditaan kuitenkin, että teko loukkaa rekisteröidyn yksityisyyden suojaa tai aiheuttaa hänelle olennaista haittaa tai muuta vahinkoa. Henkilörekisteririkoksesta voidaan tuomita sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi. Rikoslain 24 luvussa säädetään yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamisesta. Esimerkiksi kameravalvonnalla voidaan syyllistyä salakatseluun ja yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämiseen. Salakatseluun syyllistyy rikoslain 24 luvun 6 §:n mukaan henkilö, joka oikeudettomasti teknisellä laitteella katselee tai kuvaa kotirauhan suojaamassa paikassa, käymälässä, pukeutumistilassa tai muussa vastaavassa paikassa oleskelevaa henkilöä. Lisäksi salakatseluun voi syyllistyä kuvaamalla julkisrauhan suojaamassa paikassa oleskelevaa henkilöä tämän yksityisyyttä loukaten. Julkisrauhan suojaamia paikkoja ovat esimerkiksi aidatut yleisöltä suljetut rakennukset, huoneistot tai aidatut piha-alueet.

Ollakseen rangaistavaa katselun onkin tapahduttava oikeudettomasti ja samalla tarkkailtavan yksityisyyttä loukaten. Organisaation on tunnettava yrityssalaisuuksia koskevat eri lakisääteiset

ja sopimusperusteiset keinot sekä prosesseihin liittyvät erityiskysymykset. Rikoslain 38 luvun 1 §:ssä säädetään salassapitorikoksesta, josta voidaan tuomita sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.

Meidän koulun pelastus-, /turvallisuussuunnitelma

Pelastussuunnitelma malleja löytyy kaikkien pelastuslaitosten internet sivustoilta, Pirkanmaan pelastuslaitoksen sivut sisältävät hyvin kattavan esityksen oppilaitostenkin työkaluiksi. Sivustoilta löytyy ohjeet, pohja sekä tarvittavat liitteet selkeästi toteutettuna.

www.pirkanmaanpelastuslaitos.fi/pirkanmaa-131

Pelastussuunnitelman laatiminen perustuu lainsäädäntöön. Pelastuslain (379/2011) 15 §:ssä tarkoitettu pelastussuunnitelma on laadittava Pelastusasetuksen 407/2011 1§:n mukaan seuraaviin kohteisiin:

--

3) kouluihin, oppilaitoksiin ja muihin vastaaviin opetuksessa käytettäviin tiloihin;

--

Pelastussuunnitelman tarkoituksena on ohjata, opastaa ja avustaa yritysten vastuullista johtoa ja muuta henkilöstöä ehkäisemään ennalta onnettomuus-, vaara- ja vahinkotilanteita. Suunnitelman perustana on lainsäädäntö ja yhteistyössä suoritettu riskien tunnistaminen ja arviointi. Onnettomuustilanteiden sattua suunnitelma auttaa oikeaan toimintaan henkilö-, omaisuus- ja ympäristövahinkojen rajoittamisessa sekä henkilöstön ja omaisuuden pelastamisessa. Sillä pyritään takaamaan yrityksen häiriötön toiminta ja toiminnan jatkuvuus kaikissa olosuhteissa. Suunnitelmalla voidaan myös osoittaa, että yrityksessä on ryhdytty sellaisiin valmiutta edistäviin toimenpiteisiin, että vaaran torjuminen ja pelastaminen voidaan tarpeen vaatiessa toteuttaa viivytyksettä.

Pelastussuunnitelma on tarkoitettu ensisijaisesti kiinteistössä työskentelevän henkilöstön perehdyttämiseen, ennalta ehkäisevään palontorjuntaan ja haluttaessa myös muuhun turvallisuustyöhön. Pelastussuunnitelman ohjeilla pyritään varmistamaan oikeiden toimintamallien toteutuminen onnettomuus-, vaara- ja vahinkotilanteissa sekä kokonaisuutena se, että mahdolliset vaaratekijät huomioidaan jo ennalta. Laadukas pelastussuunnitelma takaa osaltaan turvallisen työ- ja asiakasympäristön yritysten työntekijöille ja asiakkaille. Suunnitelma luo valmiudet poikkeusolojen suojelua, suunnittelua ja järjestämistä varten normaaliajan organisaation pohjalle. Pelastussuunnitelma voi toimia myös nimetyn turvallisuushenkilöstön käsikirjana kaikissa kiinteistön turvallisuuteen liittyvissä asioissa.

Suunnitelmassa on tietoja myös pelastusviranomaiselle operatiivista toimintaa varten. Tämä suunnitelma voi toimia osana yrityksen muuta turvallisuussuunnittelua kohdistuen kuitenkin vain tarkasteltuun kohteeseen. Suunnitelmassa on kuitenkin paljon yhteisiä tietoja, esim. toimintamalleista, politiikoista ja ohjeistuksista yrityksen yleisen turvallisuussuunnittelun kanssa. Sen kautta suunnitelma osaltaan voi toimia yrityksen kokonaisvaltaisen turvallisuuden kehittämisen välineenä. Suunnitelman tiedot ovat osittain yhteisiä myös yrityksen valmiussuunnittelun kanssa. Pääpaino tässä suunnitelmassa on kuitenkin normaaliolojen turvallisuudessa. Poikkeusoloja varten valmiussuunnitteluvolliset laativat valmiussuunnitelman.

